

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANA BİLİM DALI**

**DOĞU AKDENİZ ENERJİ
KAYNAKLARININ BÖLGESEL
GÜVENLİĞE ETKİLERİ**

Mammad MAMMADLI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
HAZİRAN - 2020**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM
DALI**

**DOĞU AKDENİZ ENERJİ
KAYNAKLARININ BÖLGESEL
GÜVENLİĞE ETKİLERİ**

**DANIŞMAN : Doç. Dr. Osman AĞIR
JÜRİ : Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ
JÜRİ : Doç. Dr. Aziz BELLİ**

Mammad MAMMADLİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
HAZİRAN - 2020**

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**DOĞU AKDENİZ ENERJİ KAYNAKLARININ
BÖLGESEL GÜVENLİĞE ETKİLERİ**

Mammad MAMMADLİ

Danışman : Doç. Dr. Osman AĞIR

Yıl : 2020, Sayfa: 91 + IX

Jüri : Doç. Dr. Osman AĞIR	(Başkan)
: Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ	(Üye)
: Doç. Dr. Aziz BELLİ	(Üye)

Güney Avrupa, Balkan Yarımadası, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'yı birbirine bağlayan Doğu Akdeniz, coğrafi öneminin yanı sıra siyasi, askeri ve ekonomik açıdan da “stratejik kavşak” görünümündedir. Sahip olduğu stratejik konum bölgeyi, tarih boyunca bölgesel ve küresel güçlerin ilgi odağı haline getirmiştir. Doğu Akdeniz'in bu jeostratejik ve jeopolitik önemi ise, ticaret yolları üzerinde yer alması ve son yıllarda enerji rezervlerinin keşfedilmesinden dolayı daha da artmıştır.

Bu çalışmada, Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarının keşfedilmesi ile bu enerji kaynaklarının bölgede yer alan ülkeler arasındaki tarihsel anlaşmazlıkları yeniden ortaya çıkardığı ve bu anlaşmazlıkların bölgesel güvenliği etkilediği savı ortaya konulmuştur. Doğu Akdeniz'de yeni keşfedilmiş enerji rezervleri, kıyıdaş ülkeler arasındaki tarihsel anlaşmazlıkları yeniden ortaya çıkarmış ve bölge dışı güçlerin bölgeye yönelik çıkar politikaları bölgesel güvenliği olumsuz yönde etkilemiştir. Doğu Akdeniz'deki yeni keşfedilmiş enerji rezervleri, bölge ülkeleri arasında deniz yetki alanları hususundaki anlaşmazlıkları da ortaya çıkarmıştır. Bu anlaşmazlıklar, bölge ülkeleri arasında gerilimi artırmakta ve ülkeler arasındaki silahlanma yarışına neden olmaktadır. Doğu Akdeniz ülkeleri ve bölge dışı güçlerin bölgeye yönelik politika ve stratejileri, mevcut enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve uluslararası piyasaya çıkarılmasını engellemektedir.

Literatürde Doğu Akdeniz'in bölgesel güvenliği hususundaki kaynak ve araştırma eksikliği çalışmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu sebeple çalışmanın Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının bölgesel güvenliğe olan etkisinin

alışılması ile Türkçe literatürdeki boşluğu doldurması ve literatüre katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Doğu Akdeniz, Bölgesel Güvenlik, Enerji Kaynakları, Münhasır Ekonomik Bölge, Enerji Politikaları.

**DEPARTMENT OF POLITICAL SCIENCE AND INTERNATIONAL
RELATIONS
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY**

ABSTRACT

MASTER THESIS

**EFFECTS OF EASTERN MEDITERRANEAN ENERGY
SOURCES ON REGIONAL SECURITY**

Mammad MAMMADLI

Supervisor : Assoc. Prof. Osman AĞIR

Year : 2020, Pages: 91 + IX

**Jury : Assoc. Prof. Osman AĞIR (Chairperson)
: Prof. Dr. Muharrem GÜNEŞ (Member)
: Assoc. Prof. Aziz BELLİ (Member)**

Connecting Southern Europe, the Balkan Peninsula, the Middle East and North Africa, the Eastern Mediterranean has a “strategic intersection” in terms of its political, military and economic aspects. Its strategic position has made the region the center of attention of regional and global powers throughout history. This geostrategic and geopolitical importance of the Eastern Mediterranean has increased further due to its location on trade routes and the discovery of energy reserves in recent years.

In this study, it was revealed that the discovery of energy resources in the Eastern Mediterranean reveals the historical disputes between the countries in the region and that these disputes affect regional security. Newly discovered energy reserves in the Eastern Mediterranean have resulted in historical disputes between riparian countries, and the interest policies of non-regional powers towards the region have negatively affected regional security. Newly discovered energy reserves in the Eastern Mediterranean have also revealed disputes between the countries of the region on maritime jurisdiction. These disputes increase tensions among the countries of the region and cause an arms race among the countries. The policies and strategies of the Eastern Mediterranean countries and non-regional powers towards the region prevent the development of existing energy resources and their release to the international market.

Lack of resources and research on the regional security of the Eastern Mediterranean in the literature has led to the emergence of the study. For this reason, the study is expected to fill the gap in the Turkish literature and contribute

to the literature by studying the effect of Eastern Mediterranean energy resources on regional security.

Keywords: Eastern Mediterranean, Regional Security, Energy Resources, Exclusive Economic Zone, Energy Policies.

ÖN SÖZ

Yüksek Lisans eğitimimden bu yana danışmanlığında bulunduğum, öncelikle tez konumun belirlenmesinde ve bu çalışma süresince geçirmiş olduğum süreçlerde her daim engin bilgi, tecrübe ve bakış açısıyla bana yol gösteren değerli tez danışmanım Doç. Dr. Osman AĞIR'a teşekkürü borç bilirim.

Türkiye'ye eğitim almak üzere geldiğimiz günden beri hep yanımda olan ve beni destekleyen dostum Azer BEDELBEYLİ'ye, Yüksek Lisans'ta tanıştığımız günden bu yana arkadaşlığı ile bana destek olan ve sürekli “iyi düşün iyi olsun” diyen Gizem BALCI'ya teşekkür ederim. Tez yazım sürecinde bana destekleriyle güç veren ve hayatım boyunca başarılarımın esas sahibi, başta Babam olmak üzere aileme teşekkür ediyorum.

Mammad MAMMADLI
Temmuz - 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	III
ÖNSÖZ	V
İÇİNDEKİLER	VI
ŞEKİLLER LİSTESİ	VIII
KISALTMALAR LİSTESİ	IX
1. GİRİŞ	1
2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR	5
3. GÜVENLİK VE ENERJİ GÜVENLİĞİ KAVRAMLARI	7
3.1. Güvenlik Kavramı	7
3.2. Bölgesel Güvenlik	11
3.2.1. Bölgeselleşme Kavramı	13
3.2.2. Eski Bölgeselleşme	14
3.2.3. Yeni Bölgeselleşme	15
3.3. Enerji Kavramı	17
3.3.1. Enerji Güvenliği Kavramı	18
3.3.2. Enerji Arz Güvenliği Kavramı	20
3.3.3. Enerji Altyapı Güvenliği Kavramı	21
4. TEORİK AÇIDAN ENERJİ VE BÖLGESEL GÜVENLİK	23
4.1. Realizm ve Enerji Güvenliği	23
4.2. Neo-Realizm ve Enerji Güvenliği	24
4.3. Kopenhag Ekolü ve Bölgesel Güvenlik	25
4.3.1. Güvenliğin Boyutları	26
4.3.2. Güvenlikleştirme	29
4.3.3. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi	32
5. DOĞU AKDENİZ	37
5.1. Doğu Akdeniz Hakkında Genel Bilgiler	37
5.2. Doğu Akdeniz'in Jeopolitik Konumu ve Önemi	38
5.3. Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliğini Etkileyen Krizler	41
5.3.1. Süveyş Krizi	41
5.3.2. 1973 Petrol Krizi	42
5.4. Doğu Akdeniz'de Hidrokarbon Kaynakları	44
5.5. Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliğinin Sağlanması	45
5.5.1. Doğu Akdeniz Ülkeleri Arasındaki İşbirlikleri	45
5.5.2. Doğu Akdeniz Ülkeleri Arasındaki Anlaşmazlıklar	51
6. DOĞU AKDENİZ ÜLKELERİNİN ENERJİ POLİTİKALARININ BÖLGESEL GÜVENLİĞE ETKİLERİ	55
6.1. Doğu Akdeniz'de Bölgesel Güvenliği Etkileyen Faktörler	55
6.1.1. Kıbrıs Sorunu'nun Bölgesel Güvenliğe Etkileri	55
6.1.2. Silahlanma Yarışının Bölgesel Güvenliğe Yansımaları	57
6.1.3. İsrail ve Lübnan Arasındaki Suriye Konusunda Anlaşmazlıklar	59
6.1.4. Türkiye, Yunanistan ve GKRY Arasındaki Anlaşmazlıklar	61
6.2. Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Bölgesel Güvenliğe Etkileri	63
6.2.1. Münhasır Ekonomik Bölgelerin Güvenlikleştirilmesi	63
6.2.2. Münhasır Ekonomik Bölgelerin Belirlenmesi	65
6.2.3. Türkiye ve Lübnan Arasındaki Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşması ...	67
6.3. Bölge Dışı Güçlerin Bölgeye Olan İlgisi	68

6.3.1. AB'nin Bölgeye Olan İlgisi ve Politikaları.....	68
6.3.2. Rusya'nın Bölgeye Olan İlgisi ve Yatırımları	70
6.3.3. ABD'nin Bölgeye Yönelik Stratejileri.....	71
SONUÇ.....	74
KAYNAKÇA.....	79
ÖZGEÇMİŞ	

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 5.1. Doğu Akdeniz Sınırlarını Belirten Harita.....	39
Şekil 6.1. Türkiye ile Libya Arasındaki Kıta Sahanlığı.....	67

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
Bcf	: Billion Cubic Feet- milyar fitküp
Bcm	: Billion cubic metres- milyar metreküp
TDK	: Türk Dil Kurumu
IEA	: International Energy Agency- Uluslararası Enerji Ajansı
EIA	: Energy Information Administration- Enerji Bilgi İdaresi
BM	: Birleşmiş Milletler
EPDK	: Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu
GKRY	: Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
LNG	: Liquid Natural Gas
MEB	: Münhasır Ekonomik Bölge
NATO	: North Atlantic Treaty Organization
ENİ	: ENİ Company
BP	: British Petrol
ROSNEFT	: Rusya Petrol Şirketi
NOVATEK	: Rusya Doğal Gaz Şirketi

1. GİRİŞ

İnsanlığın varoluşundan bu yana çeşitli yöntemlerle enerjiye ihtiyaç duyulmuştur. İnsanın ateşi keşfi başlangıçta ısınma, yemek ve kurutma gibi ihtiyaçlarda kullanılmıştır. Burada ateşe kaynak olarak odun gösterilebilir. Daha sonra insanlık tarihinin gelişimiyle sanayi devrimi gibi bir dönüm noktasıyla birlikte enerji artık kömür formuna girmiştir. Böylece ham madde ihtiyacı dünyada enerjiyle bağlantılı olarak yeni bir mücadeleyi ortaya çıkarmıştır. Tarihsel olarak geçmişten günümüze ülkeler arasında enerji ve enerji kaynakları yüzünden mücadeleler yaşanmış ve bu mücadeleler devletlerin politikalarında her zaman önemini korumaya devam etmiştir. Küresel olarak nüfusun artması ile enerji talebi de yükselmiştir. Enerjinin bu denli önem kazanmasında bir diğer neden ise sanayileşmenin hızla yükselmesi olmuştur. Dolayısıyla gerek nüfusun artması gerekse sanayileşmenin hızlanması gibi nedenlerle ülkelerin ihtiyacı her geçen gün artmış ve enerji hayatın vazgeçilmez bir parçası olmuştur.

Küresel ölçekte devletlerin enerjiye olan ihtiyaçları arttıkça politikaları da bu yönde şekillenmiştir. Ülkeler genel olarak enerjinin düşük fiyatlı, güvenilir, temiz ve yenilenebilir olmasına önem vermiş ve enerjiye yönelik hedeflerini bu esaslar üzerinde şekillendirmişlerdir. Bu nedenle ülkeler güvenilir bir enerji üretmeyi ve tüketmeyi öncelikli politika haline getirmişlerdir. Fakat bu politikalarını gerçekleştirmek isteyen ülkeler, enerjide başka ülkelere olan bağımlılıklarını azaltmak ve kaynak çeşitlendirmesine giderek politikalarını bu çerçevede yürütmek durumundadırlar. Kaynak çeşitlendirmesi politikası enerji güvenliğinin sağlanmasında en önemli faktörlerden biri olmaktadır.

Enerji güvenliğinin sağlanması, sağlam bir enerji stratejisine ve etkili enerji politikalarına dayanan güçlü bir enerji sektörü gerektirmektedir. Zira enerji güvenliği her ülkenin politik, ekonomik ve sosyal politikalarını etkilemektedir. Küresel olarak ülkelerin enerji politikalarında ortak problem, eş zamanlı olarak enerji ortamını ve büyümeyi dengelemektir. Güvenilir enerjiye en ucuz maliyetlerle ulaşmak ve arz güvenliğinin temin edilmesi enerji güvenliğinin zeminini oluşturmaktadır. Enerji güvenliğinde ilk olarak enerji daha sonra ağırlıklı olarak güvenlik yaklaşımına önem verilmektedir. Enerji güvenliği konusunda enerji, rezervlerin bulunması ve erişilebilirliği hususlarını kapsamaktadır. Enerji güvenliğinde güvenlik yaklaşımı ise “arama, geliştirme üretim, iletim, dağıtım, pazarlama ve tüketim” özellikleri taşımaktadır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, uluslararası güvenlik politikaları alanında büyük değişiklikleri de beraberinde getirmiştir. Bu değişikliklerden en önemlisi, uzun yıllar uluslararası ilişkilere egemen olan iki kutuplu güç yapısının ortadan kalkarak yeni güç dengelerinin oluşumunu ve gelişmesini sağlamasıdır. Yeni sistemde, süper güçlerin sürekli katılımı olmadan, bölgesel aktörler birbirleriyle etkileşim kurabilmiş ve bütünleşmişlerdir. Bu nedenle, güvenlik alanında, bölgesel güvenlik yaklaşımı, dikkate alınması gereken önemli bir faktör haline gelmiş ve uluslararası sistemde bölgesel güvenliğe yönelik eğilim giderek artmıştır. Günümüzde uluslararası ilişkilerde gelişen olayları anlamak için araştırmacılar giderek bölgesel faktörlerin ve entegrasyon seviyelerinin dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Bölgesel güvenlikte entegrasyon ve işbirliğinin sürmesi büyük önem arz etmektedir. Özellikle bölgesel enerji güvenliği ülkeler açısından hayatiliğini korumaktadır. Doğu Akdeniz bölgesi de son yıllarda yapılan enerji keşiflerinden sonra bölge ülkeleri ve küresel güçler açısından önem taşımaktadır.

Doğu Akdeniz, genel jeopolitik kriterlere göre Asya ve Ege'yi içeren bölge (Doğu Akdeniz'in kalbi), daha geniş belirtilecek olursa Orta Doğu ve Balkanları (Doğu Akdeniz

bölgesi) kapsayan bölge olarak tanımlanabilir. Doğu Akdeniz, Akdeniz'in ekonomik, jeopolitik ve stratejik açıdan en önemli kısmında yer almaktadır. Diğer özelliklerinin yanı sıra, Akdeniz üzerindeki egemenliğin her zaman Akdeniz'deki devletlerin değil, aynı zamanda büyük deniz kuvvetlerinin ve büyük çıkar çatışmasının da hedefi olduğu iddia edilmektedir. Ayrıca Doğu Akdeniz Güney Avrupa, Balkan Yarımadası, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'yı birbirine bağlayan jeopolitik ve jeostratejik bölgede yer almaktadır. Doğu Akdeniz'in coğrafi olarak var olduğu bölge, siyasi, askeri ve ekonomik açıdan "stratejik kavşak" olarak bilinmektedir. Bütün klasik ve neo-klasik jeopolitik modeller ve teoriler Doğu Akdeniz'in hala bölgesel ve küresel güçlerin dış politikasının oluşturulması için önemli bir araç olduğunu savunmaktadır.

Doğu Akdeniz bölgesinin jeopolitik ve jeostratejik olarak önemli olmasının nedeni, ilk tarihlerden itibaren ticaret yollarının bu bölgeden geçiyor olması ve ana ticaret kavşağında yer almasından dolayıdır. Doğu Akdeniz'in jeopolitik önemi son yıllarda keşfedilen enerji rezervleri ile daha da artmıştır. Bu gelişme, Doğu Akdeniz'e hem kıyıdaş ülkelerin hem de küresel güçlerin bölgede aktif politika yürütmelerine neden olmuştur. Bölge'de yer alan enerji kaynakları ve bu enerji kaynaklarının bölgesel güvenliği etkilemesi önem arz etmektedir. Enerji kaynaklarının keşfedilmesinden sonra Doğu Akdeniz'e kıyıdaş ülkeler arasında deniz yetki alanları anlaşmazlığı ortaya çıkmıştır. Enerji rezervleri sadece kıyıdaş ülkeler için değil, bölge dışı güçlerin de bu bölgeye yönelik politikalar geliştirmesine neden olmuştur. Kıyıdaş ülkelerin bölgede yer alan enerji kaynaklarını geliştirmeye yönelik yeterli teknoloji ve sermayelerinin olmaması bölge dışı güçlerin Doğu Akdeniz'e gelmesine ve kendi lehlerine politikalar geliştirmesine sebep olmuştur. Bölge dışı güçlerin bölgedeki enerji sahalarında hisselerine sahip olmasının bir diğer önemli nedeni ise, bölgede enerji kaynaklarının güvenliğinin tesis edilmesidir. Doğu Akdeniz'e kıyıdaş ülkelerin ve bölge dışı güçlerin enerji kaynaklarından maksimum fayda sağlamak istemesi bölgede farklı politikaların oluşmasına neden olmuştur. Bölgede ülkeler arasında farklı politikaların oluşması anlaşmazlıklar meydana getirmiş ve eski çatışma konularını yeniden ortaya çıkarmıştır. Bölgesel güvenlikte enerji kaynakları konusunda genellikle ekonomik fayda ve ortak kar beklentisi düşüncesi çatışmanın önüne geçmiştir. Doğu Akdeniz'de ise bu durum enerji kaynakları konusunda anlaşmazlıkların ortaya çıkmasına ve bu enerji kaynaklarının güçlü bir şekilde siyasallaştırılarak var olan tarihsel siyasi çatışmaları yeniden ortaya çıkarmıştır. Fakat Doğu Akdeniz'deki anlaşmazlıklar kıyıdaş ülkelerin enerji kaynakları ile ilgili ekonomik kararlar almasının önüne geçmektedir. Dolayısıyla Doğu Akdeniz ülkeleri arasında ortak bir enerji anlaşması yapılamamaktadır. Çünkü potansiyel enerji anlaşmalarından sağlanan ekonomik faydalar siyasi ve askeri hususlar lehine feda edilmektedir. Anlaşmazlık hususları, Doğu Akdeniz ülkeleri arasında ekonomik kaygıdan ziyade güvenlik algısının daha fazla şekillendiğini göstermektedir. Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının kıyıdaş ülkeler arasındaki ilişkileri etkilemesi ve enerji kaynaklarının bölgesel güvenliğe olan etkileri konunun odak noktasını oluşturmaktadır.

Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının bölgesel güvenliğe olan etkileri ve tarihsel olarak anlaşmazlıkların bölgesel güvenliğini etkilemesi bu çalışmanın sorunsalını oluşturmaktadır. Çalışmada "giriş", "sonuç" ve "konu ile ilgili önceki çalışmalar" başlığı dışında dört ana bölüm bulunmaktadır. "İlk bölümde" konunun esasını oluşturan güvenlik, bölgesel güvenlik ve enerji güvenliğinin kavramsal çerçevesi ele alınarak, bölgeselleşme kavramı incelenmiştir. Ardından bölgeselleşme kavramı eski ve yeni bölgeselleşme olarak değerlendirilmiştir. Daha sonra enerji kavramı incelenerek enerji güvenliği kavramı, enerji arz güvenliği kavramı ve enerji altyapı güvenliği kavramı detaylı bir şekilde açıklanmıştır.

“İkinci bölümde”, çalışmanın kuramsal çerçevesini oluşturan enerji güvenliği ve bölgesel güvenlik konuları ele alınmıştır. Realist görüşte enerji güvenliğinin, ulusal güvenliğin bir parçasını oluşturarak, enerjinin güçle yakından bağlantılı olduğunu ve enerji güvenliği olmadan, ulusal güvenliğin sağlanmasının zor olacağı anlatılmıştır. Bu kapsamda realizm ve neorealizm teorileri enerji güvenliğine kuramsal çerçeve oluşturmak maksadıyla açıklanmıştır. Ardından Kopenhag Ekolü tarafından ortaya çıkarılan güvenliğin boyutları, güvenlikleştirme ve bölgesel güvenlik kompleksi teorisine detaylı bir şekilde değinilmiştir. Böylece çalışmaya hem enerji perspektifinden hem de bölgesel güvenlik açısından teorik bir arka plan oluşturulması amaçlanmıştır.

Üçüncü bölümde, Doğu Akdeniz’in önemi vurgulanarak genel bilgilere yer verilmiştir. Ardından Doğu Akdeniz’in jeopolitik olarak önemine değinilerek, Doğu Akdeniz’de enerji güvenliğine yönelik 1956 Süveyş Krizi ve 1973 Petrol Krizleri ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Doğu Akdeniz’de son zamanlarda yaşanan bölgesel anlaşmazlıkların ana nedeni olan hidrokarbon kaynakları, uluslararası kuruluşların yayınladığı raporlar ve diğer kaynaklar çerçevesinde verilerle gösterilmiştir. Böylece rezerv ve enerji kaynakları incelendikten sonra, Doğu Akdeniz’e kıyıdaş ülkeler arasında bölgesel enerji güvenliğini etkileyen işbirlikleri ve anlaşmazlıkları ele alınmıştır.

Çalışmanın “son bölümünde”, Doğu Akdeniz’de enerji kaynaklarının keşfinden sonra anlaşmazlıkların ortaya çıkması ve bölgesel güvenliği etkileyen faktörlerden birisi olan Kıbrıs sorununa değinilmektedir. Doğu Akdeniz’de yaşanan Kıbrıs sorunu ve enerjiye bağlı diğer krizler kıyıdaş ülkelerin deniz donanma kapasitelerini güçlendirmesine neden olmuştur. Doğu Akdeniz’deki bazı ülkelerin denizde silahlanma kapasitelerini güçlendirmesi diğer kıyıdaş ülkelerin de silahlanma kapasitesini artırmasına sebep olmaktadır. Silahlanma yarışı, kıyıdaş ülkeler arasında güvenlik ikilemi doğurarak bölgesel güvenliği etkilemiştir. Silahlanma yarışına değinildikten sonra, Doğu Akdeniz’de önemli aktörler olan İsrail ve Lübnan arasındaki enerji kaynakları ve diğer tarihsel sorunlar incelenmiştir. Ardından Türkiye, Yunanistan ve GKRY arasındaki anlaşmazlıkların bölgesel güvenliğe etkilerine değinilmiştir. Doğu Akdeniz’de kıyıdaş ülkeler kendi deniz yetki alanlarını korumak için MEB anlaşmaları imzalamışlardır. MEB alanlarının diğer bölge ülkeleri tarafından ihlal edilmemesi için güvenlikleştirmişlerdir. Bu nedenle bölge ülkelerinin MEB alanlarını güvenlikleştirme eylemlerine değinildikten sonra güncel olarak Türkiye ve Lübnan arasındaki MEB anlaşması incelenmiştir. Son olarak, Doğu Akdeniz’de bölgesel güvenliği etkileyen bölge dışı güçlerin ve bu güçlerin politikaları, yatırımları ve stratejileri ele alınmıştır.

Çalışmanın amacı, Doğu Akdeniz’de enerji kaynaklarının bölgesel güvenliğe olan etkilerini incelemektir. Bu kapsamda Doğu Akdeniz ülkeleri arasında tarihsel olarak anlaşmazlıkların var olması ve yeni keşfedilmiş enerji kaynaklarının bu anlaşmazlıkları yeniden ortaya çıkararak bölgesel güvenliği etkilemesi temellendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın Doğu Akdeniz’deki enerji kaynakları üzerindeki krizin bölgesel güvenliğe etkileri olarak ele alınması bu çalışmayı diğer çalışmalardan ayıran temel farktır.

Bu çerçevede “Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının bölgesel güvenliğe etkileri” çalışmasında şu hipotezler test edilmektedir:

- Doğu Akdeniz’de yeni keşfedilmiş enerji rezervleri, kıyıdaş ülkeler arasındaki tarihsel anlaşmazlıkları yeniden ortaya çıkarmış ve bölge dışı güçlerin bölgeye yönelik çıkar politikaları bölgesel güvenliği olumsuz yönde etkilemiştir.
- Doğu Akdeniz’e kıyıdaş ülkeler arasındaki deniz yetki alanları hususundaki anlaşmazlıklar bölge ülkeleri arasında gerilimi artırmakta ve ülkeler arasındaki silahlanma yarışına neden olmaktadır. Silahlanma yarışı

güvenlik ikileminin ortaya çıkmasına neden olmakta ve bölgesel güvenlik olumsuz yönde etkilenmektedir.

- Doğu Akdeniz ülkeleri arasındaki çekişmeler, mevcut enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve uluslararası piyasaya çıkarılmasını engellemektedir.

Bu çerçevede Doğu Akdeniz’de yaşanan enerjiye bağlı bölgesel güvenliği etkileyen faktörler çalışmanın sınırlarını oluşturmaktadır. Tarihsel olarak Doğu Akdeniz ülkeleri arasındaki anlaşmazlıkların incelendiği bu çalışmada sosyal bilimlerde araştırma yöntemlerinden betimsel ve nitel araştırma yöntemleri kullanılmıştır.

2. KONU İLE İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR

Bu çalışma genel olarak Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının bölgesel güvenliğe olan etkilerine odaklanmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda uluslararası ilişkiler literatürü incelendiğinde, Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının bölgesel güvenliği etkilemesi açısından yeterli çalışmanın bulunmadığı sonucuna varılmış ve çalışmaların daha çok Doğu Akdeniz'deki enerji güvenliği konusu üzerinde yoğunlaştığı görülmüştür. Dolayısıyla bu çalışmada Doğu Akdeniz'de yeni keşfedilmiş enerji kaynaklarının bölgesel güvenliğe olan etkileri kapsamlı bir biçimde ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışmanın bu bölümü olan konuyla ilgili önceki araştırmalar, uluslararası ilişkiler alanında yapılan çalışmaları incelemektedir.

Serdar Kesgin, 2015 yılında “Küresel ve Bölgesel Perspektiften Doğu Akdeniz Güvenliği” adlı çalışmasında Doğu Akdeniz'in jeopolitik olarak önemine dikkat çekmiştir. Çalışmada Doğu Akdeniz'deki deniz ticareti güvenliğine değinerek, Akdeniz'deki organize suç ve kaçaklık konularından bahsetmiştir. Ayrıca Doğu Akdeniz'de bulunan bölge ülkelerinin, Doğu Akdeniz güvenliğine yaklaşımlarını değerlendirmiş ve bölge dışı aktörlerin Doğu Akdeniz güvenliğine olan yaklaşımlarını ele almıştır. Burada bölge dışı ülkelere Rusya Federasyonu, Fransa, İtalya ve Çin'i araştırma konusu edinerek söz konusu devletlerin bölgeye yönelik girişimlerini incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda, Akdeniz'deki güvenlik ve istikrarın Doğu Akdeniz'e bağlı olduğunu, Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının Akdeniz güvenliğini etkilediğini öne sürmüştür.

Tuğçe Ak, 2018 yılında “Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliğinin Türkiye, Kıbrıs, İsrail ve Mısır Bağlamında İncelenmesi” adlı çalışmada Doğu Akdeniz'deki enerji güvenliği tematiğini Mısır, Türkiye, Kıbrıs ve İsrail bağlamında ele almıştır. Çalışmada enerji güvenliği kavramsal ve kuramsal çerçevede incelenmiş, bu kapsamda öncelikle Kıbrıs sorununa değinildikten sonra Mısır, Türkiye, Kıbrıs ve İsrail'in enerji görünümü açıklanmıştır. Enerji görünümü açıklanan bu ülkelerin daha sonra ise enerji güvenliklerini tehdit eden unsurları belirtilmiştir. Çalışmanın sonucunda da, Doğu Akdeniz'de bölgesel olarak ortak bir stratejinin oluşmaması yönünde enerji güvenliğinin sağlanamayacağı vurgulanmıştır.

Gökhan Gülbiten, 2019 yılında “Kıbrıs Özelinde Yaşanan Doğalgaz Sorununa İlişkin Doğu Akdeniz Devletlerinin Ortaya Koyduğu Yaklaşımlar (2006-2017)” adlı çalışmada, Doğu Akdeniz bölgesini jeopolitik teoriler kapsamında değerlendirmiştir. Çalışmada Doğu Akdeniz ülkeleri GKRY, Yunanistan, İsrail, Mısır, Lübnan, Suriye ve KKTC olarak MEB alanları kapsamında incelenmiş ve bu ülkeler arasındaki deniz yetki anlaşmazlıkları geniş bir biçimde ele alınmıştır. Ayrıca Kıbrıs adası, deniz yetki alanlarındaki doğalgaz rezervleri ve verilen enerji ruhsatları çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda “Türkiye'nin politika uygulamalarında geleneksel güvenlik yaklaşımı unsurlarının ağırlık kazanabileceği ve bu kararın beklenmedik çok boyutlu sonuçları olabileceği” kanısına varılmıştır.

Mehmet Enes Aşçı, 2020 yılında “Doğu Akdeniz'de Enerji Kaynaklarının Jeostratejik Önemi ve Türkiye'ye Yansımaları” adlı çalışmada Doğu Akdeniz'in tarihsel olarak önemine değinmiştir. Çalışmanın ilk kısmında Doğu Akdeniz jeopolitik egemen teorileri bağlamında ele alınmıştır. Ardından Doğu Akdeniz'deki enerji rezervleri incelenmiş ve bu bölgeden geçen enerji boru hatlarının sunduğu fırsat ve imkanlar değerlendirilmiştir. Suriye, Arap-İsrail gerginliği ve Kıbrıs sorunu araştırılmıştır. Ayrıca Doğu Akdeniz'deki yeni politik hareketlenmeler üzerinde de durulmuştur. Çalışmanın sonucunda ise, küresel ve bölgesel aktörlerin yürüttüğü politika ve stratejilerin KKTC'nin

haklarını ihlal ettiği ve Türkiye'nin bölgede yalnız bırakılmak istendiği kanısına varılmıştır.

3. GÜVENLİK VE ENERJİ GÜVENLİĞİ KAVRAMLARI

Bu bölümde çalışmanın kavramsal çerçevesi güvenlik ve enerji kavramları etrafında şekillendirilmiştir. Güvenlik kavramının tarihsel olarak geçirdiği dönüşüm süreci kronolojik olarak verilmiştir. Kapsam olarak, Soğuk Savaş'ın bitimine kadar olan dönem geleneksel güvenlik yaklaşımı bağlamında incelenirken; Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik kavramının dönüşümü açıklanmaya çalışılmıştır. Bölgesel güvenlik çalışmanın ana konusu olması sebebiyle, bölgeselleşme kavramı ayrıca incelenmiş ve terim eski ve yeni bölgeselleşme kavramları olarak ele alınmıştır. Öte yandan enerji kavramı güvenlik perspektifinde ele alınarak enerji güvenliğinin bütün unsurlarına detaylı bir şekilde yer verilmiştir. Bu kapsamda genel anlamda enerji güvenliği kavramı açıklanıp, spesifik anlamda ise enerji arz güvenliği konusuna değinilmiştir. Son olarak da enerji güvenliğinin fiziksel güvenliğini konu edinen, kritik altyapı güvenliği kavramı açıklanmıştır.

3.1. Güvenlik Kavramı

Uluslararası alanda kullanılan karşılığı “security” kelimesi olan güvenlik kavramının kelime kökeni oldukça eskilere dayanmaktadır. Kavram, başlangıçta Latince “se” (olmaksızın) ve “cura” (endişe) sözcüklerinin birleşmesinden oluşan “securitas” kelimesiyle karşılığını bulurken daha sonra ise kavramsal olarak genişlemiştir. Sözcüğün eski Roma tarihinde “tehlikeden uzak olma, emniyet ve güvenlik” anlamını taşıdığı görülürken, kavramın Türkçe dizindeki karşılığının ise “endişeden uzak olma ve sükûnet” anlamına geldiği görülmüştür (Arends, 2009: 5).

Çalışmada güvenlik kavramı iki döneme ayrılarak incelenmiştir. Bunlardan ilki Soğuk Savaş'ın bitimine kadar olan dönemi içeren geleneksel güvenlik kavramıdır. Bu kısımda güvenlik kavramının dönüşümüne yer verilmiştir. İkinci kısımda ise Soğuk Savaş Sonrası dönemdeki güvenlik kavramı ele alınmıştır. Öyle ki literatürde de benzer tasniflerin yapıldığı görülmüş ve kavramın siyasi tarih açısından da anlaşılabilir olması maksadıyla dönemlere ayrılarak incelendiği gözlemlenmiştir. Buna göre I. Dünya Savaşı'ndan (1914) Soğuk Savaş yıllarının sonuna kadar (1990) olan dönem geleneksel güvenlik anlayışı kapsamında değerlendirilmiştir.

Geleneksel güvenlik anlayışı savaş, barış ve güç kavramları etrafında şekillenmiş olup bu anlayışta devlet ve güvenlik kavramlarının birbirine içkin olduğu görülmüştür. Yani biri diğerinin varlık sebebi olarak kabul edilmiştir (Bilgin, 2002: 102). Geleneksel güvenlik anlayışı temel olarak şu üç soruya cevap aramaktadır:

1. Kimin Güvenliği?
2. Nasıl Güvende Olunur?
3. Kime Karşı Güvenlik?

Tüm bu sorulara verilen cevaplar ışığında özetle “geleneksel güvenlik; devlet güvenliğini, ulusal değerleri koruyarak düşmana karşı korumak” olarak tanımlanmıştır (Dunne ve Wheeler, 2004: 3).

Güvenliğin uluslararası ilişkiler açısından dönüm noktası Batılı ülkelerin yaşadığı Sanayi Devrimidir. Devrim sonrası ham madde ihtiyacına yönelik sömürgecilik faaliyetlerinin başlaması güvenlik için önemli bir dönemdir. Bu süreçte sömürgeci devletlerin yarışa dahil olmayan devletlere (sömürgeci olmayan Batılı olmayan devletler) yönelik tehlike oluşturmaları önemli güvenlik problemlerini beraberinde getirmiştir. Özellikle İtalya (1861) ve Almanya'nın (1871) birliklerini kurarak bu yarışa dahil

olmaları, tehlike ortamını iyice tırmandırmış ve sonuçta Birinci Dünya Savaşı'na eden olmuştur (Armaoğlu, 2014: 32-33).

Birinci Dünya Savaşı yıkıcı etkisiyle insanoğluna güvenliğin önündeki en önemli sebebin savaşlar olduğunu göstermiştir. Bu dönemde savaşların önlenmesi halinde güvenliğin sağlanacağına dair bir kanı oluşmuş ve uluslararası hukuk ve uluslararası örgütler vasıtasıyla bu kanının gerçekleştirilebileceği düşüncesi yaygınlaşmıştır. Bu düşüncenin bir sonucu olarak Milletler Cemiyeti (MC) kurulmuştur (Balcı, 2017: 129). MC'nin kurulmasına öncülük eden Wilson kolektif güvenliğe dayalı bir kurumsallaşmanın gerçekleşmesini sağlamıştır. Böylece barışçıl bir dünya düzeni ile savaşların ortadan kaldırılması hedeflenmiştir. İki savaş arası dönemin güvenlik algısı ise idealizm temelinde şekillenmiştir (Bozdağlıoğlu, 2007: 137). Ancak Milletler Cemiyeti'nin başarısızlığı ve İkinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkması bu dönemde kabul gören idealizmin çöküşüne sebep olmuştur.

İdealizmin çöküşünün ardından realizmin yükselişi başlamıştır. Tarih boyunca ideolojik düşünce akımları güvenlik kavramının ve özellikle güvenlik algısının değişmesinde önemli rol oynamıştır. II. Dünya Savaşı sırasında ve erken Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılan 1960'lara kadar ki zaman diliminde realizm uluslararası ilişkileri etkisi altına almıştır. Bu dönemde devletlerin kendi çıkarlarının birincil önem arz etmesi, devlet merkezli anlayış, hedeflenen amacın elde edilmesine yönelik ahlaki norm ve değerlerin olmadığı iddiası güvenlik anlayışına da yansımıştır. Bu sebeple güvenlik kavramı daha çok ulusal güvenliği karşılayacak şekilde kullanılmıştır.

Temelde savaşı engellemeye odaklanan realistler güvenlik, çatışma, güvenlik ikilemi, güç dengesi gibi kavramları bir arada ele almaktadır. Buna göre bir devlet gücünü maksimum seviyeye getirdiğinde güvenlik kaygılarını azaltabilmektedir. Realizm, güvenlik ikileminin bir gerçeklik olduğunu ve engellenemese dahi güç dengesiyle kontrol altında tutulabileceğini iddia etmektedir. Devletler egemenliklerini devredemezler ve bu sebeple kendi ulusal savunmalarını oluşturmalarıdır. Ulusal savunma zorunluluğu devletleri silahlanmaya yönelten bir durumdur. Realizmin ve dolayısıyla İkinci Dünya Savaşı sonrası güvenlik anlayışında vurgulanması gereken bir diğer konu ise sıfır toplamlı oyundur. Devletlerden birisinin kazancı diğerinin kaybetmesine sebep olmaktadır. Kaybeden olmamak için ise yapılması gereken güç kazanmaktır (Karabulut, 2015: 60-63).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra güvenlik, askeri terimlerle ve askeri perspektifle ele alınmıştır. Bu dönemde güvenlikle ilgili konular devletlerin başka bir kişi, kurum veya aktöre devredemeyeceği konular olarak tanımlanmıştır. Literatürde güvenlik alanı için *high politics-yüksek politika* kavramı kullanılmıştır. Savaş ortamından yeni çıkmış olması ekonomi, sağlık, eğitim gibi konuların ikinci planda kalmasına sebep olmuştur. Bu tür konular ise *low politics-alçak politika* kavramı ile karşılanmıştır (Çetinkaya, 2019: 60). Bu dönemde güvenlik caydırıcılık politikasıyla birlikte anılmıştır. Sebebi ise mevcut düzeni değişime uğratmak isteyen devlete yönelik karşı blok oluşturularak güçler dengesi kurulmaya çalışılmasıdır. Böylece uluslararası alana yönelik tehdit oluşturan devletin eylemleri sonucunda karşılaşılabilecek maliyet ve yaptırımlar caydırıcılık politikasının temelini oluşturmuştur (Oğuzlu, 2007: 14).

1970'li yıllar Soğuk Savaş'ın etkisinin kısmen dahi olsa azaldığı yıllar olmuştur. Bu yıllar 1970-1980 arasına tekabül eden *detant dönemi* olarak adlandırılmaktadır. Detant döneminde devletlerin güvenlik alanına olan odağı ekonomik ve çevresel konulara kaymıştır. Uluslararası arenadaki yumuşamanın doğal sonucu olarak güvenlik çalışmaları azalmış ekonomi-politik alanında çalışmalar başlamıştır. Bu dönemde güvenliğin kapsamı yalnızca askeri veya ulusal alandaki meseleler değil, ekonomi-politik

konularının da güvenliği etkilediği üzerine tartışılmıştır. Ayrıca devletin tek aktör olamayacağı, ulus devlet haricinde de aktörlerin var olduğu kabul edilmeye başlanmıştır. Devlet dışı aktörlerin kabulü güvenlik algısında değişikliğe yol açarak güvenlikle ilgili politikalara da yansımıştır (Çelebi, 2007: 71-72). 1979 yılında Waltz yayınladığı *Theory of International Politics* eseriyle realizmin devlet odaklı açıklamalarını eleştirerek neorealizmin savunucusu olmuştur. Waltz yapının etkisinin de göz önünde bulundurulması gerektiğini söyleyerek insan doğasındaki güç arzusunun savaşı açıklamada yetersiz kalacağını ileri sürmüştür (Waltz, 2013:445).

Güvenlik politikaları detant döneminde silahsızlanma çabaları şeklinde yoğunluk kazanmıştır. Ancak gösterilen faaliyetin genişliği sonucun değişmesine katkı sağlayamamıştır. Silahsızlanma çalışmalarının yürütüldüğü sırada ülkeler konvansiyonel silahlar satın almaktan vazgeçmemiştir. Bu dönemde azalması beklenen silah harcamaları ise daha çok artmıştır. SALT I Anlaşması (1972) ise nükleer silahlanmanın engellenmesi açısından önemli bir adım olurken; SALT II Anlaşmasının neticesiz kalması silahsızlanma çabalarını sonuçsuz bırakmıştır (Armaoğlu, 2014: 573-586). Dolayısıyla güvenlik sorunlarına yönelik ilgi 1980'lerin başında ABD-SSCB ilişkilerinin kötüleşmesiyle tekrar artmıştır (Karabulut, 2015: 46)

1970-1980'lerde devletler silahlanma yarışının getirdiği belirsizlikler nedeniyle işbirliği yapmaya yönelmişlerdir. Soğuk Savaş gibi bitmek bilmeyen rekabet ortamından ziyade işbirliği ile risk ve tehditleri azaltarak beraber hareket etmenin faydalı olacağı düşünülmüştür. 1980 ve 1990'ların en önemli özelliklerinden birisi devletlerin nükleer silah kullanımının sonuçlarının farkında olmalarıdır (Baylis, 2008: 76). Devletlerin belirli işlerinde dayanışmacı bazı işlerinde ise rekabetçi olması "olgun anarşi" ortamının olduğunu göstermektedir (Wendt, 2013: 20). Bu durum ise ulusal güvenlik anlayışından uzaklaşılarak uluslararası güvenlik anlayışının hâkim olmaya başladığını göstermektedir (Buzan, 1983: 221). Güvenlik algısı, işbirliği ile savaşların, tehdit ortamının ortadan kalkabileceğine doğru evrilmiştir.

1980'li yıllarda realizme alternatif olarak ortaya atılan inşacılık güvenliği tüketilen bir şey olmaktan ziyade üretilen bir olgu olarak kabul eder. Konstrüktivizm realist paradigmanın benimsediği ulusal güvenlik, ulusal çıkar veya salt askeri güce dayalı güvenlik anlayışını terk etmiştir. Onun yerine güvenliği, insanlar arasındaki etkileşimle kurulan ben ve öteki ya da dost ve düşman gibi kolektif kimlik kodlarının üretildiği kavramlar dahilinde tanımlamaktadır. Konstrüktivistler güvenlik anlayışını derinleştirme ve genişletme çabaları içerisindedir. Güvenliği yalnızca askeri terimlerle açıklayanlara karşı çıkarak ekonomik ve sosyal boyutlarına da eğilmektedirler (Kardaş, 2007:138).

1990'lı yıllar Sovyetler Birliği'nin dağılmasına bağlı olarak geleneksel güvenlik anlayışının sorgulanmasına sebep olmuştur. 1990'lar güvenliğin yegâne aktörü olan devletin dışında kısmen de olsa birey güvenliği, toplum güvenliği, çevre güvenliği gibi konuların da ele alınmasının önünü açmıştır (Çetinkaya, 2019: 60).

Soğuk Savaş döneminde güvenlik politikaları çoğunlukla çift kutuplu dünya düzeninden kaynaklı olarak Amerika ve Sovyetler'in birbirlerine yönelik tanımladıkları politikalar çerçevesinde şekillenmiştir. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle birlikte devletlerin tamamı yeni güvenlik tanımlamalarına ihtiyaç duymuşlardır (Walt, 2003: 96). Çünkü İkinci Dünya Savaşı'nın sonundan bu yana değişmeyen dünya düzeni köklü bir değişime uğramış ve yeni dünya düzeni kurulmuştur. Güvenlik alanında yaşanan önemli dönüşümün bir diğer sebebi ise küreselleşmenin hızla yayılmaya başlaması olmuştur. Küreselleşme ile birlikte güvensizliğin kaynakları konusunda genişleme ve derinleşme gerçekleşmiştir. Bu sayede güvenliğe yönelik birçok açıdan sorular sorularak yeni tanımlamalara gidilmiştir. 1990'larda başlayan güvenlik alanındaki değişim süreci

21'inci yy. da daha da hızlanarak yeni bir güvenlik algısının oluşmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda Soğuk Savaş'ın sona ermesi güvenlik alanındaki tarihsel kırılma noktalarından birisi olmuştur (Birdişli, 2014: 21).

Soğuk Savaş sonrası 21'inci yüzyıldaki güvenlik anlayışı idealistler, realistler ve neorealistlerin aktör algılayışları noktasında ayrılmaktadır. İdealistler ve realistlerin güvenliği devlet merkezli, neorealistlerin ise devlet temelinde uluslararası sistemin güvenliği üzerinden açıklamaları uluslararası ilişkiler açısından önemli fakat eksiktir. Bu sebeple yeni güvenlik anlayışında büyük (grant) teorileri reddetmek yerine eksik görülen kısımları yeniden düşünölmeye başlanmıştır.

1970'lerde başlayan geleneksel güvenlik alanına itirazlar Waltz'ın da eserini isimlendirdiği gibi "Güvenlik Çalışmalarının Rönesans'ı" olarak nitelendirilmiştir (Waltz, 2013). Geleneksel güvenlik anlayışına yapılan itirazlar neticesinde güvenlik alanının genişletilmesine yönelik tartışmalar başlamıştır. Güvenlik kavramının yeniden şekillendirilmesi iki önemli sebebe bağlıdır. Bunlardan ilki Soğuk Savaş Döneminin sona ermesi ikincisi ise küreselleşmenin hızla uluslararası ilişkilerin her alanına tesir etmesidir (Karabulut, 2015: 79).

1990'larda başlayan güvenlik alanındaki değişim, dönüşüm ve derinleşme süreci yirmi birinci yüzyılda da devam etmiştir. Özellikle Barry Buzan'ın 1991 yılında basılan *People, State and Fears* kitabı güvenliğin askeri terimlerden sıyrılarak başka alanlara doğru genişlemesine sebep olmuştur. Buzan daha sonra Kopenhag Okulu ile de bu yeni güvenlik anlayışının kurumsallaşmasını sağlamıştır. Bu süreçte güvenlik algısı ortak güvenlik kapsamında şekillenmiş ve güvenliğin siyasi bütünleşme, ekonomik gelişme ile ilişkisi vurgulanmıştır. Devlet merkezli güvenlik tanımları sorgulanarak birey temelli güvenlik tanımlamaları yapılmaya başlanmıştır. Soğuk Savaş Sonrası yeni düzenin güvenlik gündemi etnik milliyetçilik sebebiyle çıkan bölgesel çatışmalar, göçler, nükleer silahlanma ulus ötesi suçlar gibi yeni risk ve tehditler olmuştur (Bakan, 2007: 39-40).

Buzan'ın adı geçen eserinde vurguladığı üzere bu dönemde güvenlik anlayışı yalnızca askeri tehdidi kapsamamaktadır. Devlete yönelen üç temel tehdit vardır. Birincisi *idea of the state* devlet fikrine yönelen tehditlerdir. İkincisi *the physical base of the state* devletin fiziksel temeline yönelik saldırılar yani temel kaynaklarına ve vatandaşlara yönelik tehditlerdir. Üçüncüsü ise *the institutional expression of the state* devletin kurumsal ifadesine yani devletin siyasi sistemine veya kurumsal yapısına yönelik tehditlerdir (Buzan, 1983: 40). Buzan ayrıca aynı eserinde güvenliğı sektörlere ayırarak incelemiştir. Buna göre güvenlik; ekonomik, askeri, politik, ekolojik veya çevresel ve toplumsal tehditler ile birlikte ele alınmıştır. Ekonomik güvenlik devletin finansal gücünü, vatandaşlarının refahını koruyabilmek için gerekli finansman ve piyasalara ulaşabilmesi olarak açıklanmaktadır. Askeri güvenlik ise devletlerin askeri kabiliyet ve kapasitelerinin diğer devletler tarafından amaç ve niyetlerinin nasıl algılandığını kapsamaktadır. Politik tehditler çerçevesinde güvenlik ise tıpkı devletin kurumsal ifadesine yönelen tehditler gibi algılanabilir. Buna göre devletin kurumsal yapısına, siyasal sistemine yönelik tehditleri içermektedir. Çevresel güvenlik ise ekolojik sistemin mikro ve makro düzeyde korunmasını içermektedir. Ayrıca deprem fırtına gibi doğal afetlerin de savaş ölçeğinde devletlere zarar verebilecek tehditler olduğunu vurgulamaktadır. Son olarak toplumsal güvenlik devletin gelenek ve kültürlerini ayrıca ulusal kimliğini, vatandaşların dini tercihlerine yönelik tehditleri içermektedir. (Buzan, 1983: 75-83)

Buzan'ın devlete yönelik temel tehditlerinden ve güvenliğı ve/veya tehditleri sektörlere ayırmasından da anlaşılacağı üzere 21'inci yüzyıl bir önceki yüzyıldan başka bir perspektifle güvenliğe bakmaktadır. Bu perspektif hem güvenlik algısının

değişmesine neden olurken hem de değişimin güvenlik politikalarına yansımaya sebep olmaktadır.

21'inci yüzyıl güvenlik çalışmaları eleştirel güvenlik çalışmaları olarak ele alınmaktadır. Bu dönem eleştirel teorilerin uluslararası ilişkiler alanında etkisinin önemli olduğu göz önünde bulundurulduğunda güvenlik çalışmalarıyla paralel olduğu görülmektedir.

3.2. Bölgesel Güvenlik

Uluslararası düzen teorileri, geleneksel olarak 1648'de Vestfalya Barışı'nın uluslararası düzenin nasıl şekillendiğine ilişkin temel ilkeleri içerdiği varsayımından etkilenmiştir (Hurrell 2009: 54). Vestfalya düzeni temel olarak tek, iki veya çok kutuplu bir sistemdeki devletler arasındaki güç dengesinin korunmasına dayanmaktadır. Soğuk Savaş dönemi tipik olarak iki kutuplu bir sistem olarak nitelendirilebilir. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise, Sovyetler Birliği dağılmış ve sistem tek kutuplu bir sistem değil, bir hegemon olan ABD'nin birkaç küresel aktörle egemen olduğu çok kutupluluğa doğru dönüşmüştür (Buzan ve Weaver, 2003: 54).

Napolyon Savaşları'ndan sonra gelişen Avrupa İttifakı tipik olarak barış ve güvenliğin denge yoluyla inşa edildiği çok kutuplu bir sistemi göstermektedir (Holsti, 1991: 114). Vestfalya sisteminin kökeni Niccolo Machiavelli ve Thomas Hobbes'in "insan bencilliği, insanların davranışlarını nasıl yönettiği ve devletlerin davranışları" fikirlerine kadar uzanmaktadır (Hobbes, 2006: 70). Bununla birlikte Vestfalya sistemi, üzerinde mutabık kalınan davranış kurallarını ve bu kurallara uyulacağı beklentisini de içermektedir. Vestfalya paradigması bu nedenle üç özelliğe sahiptir (Dunne ve Schmidt, 2008: 92):

- a. Sistemin anarşik olduğu varsayımı, yani egemen devletler arasındaki çatışmalara karar verebilecek hiçbir otorite veya hiyerarşi yoktur,
- b. Devlet sistemde birincil aktördür,
- c. Devletlerin ulusal çıkarlarını ve kendi güvenliklerini diğer devletlere göre maksimize etmek olduğu varsayımdır.

Anarşi, egemenlik ve başka devletlerin işlerine karışmama politikası, bireylerin eylemlerine veya uluslararası ilişkilerdeki güçleri oluşturan devletlerin eylemlerine odaklanan ana akım teorilerle derinden bağlantılıdır (Waltz, 2001:232). Bu duruş, realistlerin uluslararası kurumların uluslararası düzen üzerindeki etkisini reddettiklerini göstermektedir (Mearsheimer, 1995: 13). Liberal fikirler ise, uluslararası kurumların rolünü tanımakta gerçekçi bir perspektifin ötesine geçmekte, ancak devletlerin uluslararası sistemdeki ana aktörler olduğu aynı ontolojik konumdan ayrılmaktadır (Bauer, 2006: 25).

İngiliz Okulu akademisyenlerine göre, bölgeselleşme gibi çağdaş değişimleri uluslararası düzende anlamak için, bölgesel ve uluslararası politikalar arasında Vestfalya sisteminin ötesine geçmek ve realist varsayımlar kurmak önemlidir (Hurrell, 2009: 54). Uluslararası düzenin nasıl inşa edildiğine dair genel bir teori olarak konstruktivizm, düzenin toplumsal olarak inşa edildiği ve devletler arasındaki etkileşim ve karşılıklı bağımlılığın sonucu olduğu görüşündedir. Konstruktivistler ayrıca normların ve davranış kurallarının geliştirilmesinde uluslararası kurumların önemini farkındadırlar. Bu nedenle realistlerin ve liberallerin aksine uluslararası kurumları uluslararası sistemde özerk aktörler olarak görmektedirler (Barnett ve Finnemore, 1999: 726; Bauer, 2006: 24).

İngiliz Okulu yazarları, anarşik bir uluslararası sistem düşüncesine ve devletin egemenliğine bağlı kalır; ancak uluslararası sistemin realistlerin önerdiğinden daha resmi

ve kurallı olduğunu düşünmektedirler (Linklater, 2005: 85). İngiliz Okulu'nun kurucu akademisyenlerinden olan Hedley Bull, uluslararası sistem ile uluslararası toplum arasında bir ayrım yapmaktadır. İlk olarak, Hobbes'in düşüncesi gibi güvenlik arayışı, iki veya daha fazla devletin birbirleri arasında yeterli bağlantıya sahip oldukları ve birbirlerinin bir bütünün parçaları olarak davranmalarına sebep olma kararları üzerinde yeterli etkiye sahip oldukları bir sistem olarak anlaşılabilir. Daha sonra ise ileri aşamada, John Lock'un düşüncesiyle, bir grup devlet, belirli ortak çıkarların ve değerlerin bilincinde olan, bir dizi ortak kurala bağlı olduklarını düşünen bir toplum oluşturduklarında ortaya bir devlet topluluğu çıkmış olur (Linklater, 2005: 90). Uluslararası toplumda normatif ve kurumsal faktörlere odaklanmak, İngiliz Okulu'nu realizmden ayırır ve uluslararası ilişkilerdeki konstrüktivist dönüşümü göstermektedir (Linklater, 2005: 92). Böylece, devlet sistemlerini devlet toplumlarına dönüştüren süreci ve siyasi düzeni oluşturan norm ve kurumların inşası vurgulanmaktadır (Linklater, 2005: 93). İngiliz Okulu'nun bir diğer üyesi Barry Buzan, İngiliz Okulu'nun üçüncü geleneğini, yani Kantçıların bir dünya toplumu veya bir dünya düzenini öngören kozmopolitizm fikrini geliştirmiştir (Buzan, 2004: 9).

Yirminci yüzyıl boyunca, devletler yakın komşularını potansiyel tehdit olarak görmüş ve kendilerince sürekli önlemler almışlardır. Devletler bu türlü komşuluk ilişkilerine odaklanarak, belirli bir bölgesel gruplaşma içinde devletlerin nasıl davranacağına ilişkin sürekli kurallar ve normlar geliştirmeye çalışmışlardır. Küresel veya yerel düzeyden ziyade 1945 sonrasında, bölgesel düzeyde birçok başarılı güvenlik düzenlemeleri gerçekleştirilmiştir. Bu düzenlemelerin işleyiş ve örnekleri zaten var olabilecek düzeydedir. Barry Buzan'a göre, güvenliğin ilişkisel doğasının içinde karşılıklı bağımlılık yatmaktadır. Bu bağımlılığı sağlam bir şekilde benimsemeden ulusal güvenlik modelini anlamamanın imkânsız olduğu savunulmaktadır (Buzan, 1991: 187).

Soğuk Savaş sırasında uluslararası ilişkilerde iki süper güç arasındaki güç dengesi küresel düzeyde bütün devletlerin odak noktasındadır (Buzan ve Weaver, 2003:6). Bu nedenle, bölgesel düzen aşağı yukarı uluslararası sistemin bir yansıması haline gelmektedir (Buzan ve Weaver, 2003: 16). Bununla birlikte, Soğuk Savaş sonrası bir tarafta globalist bir bakış açısı diğer tarafta ise bölgeselci bir bakış açısının yükselişi görülmektedir. Globalist bakış açısı, dünya siyasetinin kötüye doğru evrilmesinden dolayı Vestfalyan düzenin yerini almaktan ayrılıyor (Buzan ve Weaver, 2003: 31). Buzan'a göre, süper güç rekabetinin azalması, dünyanın geri kalanındaki küresel güç ilgisinin nüfuz edici kalitesini azaltmaktadır. Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemdeki büyük güçlerin çoğunun nispeten zayıfladığı görülmektedir. Bu da iç dinamiklerinin onları askeri sorunlardan ve dünyanın sorunlu bölgelerindeki stratejik rekabetten uzaklaştırdığı anlamına gelmektedir. Bölgesel devletlerin büyük güçleri askeri katılım ve stratejik rekabetten uzaklaştırması, bölgesel devletleri ve toplumların askeri-politik ilişkilerini kendi aralarında çözmelerine neden olmaktadır (Buzan ve Weaver, 2003: 10-11).

Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi, bölgesel seviyeyi, küresel ve bölgesel düzeyde yer alan ayrı bir ontolojik analiz seviyesi olarak algılar (Buzan ve Weaver, 2003: 27). Lake ve Morgan, ilke olarak Buzan ve Weaver'in bölgesel güvenlik kompleksleri teorisine yaklaşımı ile aynı fikirdedir. Ancak, bu tezle ilgili önemli başka bir görüşe yönelirler ve kompleks içindeki güvenlik kavramını fiziksel güvenlik olarak sınırlamışlardır (Lake ve Morgan, 1997: 30-31). Bölgesel güvenlik kompleksinde en önemli hususlar, bölge ülkeleri arasındaki güvenlik alanındaki anlaşmalar ve bölge ülkeleri arasındaki karşılıklı bağımlılıktır. Lake ve Morgan bölgesel çatışmalara yönelik güç kısıtlamasının öngörülebilir gelecek için zor olacağını belirtmektedirler (Lake ve Morgan, 1997: 66). Büyük güçler ve süper güçler, sistem düzeyinde faaliyet gösteren

küresel aktörlerdir. Bu devletler aynı zamanda bölgesel güçler ve bölgesel düzeyde faaliyet gösteren devletler olarak anlaşılabilir. Uluslararası sistemde büyük güçler ve süper güçler arasındaki temel farklılık, süper güçlerin küresel olarak her alanda çeşitli güç kapasitesinin olması ve bu kapasiteyi sergileme becerisinin olmasıdır. Askeri-politik ve ekonomik gücün yüksek seviyede olması bu yetenekler arasındadır. Bölgesel güç ise, belirli bir bölgesel güvenlik kompleksinin kutupluluğunu tanımlayan bir durumdur. Bölgesel güç, bir ülkenin yer aldığı bölgesel kompleks içerisinde güç kapasitesinin yüksek olması ve kompleks içerisinde söz sahibi olmasıdır. Bölgesel gücün bölge içerisinde etkin olması küresel anlamda da güçlü olduğu sunucunu doğurmamaktadır (Buzan ve Weaver, 2003: 34). Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi uluslararası ilişkilerdeki konstruktivizmi temsil eder ve bir yandan sistemdeki birimler arasındaki dostluk ve düşmanlık modelini, diğer yandan bu sistemdeki gücün kutupluluğunu veya dağılımını temel almaktadır (Buzan ve Weaver, 2003: 49).

Güvenlik Toplulukları kavramı, “biz-duygusu” doğrultusunda birbirleriyle ilişkilerinde güç kullanımını sınırlayan topluluk olarak Karl Deutsch tarafından geliştirilmiştir (Linklater, 2005: 106). Karl ve Alex Bellamy, güvenlik toplulukları kavramını ve çağdaş uluslararası ilişkilerdeki rollerini daha da geliştirmişlerdir (Bellamy, 2004: 14).

Soğuk Savaş’tan sonra, devlet merkezli bölgesel sistemle ilgili geleneksel görüşlere, en üstte siyasi ve askeri gücün yoğunlaşmasının yanı sıra ekonomik bağlar ve kültürel kimliklere de yer verilmiştir (Wayne, 1972: 279). Bölgeler, iki kutuplu çatışma sırasında olduğundan daha özerk ve kendi güvenliğini yönetebilecek kapasiteye sahip olarak algılanmaktadır. Bölgesel güvenlik dinamikleri, bölgesel güvenlik sistemi çerçevesinde değerlendirilmektedir. Bölgesel (alt) sistemler, bölgesel aktörler (devletler ve devlet dışı aktörler), bölgesel aktörler arasındaki ilişkiler ve ortak uygulamalar bu aktörlerin oluşturduğu kurallar ve normlardan oluşmaktadır. Benajmin Miller, bölgesel bir sistemde veya bölgesel güvenlik kompleksinde, aralarında sıkı ilişkiler olduğunu ve böylece her aktörün güvenliğinin diğerlerinin ne yaptığına bağlı olduğunu veya şiddete başvurmadan kaçınılması gerektiğini savunmaktadır (Miller, 2009: 88).

3.2.1. Bölgeselleşme Kavramı

Bölgeselleşme, Soğuk Savaş sonrasında gittikçe önem kazanmıştır. Kavram sadece araştırmacılar tarafından değil aynı zamanda politikacılar ve insanlar tarafından da kabul edilmektedir. Birçok yazar ve akademisyen doğrudan ya da dolaylı olarak bölgelerin önemine değinmektedir (Neumann, 1992; Katzenstein, 2015; Shaw ve Soderbaum, 2003; Huntington, 2002). Bölge terimi geleneksel olarak sınırlandırılmış bir alan veya bölgenin kuralını belirlemektedir. Dünya düzeninin temeli olarak bölgeselcilik, İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkmıştır. Soğuk Savaş’ın yükselişte olduğu ve Birleşmiş Milletler’e (BM) ortak güvenlik sistemi olarak duyulan güven kaybı, 1948’de NATO gibi bölgesel savunma sistemlerinin oluşmasına ve güvenliğin bölgeselleşmesine olan ilginin artmasına yol açmıştır. 1957’de Avrupa Ekonomik Topluluğu’nun (AET) ortaya çıkması ile ise ilk bölgeselcilik dalgası başlamıştır. Sömürgecilikten sonra, gelişmekte olan ülkeler için, bölgesel ekonomik entegrasyon ve bölgesel güvenlik anlaşmalarının yolu açılmıştır (Hettne ve Söderbaum, 1998: 20).

Bölgeselleşme genellikle bölgesel bir alan yaratan bölgesel etkileşim süreci olarak tanımlanmaktadır (Shaw ve Söderbaum, 2003: 7). Başka bir deyişle bölgeselcilik, bölgeselleşme aşamasını araştıran teori olarak ele alınmaktadır (Tavares, 2004: 7). Sadece son yirmi yılda bölgeselcilik Uluslararası İlişkiler alanında gittikçe daha konsolide

(birleştirilmiş) bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmıştır. Ülkelerin ekonomik kaygıları büyüdükçe bölgeselcilik ön plana çıkmaya başlamıştır. Daha sonra ekonomik kaygılarla birlikte siyasi kaygıların da ortaya çıkması bölgeselciliği on dokuzuncu yüzyıldan beri önemli hale getirmiştir. Buna ekonominin politik hedefler için araç olduğu Avrupa kıtası örnek olarak gösterilebilir (Mansfield ve Milner, 1999: 611). Soğuk Savaş'ın başlangıcında, özellikle 1950'lerde Avrupa entegrasyonunun başlamasından bu yana, bölgeselcilik bağımsız bir araştırma alanı olarak teorileşmeye ve geliştirilmeye başlanmıştır. Soğuk Savaş'ın başlaması ve Avrupa bütünleşmesi, bölgecilik modern kavramsallaştırmasının başlangıcı olmuştur (Flulvio, 2001). Tanımlayıcı bir nitelik olarak bölgeselcilik, ekonomik işbirliği, ticaret alanları, dünya siyasetinin bölgeselleşmesi, bölgesel örgütler, bölge devletlerinin çıkarları ve politikaları gibi olguların birçok tezahürünü tartışmak için bir etiket olarak kullanılmıştır. Betimsel olarak bölgeselciliğin kavramsallaştırılması, bir alandaki etkileşim modellerinin belirlenmesine bağlıdır. Bunu yaparken sosyal ve ekonomik entegrasyonu, bölgeselleşme ve bölgecilik ayırt etmek önemlidir.

Genel olarak bölgesel çalışmalar “eski” ve “yeni” bölgeselleşme olarak gruplandırılmaktadır. Eski bölgeselcilik, Soğuk Savaş sırasında var olan pozitivist bölgeselcilik olarak ayırt edilip algılanmaktadır. Yeni Bölgeselcilik ise, Soğuk Savaş sonrası bölgeselcilik olarak algılanmaktadır.

3.2.2. Eski Bölgeselleşme

İlk bölgeselcilik dalgası 1960'lerde ve 1970'lerde olmuştur. Daha sonra ikinci bölgeselcilik dalgası 1990'larda önemli ölçüde akademik ilgi görmüştür. Birçok yazar tarafından bölge kavramını tanımlamak için ilk olarak coğrafyaya dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır (Russett, 1967; Nye, 1968; Hettne ve Andras, 1994; Hurrell, 1995). Bir bölgenin coğrafi kavramı genellikle doğal geçitlerle sınırlanan fiziksel özelliklerine dayanmaktadır. Fiziksel yakınlığın bölgeselciliğin belirleyici bir ölçütü olduğu yaygın bir görüş olsa da günümüzde yakınlık sadece fiziksel olarak sınırın olması değil, teknolojiyle de ilgilidir. Coğrafyacılar bölgelerin dinamik doğasını ayırt etmiştir ve sadece bölgelerin fiziksel unsurlarını değil bölgeler arasındaki politik, ekonomik ve kültürel farklılıkları da dikkate almıştır. Coğrafyacıların dikkate almadıkları tek alan güvenlik alanı olmuştur. Bu konuda çok az düşünce ileri sürülmüştür. Buzan'a göre bölgeler, ortak güvenlik sorunlarıyla birleştirilen bölgesel güvenlik kompleksleridir (Buzan, 1983).

Bir bölgenin tanımlanmasında sadece coğrafya değil başka ölçütlerde kullanılmaktadır. Uluslararası bölgeler ve uluslararası sistemde Bruce Russett (1967: 11) beş tip bölgesel sınıflandırma grubu tanımlamıştır:

- a. Sosyal ve Kültürel homojenlik,
- b. Siyasal tutumlar,
- c. Geleneksel bağımlılık,
- d. Ekonomik bağımlılık,
- e. Coğrafi yakınlık.

Ortak siyasi çıkar ve benzeri tutumları içeren belirli kuruluşlara üyelik de bu ölçütler arasında yer almaktadır. Ayrıca kültürel ve sosyal bağlılık kriterleri bölgenin oluşmasında önemli yer almaktadır. Bir diğer önemli kriter bölge içinde ticaret ve bütünleşme gibi ekonomik uyumluluktur. Bu nedenle, bölgeyi tanımlamak için kullanılan ölçütlere bağlı kalarak, uluslararası bir bölgeyi birçok şekilde tanımlayabiliriz. Bu tanımlamalar üzerinde en önemli bölge şekli ideal bölge şeklidir. İdeal bölge türleri,

politik, sosyo-ekonomik ve coğrafi faktörler arasında karmaşık bir etkileşim oluşturur ve çeşitli ölçütleri bir bölgede uygulanabilir kılmaktadır. Hettne'ye göre, ideal bir bölgeyi oluşturanın en kapsamlı yolu tarihsel bir oluşum ve kendi kimliğine sahip bir uluslarüstü oluşumdur (Hettne, 1994: 2). Hettne, yapısal olarak üç farklı bölge tanımlamıştır (Hettne, 2001: 5-7):

- a. Çekirdek bölgeler, yani ekonomik olarak gelişmiş ve politik olarak istikrarlı bölgeler,
- b. Güney Amerika ve Merkezi Avrupa gibi, bir veya daha fazla çekirdek bölgeyle güçlü bir şekilde bağlantılı bölgeler,
- c. Çevre bölgeler, yani politik olarak çalkantılı ve ekonomik olarak durgun olan bölgeler.

Soğuk Savaş sırasında bölgeselleşme sürecini, fonksiyonalizm, neo-fonksiyonalizm, eski bölgeselcilik, devletlerarasıcılık, bölgesel ekonomik entegrasyon ve neo-realizm gibi teoriler açıklamaya çalışmaktadır (Breslin ve Higgott, 2000: 334). Neo-Fonksiyonalistler esasen ekonomik bütünleşmeden siyasi birliğe yayılmaların etkisini dikkate almıştır (Hettne, 2002: 326). Neo-Fonksiyonalist teoriye göre, ekonomik bütünleşme ilerledikçe politik sektör dahil olmak üzere toplumsal sektörlerde de bütünleşme gerçekleşecektir. Teoriye göre, yeni bölgesel kurumların ulusal kurumların yerini aldığına, tam entegrasyona yönelik durdurulamaz bir ivme kazanılır. Teoriye göre bir bölgenin başlangıç noktası devlettir. Bölgeler bu nedenle belirli örgütlerde bir araya gelmiş devlet koleksiyonlarıdır. Dolayısıyla bölge, bir kuruluştaki üye devletler listesinde tanımlanan daha resmi bir oluşumdur (Hettne, 2002: 326).

Devletler genellikle fiziksel ölçütler doğrultusunda işbirliği yaparlar. Fiziksel ölçütler, devletler tarafından kontrol edilen bölgesel, askeri ve ekonomik alanlardır (Vayrynen, 2003: 27). Hem teorik hem de tarihsel arka plana bakıldığında, eski bölgeselcilik esas olarak Soğuk Savaş döneminde baskın olan, bölgeye dayalı serbest ticaret rejimleri veya güvenlik ittifaklarının oluşturulması ve incelenmesine hitap etmektedir (Hettne vd., 1999: 16). Bu nedenle, Eski Bölgeselcilik bir dizi özellik ile tanımlanabilir:

- a. Eski Bölgeselcilik iki kutuplu Soğuk Savaş şartlarında ortaya çıkmıştır.
- b. Bölgeler, üstten oluşturulmuş, genellikle küresel zorluklarla yüzleşmek için gönüllü bir süreç olarak değil, güç kullanımı ile oluşturulmaktaydı.
- c. Ekonomik açıdan Eski Bölgeselcilik, küresel ekonomilerin birbiriyle nasıl bütünleştiğine baktığından içe dönük ve korumacıdır.
- d. Bazı örgütler öncelikli olarak güvenlik güdüsü içerisinde toplanmışken, bazıları ise ekonomiye doğru yönelmişlerdir.
- e. Eski bölgeselcilik sadece ulus devletler arasındaki ilişkilerle ilgilidir (Hettne, 2002: 326).

3.2.3. Yeni Bölgeselleşme

Üçüncü bölgesel çalışma dalgası Soğuk Savaş'ın sona ermesi, pozitivizm sonrası bir grup teorinin ortaya çıkması ve araştırma gündemleriyle ilgilidir. Üçüncü bölgeselleşme dalgası, uluslararası ilişkiler yazarlarının bölgesel çalışmalara ilgisini yeniden göstermektedir. Louise Fawcett'in de belirttiği gibi, Soğuk Savaş sonrası dönemde bölgeselleşmenin henüz keşfedilmemiş büyük bir potansiyeli vardır (Fawcett, 2005: 431).

Gerçekten de bölgesel çalışmaların yeniden canlandırılması, çok boyutlu yöntemler, artan sayıda bölgesel anlaşmalar ve çeşitli bölgesel işbirliği formları, devletler

arasındaki çatışma sayısının azalmasına neden olmuştur. Bu bağlamda uluslararası ilişkiler uzmanları, bölgeselleşmenin artan özerkliği konusunda tartışmalara başlamış ve bölgeselleşmenin önemine değinmişlerdir. Ayrıca, güvenlik algısının genişletildiği ve derinleştirildiği güvenlik çalışmalarındaki temel değişikliklere paralel olarak bölge çalışmaları da canlandırılmaktadır. Güvenlik çalışmalarının bölgesel çalışmalarla birleştirilmesini, uluslararası güvenlik tehditlerinin bölgesel güvenlik analizine dahil edilmesini sağlamıştır. Yeni bölgesel çalışmaların başlaması, çeşitli akademik literatürün ortaya çıktığı ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra uluslararası sistemin değişimi ile güçlü bir şekilde ilişkilidir. Bu durumda bölgeselleşmenin uluslararası ilişkiler ve güvenlik için öneminin ne kadar çok olduğunu ortaya çıkarmaktadır. 1960'ların sonunda ve 1970'lerin başında ortaya çıkan önceki bölgeselci teorinin gelişmesi incelendiğinde teorinin geliştirilmesine yönelik belirgin bir aşama kaydedilememiştir. Ancak yeni bölgeselcilik, bölgesel teoriyi uluslararası ilişkilere daha başarılı bir şekilde inşa etmektedir (Robert, 2007: 198).

Soğuk Savaş'ın sona ermesi, bugün hala bölgeselleşmeyi etkileyen önemli yapısal değişiklikler yaratmıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle Yeni Bölgeselcilik kavramının yükselişine birçok faktörde katkıda bulunulmuştur. Bu faktörler (Hettne ve Söderbaum, 2000: 457):

- İki kutupluluktan çok kutuplu veya belki de üç kutuplu bir yapıya geçiş ve yeni bir güç bölümü,
- ABD'nin bölgeselciliğe karşı daha hoşgörülü bir tutumu ve Amerikan hegemonyasının görece olarak azalması,
- Vestfalyan ulus-devlet sisteminin sarsılması, karşılıklı bağımlılık ve küreselleşmenin büyümesi,
- Gelişmekte olan ülkelerde ve komünizm sonrası ülkelerde (neo-liberal) ekonomik kalkınma ve buna bağlı siyasi sisteme yönelik değişen tutumlardır.

Yeni Bölgeselleşme dalgasında, bölgeselcilik türlerinin farklılaşması, devlet dışı aktörlerin ortaya çıkışı, küreselleşme sürecinin etkisi, coğrafi yakınlık ile ilgili sorunlar, siyasi, ekonomik ve sosyal meselelerin birbirine bağlanması, ulusal, bölgesel ve sistem düzeyinde güçlü etkileşime neden olmuştur. Herz'e göre, uluslararası işbirliği, barış operasyonları, uluslararası norm ve kuruluşların oluşumu, ekonomik bütünleşme, kolektif kimlik gibi konular bölgesel bir prizmadan yola çıkılarak ele alınmakta ve neredeyse her sorun bölgesel perspektiften analiz edilmektedir (Herz, 2006: 1). Bölgeselcilik, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana küresel güvenlik ve ekonomik mimarinin tutarlı bir özelliği olmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve hızla bütünleşen bir küresel ekonomi bağlamında ekonomik bölgeselleşme, bölgeselciliğe yeni bir önem kazandırmıştır (Acharya vd., 2007: 1).

Soğuk Savaş sonrası dönemin yeni bölgeselciliği daha karmaşık ve homojendir. Soğuk Savaş güvenlik ve uluslararası ilişkiler dinamikleri ile ilgili ikinci dalgadan ziyade, bölgeselciliğin ilk çalışmalarla ortak noktası vardır. Çelişkili olarak, üçüncü bölgeselcilik dalgası, ikinci bölgeselcilik anlayışı üzerine inşa edilmiştir. Paasi'nin de belirttiği gibi, bölgeselciliğe ilişkin "eski yaklaşımlar genellikle ekonomik odaklı entegrasyon teorisine dayanmaktaydı. Yeni yaklaşımların da ötesine geçip sosyal, politik ve kültürel boyutların da vurgulanması gerekmektedir (Paasi, 2009: 126).

Bölgesel meseleler, 1980'lerin sonlarına kadar uluslararası ilişkilere egemen olan süper güç çatışmasının yayılma etkileriyle sınırlı olmadığı için giderek daha önemli ve karmaşık hale gelmektedir. Farklı bir yaklaşım olarak Yeni Bölgeselciliğin gelişimi, aynı zamanda yeni teorik yaklaşımların, yani konstrüktivizmin ortaya çıkmasıyla da örtüşmektedir. En temel düzeyde, bu konstrüktivist yaklaşım, bölge kavramını yeniden

tanımlamaya izin vermesi sebebiyle bölgecilik için önemlidir (Vayrynen, 2003: 27). Bu yeni farkındalık bölge kavramının genişlemesine ve farklı açılardan görülmesine izin vermiştir. Artık devletler için realist idealler ve anarşiyle sınırlı bir bölge bulunmamaktadır. Bölge kavramı, bölgelere söylemsel açıdan yaklaşmak da dahil olmak üzere yeni teorik yaklaşımların ortaya çıkmasıyla yeniden yorumlanabilir düzeye gelmiştir. Yeni Bölgeselcilik, ulusal ve uluslararası faktörleri, politik ve ekonomik etkileri, devlet ve devlet dışı aktörleri birbirine bağlamaktadır. Artık Bölgeselcilik Avrupa Entegrasyonu ile sınırlı değildir ve tüm dünyada gelişen çeşitli bölgesel projelere uygulanmaktadır. Bugün bölge inşası daha karmaşık bir süreç olarak görülmektedir. Bölgesel etkileşimler ve örgütler sadece devletlere değil aynı zamanda şirketler, toplumlar ve sivil toplum kuruluşları da dahil olmak üzere heterojen bir dizi aktör ve alan arasındaki bağlantılara odaklanmaktadır (Marchand vd., 1999: 897).

Bölgeselleşme, farklı aktörlerden ve düzeylerden ortaya çıkan bir süreçtir ve ekonomik, politik ve hatta kültürel boyutlar gibi farklı yönleri içerdiği için artık iki süper gücün sıkı kontrolü altında değildir. Björn Hettne'ye göre (Hettne vd., 1999: 16), Yeni Bölgeselcilik şöyle tanımlanabilir; ekonomik, politik, sosyal ve kültürel yönleri içeren ve böylece bölgeye dayalı serbest ticaret rejimleri veya güvenlik ittifakları yaratma hedefinin ötesine geçen çok boyutlu bir entegrasyon biçimidir. Aksine, bölgesel tutarlılık ve kimlik oluşturma politik tutkusu birincil öneme sahip gibi görünmektedir.

3.3. Enerji Kavramı

Bu kısımda enerji kavramına yer verilmesinin sebebi enerji kaynaklarının bölgesel güvenliğe etkilerinin çalışmanın ana konusu olmasından kaynaklanmaktadır. Enerji kavramının bağlamının anlaşılması ve enerji güvenliğinin açıklanmış olması Doğu Akdeniz'deki enerji mücadeleleri sebebiyledir. Böylece enerji güvenliği çalışmaya doğrudan kavramsal arka plan sağlamaktadır.

En genel tanımıyla enerji, bir işi yapabilme yeteneği olarak fen bilimlerinde tanımlansa da sosyal bilimlerde güç, mücadele, savaş, Ortadoğu gibi kavramları ile bir arada anılmaktadır. (Ağır ve Balcı, 2018: 128). İnsanlığın varoluşundan bu yana çeşitli formlarda enerjiye ihtiyaç duyulmuştur. İnsanın ateşi keşfi başlangıçta ısınma, yemek ve kurutma gibi ihtiyaçlarda kullanılmıştır. Burada ateşe kaynak olarak odun gösterilebilir. Daha sonra insanlık tarihinin gelişimiyle sanayi devrimi gibi bir dönüm noktasıyla birlikte enerji artık kömür formuna girmiştir. Böylece ham madde ihtiyacı dünyada enerjiyle bağlantılı olarak yeni bir mücadeleyi ortaya çıkarmıştır (Montgomery, 2014: 22). Dünyada kanıtlanmış kömür rezervleri bilinen diğer yenilenemez enerji kaynaklarının sıralamasında hala en çok olanıdır (BP, Energy Outlook, 2018). Kullanımının bitmesi yönündeki tahminlerde ise en son sıradadır. Kömürden petrole geçiş çok zor olmuştur. Enerji uzmanı Prof. Volkan Ediger'in anlatımına göre 1901 yılında D'Arcy imtiyazlarıyla İran petrollerine ulaşan İngiltere ve Almanya'nın bütün mücadelelerine (birinci dünya savaşı) rağmen ilk petrol kuyusu 1927'de açılmıştır (Ediger'den Aktaran: Mustafayev, 2015:13). Kömürden petrole bu tarihlerde geçilmiş olsa da kömürün hala dünya enerji ihtiyacının yüzde otuzunu karşıladığı bilinmektedir.

Petrole geçişle birlikte enerji kavramı bambaşka bir boyut kazanmış, coğrafi yakınlık, uzaklık fark etmeksizin bütün ülkelerin odak noktası olarak hem enerjide hem de enerji kaynaklarının bulunduğu bölge ve ülkelerde güç mücadelelerine sebep olmuştur. Bu güç mücadeleleri ise izlenen politikalar, diplomasi, istihbarat, zor kullanımı, askeri müdahale gibi birçok şekilde kendisini göstermiştir. Öyle ki kimi yazarlara göre Ortadoğu coğrafyası ve benzer şekilde Avrasya bölgesi sahip olduğu kaynaklar sebebiyle "enerji

laneti” ni aralıksız olarak üzerlerine çekmektedir. Bu sebeple bu bölgelerde bitmek bilmeyen iç savaşlar, krizler, gerilimler her geçen gün farklı bir şekilde meydana gelmektedir (Montgomery, 2014: 27).

Enerjinin bir başka formu ise doğalgazdır. Doğalgazın ilk kuyusunun açılması 1821 gibi petrolden çok daha önce yapılmaya başlanmasına rağmen doğalgazın çıkarılması iletilmesi ve kullanılması petrole göre daha karmaşık bir teknolojiyle sağlandığından yirminci yüzyılda petrolün gölgesinde kalmıştır. Doğalgaz günümüzde teknolojinin gelişmesi, iletim hatlarının yapılabilmesi sebebiyle kullanımı yaygınlaşan bir enerji kaynağı haline gelmiştir. Enerji bakanlığının verilerine göre dünya görünür doğalgaz rezervlerinin yüzde kırk üçü Ortadoğu bölgesinde, yüzde otuz altısı ise Avrupa ve Avrasya bölgelerinde bulunmaktadır (ETKB, 2020). Bu sebeple tarihsel olarak bitmek bilmeyen Ortadoğu coğrafyasındaki mücadeleler günümüzde de doğalgazın kullanımının yaygınlaşmasıyla enerji de cazibe merkezi konumunu korumaya devam etmektedir.

Enerji kavramında bahsedilmesi gereken önemli bir başka kaynak ise nükleer enerjidir. Nükleer enerji ilk kez Amerika’da elektrik enerjisine dönüştürülerek 1951 yılında denemeleri yapılmıştır. Diğer enerji kaynaklarına oranla daha az maliyetli, kazalar hariç tutulduğunda enerji üretiminde daha az atığa sebep olan nükleer enerji fosil yakıtlarının yerini alarak daha az çevreye zarar veren enerji konumundadır. Buna rağmen nükleer enerji santralinde 2011’de Japonya’da meydana gelen kaza ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımındaki artış sebebiyle başlangıçtaki yönelimin azalmasıyla sonuçlanmıştır (Arık ve Turan, 2006:27).

Enerji kaynaklarının (petrol, doğalgaz gibi) çıkarılması, işlenmesi ve satılması aşamaları hayati önem taşımaktadır. BP’nin verilerine göre dünya üzerindeki ispatlanmış petrol rezervlerinin yüzde atmışına Ortadoğu coğrafyası kalan kısmına ise Avrasya, Güney ve Orta Amerika ve Kuzey Afrika sahipken, dünya üzerindeki kanıtlanmış doğalgaz rezervlerinin büyük bir kısmına yine Ortadoğu coğrafyası ve Avrasya bölgesi sahiptir (BP, Statistical Review of World Energy, 2018).

Dünyadaki enerjiye sahip ülkelerin coğrafi yeri önemlidir. “Enerjinin üretildiği ve pazarlandığı coğrafi alanlar arasındaki ilişkinin büyüklüğü ile doğru orantılı olarak, coğrafi konumun jeopolitik değeri artar” (Akdemir ve Kuşçu, 2012: 85). Bu halde coğrafi konum her zaman jeopolitik önem arz etmemektedir. Doğal olarak sahip olunan coğrafi konumun avantajlarını strateji haline getirip bir güç parametresi olarak kullanmak mevcut konumun jeopolitik halini almasına sebep olur (Balcı, 2018: 119). Enerji jeopolitiği ülkelerin çıkar maksimizasyonunun da önemli argümanlardan birisidir. Bu sebeple her ülke bu konuda bir hamle yaparak pastadan büyük payı almayı hedefler. Mevcut coğrafi konumları jeostrateji haline getirmek, enerji alanında yapılacak hamlelerle doğru orantılıdır.

3.3.1. Enerji Güvenliği Kavramı

Gallie (1956: 267) tarafından esasen tartışmalı bir kavram olarak tanımlanan genel güvenlik kavramına benzer şekilde, enerji güvenliği kavramı da tehdidin tanımlanması, son on yıllardaki genişletilmiş ve derinlemesine aşmış anlam ve köken çeşitliliği nedeniyle muğlaklığını korumaya devam etmektedir. Enerji güvenliği, teorik ve kavramsal olarak kesişen bilimsel tartışmaların çokluğu için muazzam bir potansiyel sağlayan karmaşık ve dinamik bir kavram olmaya devam etmektedir. Enerji güvenliği enerji politikasının ana hedeflerinden biridir. Enerji güvenliği kavramı rutin olarak tartışılan bir kavram olmasına rağmen açık bir şekilde tanımlanmamıştır (Çelikpala, 2014: 79).

Mevcut enerji güvenliği tanımlarının birçoğu, enerji kaynaklarının ve özellikle petrol kaynaklarının korunmasına odaklanarak başlar ve genellikle böyle sona erer. Literatürde enerji güvenliğini tanımlamak için birçok girişim vardır. Örneğin Sovacool (2011), yeni enerji zorluklarının ortaya çıkması ve enerji güvenliğinin elde ettiği özelliklerin çeşitliliği ve ortaklığı etrafında gelişen, 45'ten fazla, birbiriyle örtüşen enerji güvenliği tanımlarıyla karşılaşmıştır. Temel olarak, enerji güvenliği tanımlarının çoğu gaz, petrol, nükleer ve kömür enerji türü etrafında yoğunlaşmıştır. Enerji güvenliğinin sağlanması, sağlam bir enerji stratejisine ve etkili enerji politikalarına dayanan güçlü bir enerji sektörü gerektirmektedir. Zira enerji güvenliği her ülkenin politik, ekonomik ve sosyal politikalarını etkilemektedir. Enerji politikası için ortak bir sorun, eş zamanlı olarak enerji ortamını ve büyümeyi dengelemektir. Enerji güvenliğinin ortak tanımının ötesinde, birçok çalışma enerji güvenliğinin yönlerini daha küçük ve ölçülebilir faktörlere ayırmaya çalışmaktadır.

Uluslararası Enerji Ajansı'nın (IEA) enerji güvenliği tanımı, mevcut enerji güvenliği anlayışının temelini oluşturmaktadır. Bu anlayışa göre, güvenilir enerjiye en ucuz maliyetlerle ulaşmak ve arz güvenliğinin temin edilmesi enerji güvenliğinin zeminini oluşturmaktadır (İEA, 2020). Bir başka tanım da ise enerji güvenliği, devletin varlığını sürdürmesi için günlük yaşamdaki ihtiyaçlarını karşılamak için ekonomik olarak uygun fiyatlarla yüksek kalitede ve güvenilir güç kaynağı sağlayan bir dizi politik, ekonomik ve diğer faaliyetler olarak tanımlanabilir (Li, 2005: 33). Winston Churchill'in I. Dünya Savaşı arifesinde yaptığı konuşmada enerji güvenliği konusundaki ortak bakış açısı değişmiştir. O zamandan bu yana uzmanlar, enerji tedarikçilerinin ve yakıt türlerinin çeşitlendirilmesinin enerji güvenliğini sağladığını ve artırdığını kabul etmektedirler (Yergin, 2006: 70-71).

Cambridge Enerji Araştırma Üyeleri (WEF), enerji güvenliğini birçok ekonomik ve politik konuyu kapsayan bir 'şemsiye terim' olarak; altyapı güvenliği, arz çeşitliliği, fiyat, güvenlik marjı, arz güvenliği, yeni rezervlere erişim ve silah olarak kullanılarak terörizm ve savaş riskleri olmak üzere geniş perspektifte değerlendirilmektedir. Enerji, siyasi güç ve ekonomik büyümeyi birbirine bağlayan ve enerji kaynaklarının tedarikçileri ve tüketicileri için birçok açıdan önemlidir (WEF, 2006: 8-9). Enerji uzmanları arasındaki fikir birliği, dört temel faktörün temel enerji güvenliği olduğudur; kullanılabilirlik, satın alınabilirlik, verimlilik ve çevresel korumadır. Öncelikle, araştırmacılar gelişmiş ülkelerin enerji güvenliğinin geniş kapsamına ve ulusal güvenlik ve dış politika üzerindeki enerji arzı etkilerine odaklanmaktadır. Enerji tehditleri için zaman kapsamı; kısa vadeli, orta vadeli ve uzun vadeli güvenlik olarak sınıflandırılmıştır. Enerji güvenliğinde üretici için enerji talebinin güvenliği, tüketici için ise enerji arzının güvenliği önemini korumaktadır (Sovacool ve Brown, 2010: 102).

Enerji güvenliği daha kapsamlı bir şekilde tanımlanırsa, sürdürülebilirlik kavramıyla örtüşmektedir. Küresel, bölgesel ve ulusal düzeylerde, enerji güvenliğini artırmaya yönelik birçok politikanın da aynı zamanda sürdürülebilirliği artırma amacı vardır. Enerji politikasının temel amacı ister geniş ister dar şekilde tanımlanmış olsun, enerji güvenliğini iyileştirmek ve böylece mevcut veya yaklaşımakta olan enerji güvensizliğini azaltmaktır. Devletler, ulusun hayatta kalmasını, ulusal refahın korunmasını ve enerji hizmetlerinin tedarik ve kullanımıyla ilişkili riskleri en aza indirilmesini sağlamak zorundadır. Bu yüzden de ülkeler yakıt ve enerji hizmetlerinin kullanılabilirliğinin güvenliğini sağlamak üzere enerji güvenliğine her zaman önem vermektedirler (Hippel vd., 2010: 78).

3.3.2. Enerji Arz Güvenliği Kavramı

Çağdaş enerji güvenliği çalışmalarında mevcudiyet, güvenlik, uygun fiyat ve kolay ulaşım enerji güvenliği çalışmalarının başlangıç noktasını oluşturmaktadır (Deese, 1979; Yergin, 1988). Mevcudiyet ve uygun fiyat, klasik enerji güvenliği çalışmalarında öne çıkmış olup, Uluslararası Enerji Ajansı'nın "enerji kaynaklarının uygun bir fiyata ve kesintisiz kullanılabilirliği olarak" enerji güvenliği tanımının merkezinde yer almaktadır (İEA, 2020).

Günümüzde arz güvenliğinin karakteristik bir tanımı "enerjinin çeşitli yollarla, yeterli miktarlarda ve makul fiyatlarla sürekli bulunabilirliği" şeklinde olmaktadır. Talep güvenliği ise "alımları genellikle ulusal gelirlerinin önemli bir bölümünü sağlayan müşterilerle istikrarlı ticari ilişkiler" şeklinde tanımlanmaktadır (Yergin, 2005: 56). Enerji güvenliği, son 100 yıldır enerji politikasında sıkça sorulan bir konudur. Winston Churchill veya Georges Clemenceau'nun, I. Dünya Savaşı için ordularını beslemek için petrol arz güvenliğini nasıl gerekli gördüğü sıklıkla belirtilir. Petrol arzının kontrol edilmesi, II. Dünya Savaşı'nda sırasıyla Almanya ve Japonya'nın SSCB ve Endonezya'yı istila etmelerinin ana hedefiydi. Bu savaşlar için enerji güvenliği ulusal güvenliğe eşittir. Yakıt savaş gemilerine, tanklara ve savaş uçaklarına petrol tedarikini sağlamak hayati önem taşımaktadır (Yergin, 1991: 295-302).

1950'lerde ve 1960'larda Kuzey Amerika, Batı Avrupa, Sovyetler Birliği ve Kuzeydoğu Asya tarafından dünya enerji talebi iki kattan fazla artmıştır. Bu bölgelerde ekonomik büyüme, yaşam standardını iyileştirme, enerji talebini daha da arttırmıştır. Uluslararası petrol arz sistemi, batı petrol şirketleri tarafından kontrol edilmektedir. Bu şirketler nispeten istikrarlı bir şekilde ucuz petrol ithal ederken, petrol ihraç eden ülkeler, petrol ihracatından, servetin dağılımından giderek hoşnut olmadıklarından 1960 yılında Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nü (OPEC) kurmuşlardır (Jaffe ve Morse, 2005: 68). Enerji arz güvenliği gelişmiş ülkelerde yüksek bir politika önceliği olmamakla birlikte, geri kalmış olan birçok ülkede nüfusun çoğunluğu modern enerjiye, özellikle elektriğe bile erişememiştir.

1970'ler, bir enerji güvensizliği döneminin başlangıcı olarak tanımlanabilir. Buna iki petrol krizi neden olmuştur. 1973'teki ilk petrol krizinde Arap Petrol Ülkeleri Örgütü'nün petrol ambargoları petrol ithal eden ülkeleri ekonomik olarak zor bir durumda bırakmıştır. Birçok OPEC bölgesi on yıl boyunca petrol varlıklarını kademeli olarak kamulaştırmıştır (Yergin, 1991: 565-567). İkinci petrol krizi, uluslararası petrol fiyatlarını 3 kat daha da artırmıştır. Petrol güvensizliği ithalatçı ülkelerde çeşitli tepkilere neden olmuştur. Batı dünyasında enerji talebi büyümesi durmuş, enflasyon oranı önemli ölçüde yükselmiş ve krizler daha da artmaya başlamıştır. İthalatçı ülkeler, enerji güvenliği politikası adı altında, iç ve dış alanlarda enerji verimliliği, çeşitlendirme, stoklama ve enerji yatırımı gibi çeşitli önlemler almaya başlamışlardır. Uluslararası Enerji Ajansı (IEA) Arap petrol ambargosuna yanıt olarak Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD), ithalatçı ülkeler tarafından kurulmuştur (OECD, 2020).

1990'lar Körfez Savaşı ve Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte savaşın dünya enerji piyasası üzerindeki sınırlı etkisi, enerji güvenliği ile ilgili iyimserliği artırmıştır (Yergin, 2006: 71). Ancak SSCB'nin çöküşü, eski Sovyetler Birliği ülkelerinde yıkıcı, ekonomik ve sosyal sonuçlar doğurmuştur. Özellikle Rusya'nın bazı arz azaltımları ile özellikle Ukrayna'da gaz geçiş riski ve Ukrayna'nın Rusya'ya karşı enerji bağımlılığı Ukrayna'yı çok ciddi düzeyde etkilemiştir (Stern, 2006: 38). Ulusal petrol şirketleri, özellikle Orta Doğu'da varlık alımı ve diğer iş anlaşmaları yoluyla ithalatçı ülkelere entegrasyonlarını genişletmeye devam ederken, Rusya'nın Gazprom tarafından Avrupa

gaz pazarında da benzer bir strateji benimsenmiştir. Bu nedenle enerji talebinin güvenliği bazı ihracatçı ülkeler için bir sorun olmaya devam etmiştir (Stern, 2005: 111).

Enerji güvensizliği 2000'li yılların başında yeniden geniş çapta tartışılmıştır. 11 Eylül terör saldırıları çağın sorunlarını belirlemiş ve kısa süre sonra Afganistan ve Irak'taki savaflara yol açmıştır. Son zamanlarda Arap Baharı ve İslam Devletlerindeki sorunlar daha fazla gerilim ve istikrarsızlık yaratmıştır. Deniz enerji taşımacılığının artması ve daha sonra İran'ın nükleer programı üzerindeki çatışma, Hürmüz ve Malacca Boğazı gibi ulaşım bağlantı noktalarındaki “deniz şeridi sorunları” ile ilgili endişeleri gündeme getirmiştir (EIA, 2020). 2006, 2009 ve 2014 yıllarındaki Ukrayna gaz krizleri, 2014 yılında Rusya ile Batı arasındaki Ukrayna kaynaklı soğukluktan kaynaklanan enerji güvenliğine yönelik tehdit, Avrupa'daki gaz ithalatçıları, gazlarını karşılamak için Rusya'ya güvenmeye devam edip edemeyeceklerini yeniden düşünmeye zorlamaktadır. Bu kriz aynı zamanda transit riskinin de önünü açmaktadır. Enerji alanında gelişen bütün bu enerji krizleri, enerji arz güvenliğinin önemini ortaya çıkarmıştır.

3.3.3. Enerji Altyapı Güvenliği Kavramı

Enerji politikası ve enerji güvenliğinin tüm devletler için önemli bir konu olduğu kabul edilmektedir. Soğuk Savaş'ın sonlarına doğru 1980 yılında enerji güvenliği ve diğer altyapılarla ilgili endişeler nispeten azalmıştır. Hızla sanayileşen ve sanayileşmiş ülkelerde terörizm olaylarının artması enerji altyapısı konusunun hayatiliğini yeniden ortaya çıkarmıştır. 1996 yılında Batı devletlerinde meydana gelen elektrik kesintileri, 2000 yılında yine aynı sıkıntıların ortaya çıkması ve bu kesintilere neden olabilecek önemli altyapıların potansiyel savunmasızlığı konusunda yeni bir endişeye yol açmıştır. Bütün bu gelişmeler ülkelerdeki yurttaşların refahını, günlük yaşantılarını ve güvenliklerini etkilemekte olduğu için, enerji ve diğer altyapıları ulusal güvenliğe bağlayan kritik altyapı güvenliği olarak adlandırılmıştır (Tabansky, 2011: 64).

Kritik Altyapı unsurlarının korunmasına yönelik tanımlar ülkelere göre değişmektedir. ABD'de kritik altyapı, finans ve bankacılık olarak kabul edilirken, Japonya'da demiryolları ve sanal iletişim kritik olarak tanımlanır. Bu sistem ve varlıkların yetersizliği veya yok edilmesinin güvenlik üzerinde zayıflatıcı bir etkisi vardır. Bundan dolayı enerji altyapı güvenliğinin sağlanamaması durumunda ulusal ekonomik güvenlik, vatandaşların sağlığı ve güvenliği veya hepsinin bir kombinasyonu ortaya çıkmış olur (CİSA, 2019).

Kritik altyapı korumanın tanımlanmasındaki bir diğer önemli konu ve onu diğer kavram analizlerden ayıran husus, siber güvenliğin kritik altyapıların kullanılmasında oynadığı roldür. Sanayileşmiş ekonomilerdeki tüm altyapı sistemleri son derece teknolojidir. Siber güvenlik, fiziksel güvenlik olarak ayrı ve aynı derecede ciddi bir sorunsal olarak görülmektedir. ABD, enerji altyapılarının fiziksel olarak korunması ve siber güvenliği güvence altına almak üzere ulusal strateji belgesi yayınlamıştır. Bu, zaman zaman kritik altyapı koruması ve altyapıların siber güvenliği terimlerinin eşanlamlı olarak kullanılmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, bir siber saldırının enerji altyapısı üzerindeki başarı olasılığını veya etkisini belirlemek zordur, çünkü çözümlenmesi gereken tarihsel bir emsal vardır (Lebanidze, 2011: 19).

Moteff'e (2003) göre, enerji altyapı güvenliği tanımları incelendiği zaman bu tanımın daha da büyüdüğü görülmektedir. Enerji altyapı güvenliği tanımının aşırı geniş ve esnek bir tanım olduğundan dolayı sorunlu olduğunu belirtmek gerekmektedir. Kritik altyapıların listesi değişmeye devam ederse veya birden fazla kritik altyapı listesi oluşturulursa, kamu ve özel sektördeki karar vericiler bu altyapıları korumakta zorluk

çekebilirler. Moteff, bu sorun önceliklendirme ihtiyacı doğurur ve bu sorunun farklı yönlerine dayalı olarak enerji altyapı koruma eylemlerini sınırlandırmak için beş yaklaşım önermektedir. Bu beş yaklaşım; herhangi bir altyapı ögesinin kritiklik derecesi, altyapıları bölen güvenlik açıkları, altyapılar arasındaki karşılıklı bağımlılıklar, birden fazla kritik altyapının bir arada bulunduğu temel coğrafi yerler ve federal hükümete ait veya bu hükümete güvenilen varlıklardır.

Enerji güvenliği ile ilgili literatürün büyük çoğunluğu petrol ithalatına ve petrol arzının olası kesintilerine odaklanmaktadır. Büyük ekonomik güçler ABD, Avrupa ve Japonya büyük miktarlarda petrol ithal ederken, Orta Doğu kanıtlanmış petrol rezervlerinin yaklaşık üçte ikisini elinde bulundurmaktadır. Mevcut üretim eğilimleri, üretimin Orta Doğu'da daha fazla yoğunlaşma ve merkezileşme eğiliminde olduğunu göstermektedir. Büyük petrol üreten ülkelerin petrol satışlarından elde edilen gelirlere bağımlılığı ve alternatif kaynakların sadece biraz daha yüksek fiyatlarla bulunabilirliği, ulusal hükümetlerin petrol arzında kesintiye neden olma olasılığını belirlemektedir. Ayrıca, küresel petrol piyasalarının gösterdiği esneklik petrol ithal eden ülkelere verilen zararı sınırlayabilmektedir (Jaffe ve Manning, 2000: 22).

Uluslararası terörizmin yeni şekilleri genellikle ortak amaçlarının olmaması ve aralarındaki ağların sıkı olmaması ile karakterize edilmektedir. Bu terörist gruplar genellikle birbirlerinden büyük ölçüde bağımsız ve merkezi bir komuta yapısı olmadan hareket ederler, ancak tespit edilmeden hızlı ve esnek bir şekilde çalışabilirler. Bu sadece devletlerin ve hükümetlerin sorunu değildir. Aynı zamanda ticari şirketler, ekonomik yatırım projeleri için öncekinden daha hızlı ve daha sık değişen aynı küresel risklerle karşı karşıyadırlar. Ayrıca, belirli bir yerde bir radikal gruba yönelik çabalar, uluslararası otoriteler ve istihbarat servisleri arasındaki işbirliğinin artmasına rağmen, uluslararası düzeyde o kadar etkili değildir. Uluslararası ilişkiler uzmanları, son zamanlarda ortaya çıkan gelişmelerden hareketle, teröristlerin potansiyel hedefler listesinde üst sıralarda yer alarak, enerji endüstrilerini ve petrol ve doğalgaz boru hatlarını çok savunmasız bulmuşlardır. Petrol ve gaz boru hatlarına veya ham petrolün hırsızlıklarına yönelik terör saldırıları, sadece yerel etkiye sahip olmalarına rağmen günümüzde dünya çapında artmaktadır (Blanche, 2002: 7-8).

Enerji boru hatlarına karşı yapılan terörist saldırıların ülkelerin ulusal güvenliğini etkilediği görülmektedir. Farklı şekillerde altyapı sistemlerine ve farklı türlerde mevcut olan karşılıklı bağımlılıklar ve çeşitlendirme politikalarının çok olmaması ülkeler arasında domino etkisine yol açabilmektedir. Ülkeler arasında enerjideki bu bağımlılık bölgesel, bölgeler arası ve hatta küresel kesintilere ve başarısızlıklara yol açabilmektedir. Bu nedenle, ülkeler arasında birçok fiziksel ve teknolojik bağımlılık bir kriz ortaya çıkana ve bir bağlantı kopana kadar belirgin olmamaktadır. Daha küçük kesintiler bile karmaşık enerji sistemlerinde (güvenlik açığı paradoksu) dramatik sonuçlara neden olabilirken, yüksek bir bağımlılık, kritik (enerji) altyapıların kademeli olarak kapatılmasına ve herhangi bir terörist saldırıdan daha fazla zarar verebilmektedir. Bu nedenle ülkeler arasında enerji altyapılarının güçlendirilmesi, çeşitlendirme ve bağımlılık politikalarının yüksek politika seviyesinde tartışılması gerekmektedir.

4. TEORİK AÇIDAN ENERJİ VE BÖLGESEL GÜVENLİK

Çalışmanın bu kısmında bölgesel güvenliğe konu edilen enerji kaynaklarının güvenliği teorik perspektifte ele alınmıştır. Bu kapsamda realizm ve neorealizm teorileri enerji güvenliğine teorik çerçeve oluşturmaktadır. Çalışmanın esas konusu olan bölgesel güvenlik ise Kopenhag Ekolü ile temellendirilmiştir. Kopenhag Ekolünün üç sac ayağı olarak kabul edilen sektörel güvenlik, güvenlikleştirme ve bölgesel güvenlik kompleksi teorisi alt başlıklarda detaylı bir şekilde incelenmiştir. Böylece çalışmaya hem enerji perspektifinden hem de bölgesel güvenlik açısından teorik bir arka plan oluşturulması amaçlanmıştır.

4.1. Realizm ve Enerji Güvenliği

Klasik Realizm, dünya siyasetinin esasen ve değişmez bir şekilde anarşi koşulları altında kendi çıkarları, iktidar ve konum için kendi menfaatlerini gözetten bir mücadele olduğu fikrine dayanan bir paradigmadır (Kegley ve Charles, 2006: 28). Realizmi savunan bilim adamları, küresel sistemin anarşi, mücadele ve rekabetçi devletler tarafından yönetilen anarşik bir sistem olduğunu savunmaktadırlar. Bu nedenle, tüm ulusal devletler hayatta kalmak için ekonomisi güçlü sistem kurarak kendi çıkarlarını gözetmektedirler. İşbirliği ise realistlere göre, göreceli kazanımlar elde etmek için güvensizlik ve rekabet nedeniyle devletler arasında başarılması ve sürdürülmesi çok zor ihtimaldir.

Jeffrey Legro ve Andrew Moravcsik'e (1999: 18) göre, realistler uzun zamandır dünya siyasetindeki maddi kaynaklar üzerindeki kontrolün realizmin temelinde yattığını ısrarla öne sürmektedirler. Realizmin teorik paradigması sadece askeri veya sert güç ile ilişkilendirilmiş olmasına rağmen, modern realizmin kurucusu Hans Morgenthau, "özellikle uluslararası politikada, bir tehdit veya potansiyel olarak silahlı güç bir ulusun siyasi gücü için en önemli maddi faktördür" diye belirtmektedir. Bu, silahlı gücün gerçekçilikte tek bir maddi faktör olmadığı fikrine yol açar, çünkü başka maddi faktörler de vardır, ancak askeri güçle karşılaştırıldığında aynı önemde değildirler. Bu nedenle diğer maddi unsurların da sert gücün bir parçası olduğunu düşündürmektedir (Morgenthau, 1978: 4).

Morgenthau: coğrafya, doğal kaynaklar, endüstriyel kapasite, askeri hazırlık, nüfus, diplomasi ve hükümet kalitesi gibi hususları da gücün diğer unsurları olarak belirtmektedir (Sutch ve Elias, 2007: 49). Bu enerji kaynakları açıkça, devletin kontrol ettiği bölge içinde yer alan ve ayrıca devletin endüstriyel kapasitesi üzerinde derin bir etkiye sahip olan ve bu nedenle "sert güç" unsurları olarak sınıflandırılacak sert fiziksel nesnelerdir. Legro ve Moravcsik ayrıca, sonucun güvenlikle ilgili olup olmadığına bakılmaksızın, ekonomik hedeflere ulaşmak için gerçekçi yaptırımların, boykotların ve teşviklerin daha da önemlisi askeri yöntemlerin kullanılmasını öngörmüştür. Realizm'e göre, maddi kaynaklara daha iyi erişim sağlama konusunda savaş verimsiz hale gelirse, diğer iktidar araçları askeri gücün yerini alır. Çağdaş bir uluslararası sistemde, enerji kaynakları ya da daha açık olmak gerekirse, enerji diplomasisi etkili araçlar haline gelmektedir. Enerji arz politikası, diğer ekonomik araçlar, askeri güç ve diplomatik taktik kadar politika cephaneliğinin bir parçası haline gelmektedir (Legro ve Moravcsik, 1999: 5).

Realist görüşe göre enerji güvenliği, ulusal güvenliğin bir parçası olmaktadır. Enerji, güçle yakından bağlantılıdır ve enerji güvenliği olmadan, ulusal güvenlik her zaman zor olacaktır. Her ne kadar realistler enerji güvenliğini yazılarında çok fazla

incelememiş olsalar da çoğunlukla güvenliğin sağlanmasında gücün rolüne odaklanmışlardır. Bunun nedeni, iktidarın uluslararası politika anlayışındaki ana faktör olmasıdır. Bu sebeple, enerji güvenliğini sağlamak için gücün (askeri-fiziksel güç) önemini, çatışma zamanlarında ve hatta savaş zamanlarında, bir ülkenin askeri gücünü kullanması için yeterli enerji kaynakları hayati önem taşımaktadır. Bu nedenle devletler, herhangi bir çatışmadaki konumlarını güçlendirmek için yeterli enerji arzını teşvik etmek için tüm yollarla çalışmalıdır. Realistler için devletler, derin stratejik düşünme yoluyla enerji güvenliğini sağlayarak enerji ithalatını korumaktadırlar. Enerji güvenliğini sağlamak için devletler, kendine rakip olabilecek devletlere karşı çatışmaya girmekten kaçınmamalıdır. Çünkü uluslararası sistemde ülkeler, sınırlı enerji kaynakları üzerinde sürekli rekabet içinde olmaktadır (Snyder, 2004: 55).

4.2. Neo-Realizm ve Enerji Güvenliği

Uluslararası ilişkiler alanında, neorealizm ve neoliberalizm teorileri arasında bazı hususlarda anlaşmazlık yaşanmaktadır. Neorealizm ve neoliberalizm sordukları sorular, devlete atfettikleri rol ve uluslararası sistemin nasıl örgütlendiğine dair inançları üzerinde anlaşıldığı için aynı paradigmaya aittir. Ancak bu sorulara verdikleri cevaplar ve yukarıdaki koşullarla neler yaptıkları farklıdır. Uluslararası sistemin nasıl yapılandırıldığına dair temel koşulları paylaşırsalar da farklı sonuçlara savunmaktadırlar. Aynı çerçevede buluştukları en önemli çekirdek varsayım, uluslararası sistemin bir anarşi durumu ile karakterize edilmesidir. Ancak devletlerin anarşinin etkilerini ele almak için nasıl davrandığı, iki teorinin ayrıldığı noktadır. Neorealistler anarşi altındaki beklentiler hakkında daha kötümser bir görüşe sahipken ve bu nedenle devletlerin hayatta kalmaya çalıştıkları bir dünya görürken, neoliberaler daha iyimser bir eğilime sahiptirler ve bunun yerine işbirliğini bu anarşik ortama karşı koymak için verimli bir yol olarak görmektedirler (Baylis ve Smith, 2013: 215).

Neorealizm, Kenneth N. Waltz tarafından Uluslararası Siyaset Teorisi (1979) adlı özgün çalışmada ortaya koyduğu yapısal gerçekçiliğe dayanmaktadır. Neorealizm teorisi devlet merkezli ve sistemik seviye analizine odaklanmaktadır. Neorealizm uluslararası sistemin devletler üzerindeki kısıtlamalarını vurgular. Waltz devletlerin iktidar için rekabet etmelerini önerir, çünkü iktidar güvenliği getirmektedir. Neorealizm'i agresif bir neorealizm markası olarak gören John J. Mearsheimer (1995) tarafından, çeşitli revizyonlara ve eklemelere tabi olmuştur. Mearsheimer'ın "saldırgan" realizmi, devletlerin birincil kaygısının güvenlik olduğu Waltz'ın "savunmacı" neorealizmin aksine, hayatta kalma aracı olarak güç maksimizasyonu olduğunu savunmaktadır (Lamy, 2011: 75).

Neorealist bakış açısına göre, devletler kendi kendine yardım yoluyla enerji güvenliğini sağlamaya çalışmaktadır. Ulusal çıkarlar, enerji politikalarına ilişkin kararlara rehberlik etmektedir. Enerji ithalatını güvenceye almak için, ikili tedarik anlaşmaları çok taraflı anlaşmaları gölgede bırakmaktadır. Yeterli ithalatın güvence altına alınması önemlidir. Bu sebeple enerji arzı rekabete maruz kaldığından, başka bir devletin öncelik kazanması için arz anlaşmalarının sağlanması çok önemlidir (Luft ve Korin, 2009: 342).

Enerji stratejik olarak hayati görüldüğünden, arz ulusal güvenlik meselesi haline gelmektedir. Enerji güvenliği devletlerin güvenlik ve dış politikalarının bir parçası olarak anlaşıldığından, çok taraflı işbirliği daha az uygulanabilir hale gelmektedir (Shaffer, 2009: 91). Bu, eğer enerji bir ulusal güvenlik ayrıcalığı olarak görülüyorsa, birçok AB üye ülkesinde ulusal enerji şirketlerinin yaygınlığını açıklamaktadır (Shaffer, 2009: 128).

Tedarikçilerine yüksek oranda bağımlı olma öngörüsünde olan devletler, bağımlı olduklarının gelecekteki arzını güvence altına almak için ellerinden geleni yaparlar (Waltz, 1979: 153). Enerji güvenliği daha sonra doğal gaz tedariki için boru hattı anlaşmaları gibi ikili anlaşmalar yoluyla sağlanmaktadır (Quemada vd., 2012: 78). Devletler arasında arz üzerindeki rekabet, ulusal çıkarların önceliği olduğunu ortaya koymaktadır. Tercihli tedarik anlaşmaları üzerindeki rekabetin bir sonucu olarak, uluslararası politikada enerji güvenliğinin üstünlüğü, diğer konu alanlarındaki devletler arasında (artan) gerilimlere neden olabilmekte ve ve işbirliğini zorlaştırabilmektedir. Bu nedenle, enerji güvenliğinin sağlanması ihtiyacından kaynaklanan arz üzerindeki rekabetin yayılım etkisi, diğer alanlarındaki anlaşmaların gerçekleşmesinin önlenmesi olabilir (Quemada vd., 2012: 88).

4.3. Kopenhag Ekolü ve Bölgesel Güvenlik

Soğuk Savaş sonrasında güvenlik çeşitli yaklaşımlarla genişleyen bir kavram olarak kabul edilmiştir. Güvenlik kavramının genişletilmesine önemli katkıları olan Smith (2005: 37)'in de söylediği gibi “Kopenhag Okulu, çağdaş güvenlik çalışmalarının en önemli gelişmelerinden biridir.”

Kopenhag Ekolü, başta Barry Buzan ve Ola Waever olmak üzere Jaap de Wilde, Morten Kelstrup, Pierre Lemaitre ve Elzbieta Tromer gibi bir grup akademisyenin çalışmaları ile Kopenhag'daki Çatışma ve Barış Araştırma Merkezi'nde ortaya çıkmıştır (Coşkun, 2011: 8). Kopenhag Ekolü ilk olarak McSweeney tarafından Kopenhag Ekolü olarak adlandırılmış daha sonra yazarları akademi tarafından kabul edilmiştir (McSweeney, 1996: 81). Kopenhag Ekolü, yıllar içinde kuramlaşmış ve 2008 yılında Kopenhag Üniversitesinde kurulmuş olan Gelişmiş Güvenlik Kuramı Merkezinde kurumsallaşmıştır (Yılmaz, 2017: 88). Avrupa merkezli ekoller arasında Kopenhag Ekolünün yeri ve önemi oldukça değerlidir. Güvenlik kavramının Buzan ve Kopenhag Okulu tarafından yeniden düşünülmesi ve yorumlanması kavramsallaşma yolunda önemli bir adımdır. Kopenhag Okulu; ulusötesi suç, devlet dışındaki birimlerin çatışması, uluslararası göç, çevre güvenliği ve birey güvenliği gibi başka konuları da güvenlik çalışmaları içerisine dahil etmiştir. Kopenhag Okulu ayrıca güvenlik kavramını bireyselden başlayarak küresele kadar uzanan bir düzlemde yeniden tanımlamıştır (Wilkinson, 2007: 6).

Güvenlik alanının sadece askeri boyutta değil diğer boyutlarda da ele alınması, 1990'larda Kopenhag Okulu ile başlamış ve daha sonra da devam etmiştir. Kopenhag Okulu yeni, askeri olmayan güvenlik konularını incelerken diğer taraftan da derinleştirmeye çalıştıkları geleneksel güvenlik çalışmalarına devam etmişlerdir (Hough, 2004: 8). 1998 yılında Kopenhag Ekolü'nün fikir öncülerinin birincil kaynağını temsil etmeyi amaçlayan ve iki önemli kavramsal gelişme etrafında inşa edilen “Security: A New Framework for Analysis” adlı bir kitap yayınlanmıştır (Buzan vd., 1998). Bu çalışmada ekol yazarları güvenlik çalışmalarının çekirdeğinin savaş ve güç olduğu görüşüne karşı çıkmaktadır. Bunun yerine referans nesnelere yönelik tehditleri ve askeri olduğu kadar askeri olmayan güvenliği araştırmak suretiyle güvenlik çalışmalarına daha radikal bir bakış açısı oluşturmak istediklerini anlatmaktadırlar (Buzan vd., 1998: 4).

Kopenhag Okulu'nun eleştirdiği bir diğer nokta ise geleneksel güvenlik anlayışının fazla Batılı bir yaklaşım olmasıdır. Kopenhag Okulu aynı zamanda Westfalya Sistemi'nin etkisinden dolayı güvenlik tanımlamalarının Batı merkezli olmasına karşı çıkmıştır (Wilkinson, 2007: 7). Kopenhag Ekolü, uluslararası güvenlik çalışmalarına üç

yeni kavram getirmiştir; güvenliğin boyutları (sectors), güvenlileştirme (securitization) ve bölgesel güvenlik kompleksidir (regional security complex) (Weaver, 2004: 8).

Kopenhag Okulu, söz konusu güvenlik sektörlerinden enerji güvenliğini tanımlamamış, ancak uluslararası sistemin anarşik bir sistem olduğunu ve anarşi tarafından yönetildiği sürece, devletlerin enerji elde etme konusunda politikalar geliştirecekleri konusunu vurgulamıştır. Bu nedenle, enerji güvenliği, önceki güvenlik sektörlerini göstermektedir. Çünkü eğer devletler enerjide kendi kendine yeterlilik kazanırlarsa, ekonomik, askeri ve sosyal yeteneklerini geliştirebilirler. Dolayısıyla, güvenlik tehdidin doğrudan sonucu değildir, ancak tehdidin politik yorumunun ve güvenlileştirme bu sürecin sonucudur. Bu nedenle güvenlik, tehdide doğrusal olmayan bir tepki olarak tanımlanmaktadır. Teori ayrıca çevresel enerji güvenliğinin önemine de odaklanmıştır. Teorinin taraftarları, enerji kaynaklarının düzensiz kullanımının çevre üzerinde olumsuz etkileri olacağını kirlilik ve iklim değişikliği gibi birçok çevresel sorun yaratacağını savunmaktadır. O halde çevre güvenliği, devletlerin ve yerel toplulukların bilimsel gündemi kabul edip etmemelerine ve buna göre hareket etmelerine bağlıdır. Bu nedenle, enerji güvenliğinin çevresel boyutu kaynak enerjisinin kendisine değil, bu kaynakların çıkarılmasında kullanılan teknolojiye odaklanmıştır. Bu nedenle devletler, çevreyi korumak için enerji güvenliğini endüstrileriyle ilişkilendirmelidir. Kopenhag Okulu, enerji kaynaklarının düşük fiyatının ekonomik baskınlığı ve ekonomik büyümeyi desteklemek için olumlu olduğunu, ancak aynı zamanda artan tüketim yoluyla çevre üzerinde de etkileri olabileceğini ve böylece kirliliği arttırabileceğini savunmaktadır. Bu nedenle, yüksek enerji fiyatları tüketimi rasyonelleştirmeye ve azaltmaya yardımcı olabilir (Buzan vd., 1998: 249).

4.3.1. Güvenliğin Boyutları

Kopenhag Ekolü, güvenlik çalışmalarının genişletilmesinin askeri boyutun ötesinde devletin ve toplumun farklı sektörlerle odaklanmasını önermektedir. Böylece yeni güvenlik kuramlarının belirlenmesinde ekol yenilikçi bir yaklaşım sunmuş ve güvenliğin incelenmesi için yeni boyutlar geliştirmiştir. Devlet merkezli güvenlik anlayışını değiştirmişlerdir. Kopenhag Ekolü “kimin için güvenlik” sorusunu ele almaya çalışmış ve bu sorunun cevabını referans nesneye atıfta bulunarak tehdidin güvenceye alınması gereken bir olayla güvenlik eyleminin nedenini temsil etmeye çalıştığını savunmuştur. Ekol aynı zamanda ordunun ulusal güvenliğin tek referans nesnesi olmadığını savunmuştur. Bunun yerine politik, toplumsal, ekonomik ve çevresel sektörlerinde olduğunu açıklamıştır. Bu yaklaşım küresel sistemdeki devletlere yönelik yeni tehditleri güvenceye almak için etkili bir yöntem olduğunu doğrulamıştır (Krause ve Williams, 1996: 230).

Kopenhag Okulu’nun çıkış noktası yoğunlukla Avrupa güvenliğinin askeri olmayan yönüne odaklanma fikridir. Bu nedenle, Kopenhag Okulu güvenliğin askeri güvenlik olarak tanımlanması ve algılanmasıyla yetinmemiş ve askeri güvenlik haricinde farklı güvenlik sektörleri tanımlayarak kavramı genişletmiştir. Buzan’a göre “sektör”, bir kimsenin aslında bütüncül olan “gerçekliği” incelerken kullandığı lens ve bu incelemenin gerçekliğin yalnızca spesifik bir bölümünü aydınlatması durumudur (Buzan vd., 1998: 121).

Sosyal ve politik sektörler birbirleriyle yakından ilişkilidir. Biri devleti ifade ederken, diğeri o devletin sınırlarında yaşayan bir millet ile ilgilidir. Toplumsal güvenlik, bir grup insanı birbirine bağlayan ve ortak kimlik kavramıyla ilgili olan fikir ve kurallarla ilgilenmektedir. Kopenhag Okuluna göre, toplum açısından güvensizlik, toplulukların

hayatta kalmalarının (bir topluluk olarak) tehlikede olduğunu hissetmeleriyle ortaya çıkmaktadır. Toplumsal güvenlik, sosyal güvenlikten bireyler yerine kolektivite ile ilgili konulara gönderme yaptığı için farklılık göstermektedir. En yaygın toplumsal güvenlik sorunları göç ve nüfus azalmalarıdır. Toplumsal güvenlik sorunları siyasi ve askeri yöntemler uygulanmadan ele alınabilir ve bu toplumlar konuyu devlet dışı araçlarla ele almayı tercih etmektedir. Kopenhag Okuluna göre konunun hangi aktöre yöneleceği toplumsal ve politik sektörler arasındaki bağ yapısının bir işlevidir (Buzan vd., 1998: 122-123).

Kopenhag Okulu'nun güvenliği beş sektöre ayırması, analitik bir çerçeve teşkil eder ve güvenliği oluşturan olgunun tanımının, söylemde konuların nasıl ele alındığı fikrine dayanmaktadır. Bununla birlikte tüm problemler güvenlik sorunlarına neden olmak için ortaya çıkarılabilir. Bu süreç otoriter aktörlerin tehdit edici ve sözde tehdidin olağanüstü tedbirlerin benimsenmesini gerektirdiğini belirten referans nesneler olarak adlandırılan büyük değerlere sahip bazı sorunları ortaya çıkardığı “Güvenlikleştirme” yoluyla yapılır. Başvuru nesneleri, nesnenin tehdit oluşturduğu olaya bağlı olarak beş farklı sektöre ayrılır. Bu sektörler askeri, politik, sosyal, ekonomik ve ekolojik olarak adlandırılır (Buzan vd., 1998: 23).

Buzan “New Patterns of Global Security in The Twenty First Century” başlıklı makalesinde beş sektörün birbirinden ayrı ayrı düşünülmediğini ifade etmiştir. Bu sektörlerin her biri güvenlik sorunsalı içindeki bir odak noktasını ve öncelik sırasını belirleyen bir yol tanımlar. Ancak bu sektörlerin tümü güçlü bir şekilde birbirleriyle bağlantı içerisindedirler (Buzan, 1991: 433). Buzan ayrıca bu çalışmasında sektörlerle yönelik tehditleri incelemiştir. Devlete yönelik önemli kaygıları ve tehditleri çeşitli düzeylerde ortaya koyan sektör askeri sektördür. Askeri tehditler devletin bütün bileşenlerini etkileyebilir. Devletin vatandaşlarını koruyabilmesinin yanı sıra sosyal ve bireysel çıkarlarını olumsuz etkileyebilecek faktörlerin olması devletin temel görevi olan güvenliği yerine getiremediğini göstermektedir (Buzan, 1983: 119).

Devletler ve kuruluşların eylemlerinin bir sektörle ilişkilendirilmesi doğru değildir, farklı aktörler eylemlerini farklı sektörlerle yönlendirebilirler. Buna örnek olarak, bölgesel güçte bir devletin barış inşa etmek için başka bir bölgedeki devlete askeri destek vermesi askeri sektörle bağlantılı değildir; ancak destek verilen bölge devletleri için bu yardım askeri sektörle bağlantılıdır. Askeri sektör, bazen geleneksel güvenlik bazen de sert güvenlik olarak adlandırılır. Askeri faaliyetler bir bölgenin veya devletin egemenliğini kontrol etmek için güç kullanımını içerir. Bu sektöre yönelik tehditler bölgesel ve bölge dışı olabilir, bunun yanında sınır güvenliği ve teröre karşı korunma da bu sektöre dahildir (Buzan vd., 1998: 49).

Politik sektör, örgütsel istikrara ve askeri olmayan egemenliğe yönelik tehditlerdir. Bu sektör temel olarak diğer sektörlerle dahil olmayan faktörlerden oluşur. Siyasi oluşum, devlet kurumlarının meşruiyetine yönelik tehditler bu sektöre aittir. Bu faktörlerin yanı sıra serbest seçimlerin sürdürülmesi ve uygulanması, barış süreçlerindeki diyaloglar ve adaletli bir sistemin oluşturulması da bu sektörün temel değerleri arasındadır. İnsan hakları gibi bireysel temelli güvenlik bu sektörün içine dahildir (Buzan vd., 1998: 141).

Politik tehditler devletin sürekli devam eden güvenlik kaygısına neden olmaktadır. Ancak askeri tehditleri tespit etmek, belirlemek oldukça zor olabilmektedir. Devletin kendisi politik bir varlık olduğundan o varlığı zayıflatmak amacıyla oluşturulmuş politik bir tehdit, askeri bir tehdide eşit olarak düşünülebilir. Politikada ideolojiler arasındaki rekabet bazen ulusa yönelik de bir tehdit oluşturabilmektedir. Bununla birlikte politik tehditlerle, yabancı ülkelerin meşruiyet üzerindeki etkilerini ayırt

etmek önemli ölçüde gerekmektedir (Buzan, 1983: 120). Siyasi sektörün bazı özellikleri diğer sektörlerle de bağlantılıdır. Örnek olarak; bir devletin siyasi istikrarına karşı politik bir tehdit, aynı zamanda toplum için de bir tehdit oluşturduğu için bu olay toplumsal güvenlik sektörüne dahil edilir ancak askeri araçlar kullanılarak bir politik tehdit oluşturulmuşsa politik olmasına rağmen bu askeri sektöre dahil edilmektedir (Buzan vd., 1998: 142). Cinsiyet, diğer araştırmacılar tarafından da eleştirildiği üzere herhangi bir kategoriye ve sektöre dahil edilmesi tartışılmamalıdır (Hansen, 2000: 285).

Buzan tarafından ortaya atılan ve tespit edilen politik ve askeri sektörün yanı sıra üç sektör daha vardır. Bu sektörler ekonomik, sosyal ve çevresel veya ekolojik olarak adlandırılmaktadır. Örnek verilecek olursa; ekonomik tehditlerin ekonominin doğası gereği belirlenmesi zordur. Buzan'ın belirttiği gibi, piyasa ekonomisinde rol alan aktörlerin durumu risk rekabet ve belirsizliktir. Bu güvensiz doğa ekonomik güvenliğin belirlenmesini zorlaştırmaktadır. İçsel bir dengesizliğe dayanarak tehdidin ne olduğunu tespit etmek zor olabilir (Buzan, 1983: 124). Ekonomik sektör aynı zamanda sektörlerin birbirleriyle nasıl etkileşimde olduğunun açık bir örneğidir. Ekonomik sektör daha çok ticaret, üretim ve finans ilişkilerine odaklanmaktadır (Buzan, 1991: 19-20). Kopenhag Okulu'nun sınıflandırmasına göre ekonomik sektör küresel çöküşe yol açabilecek tehditleri de beraberinde getirmektedir. Finansal güvenliğe yönelik birçok tehdit bu sektöre dahildir. Çevre kirliliği ve doğal afetler diğer sektörlerle aittir. Yasadışı insan ticareti bu okulun yazarlarına göre ekonomik güvenlik tehdidinden ziyade sosyo-politik bir problemdir (Buzan vd., 1998: 116). Güvenliğin ekonomik boyutuna bakıldığında bu sektörle ilgili ciddi tehlikeler oluşmaktadır. Özellikle günümüzde gelir artımındaki uçurum ve yoksulluğun artmasının çatışmalara neden olma ihtimali bulunmaktadır.

Toplumsal güvenlik, beş sektör içinde dikkate alınması gereken sektörlerdendir. Politik sektörden ayırmak zor olsa da toplumsal tehditler herhangi bir devlette bulunabilecek kimliğe yönelik tehdit ile ilgilidir. Toplumsal sektörde kimlik en önemli unsurdur. İnsanları ortaklaştıran ve toplumda birleştiren kimliktir. Bu kimliğe yönelik tehditler toplumsal güvenliğe yönelik tehditlerdir. Sosyal güvenlik sektörü ortak kimliğin, ulusal geleneklerin ve ulusal bütünlüğün korunmasına yönelmektedir. Bu sektör, göç, eğitimsel bozulma, yoksulluk ve ulusal kimlik tehdidi, sosyal tehdit veya dine bağlı tehditler gibi sosyal sorunları içermektedir (Buzan vd., 1998: 119). Zayıf devletler genellikle kimlik ve kültür farklılıkları ile başa çıkmak için gerekli donanımına sahip değildirler. Toplumsal güvenlik aynı zamanda siyasi ve hatta askeri güvenlikle derinden bağlantılıdır. Güvenliğin bu sektörü geniş düzeyde araştırıldığında bu sektörün dikkate alınmasının son derece mühim olduğu görülmektedir. Toplumsal güvenlik kavramı eşitlik ve kültürlerle yakından ilgilidir. Bu yüzden uygulanmasının zor olduğunu vurgulamak gerekmektedir. Aksi taktirde ayrımcılık ve dışlanma politikalarına yol açılabilmektedir.

Çevresel güvenlik sektörü Soğuk Savaş sonrası dönemde en önemli güvenlik sektörlerinden biri haline gelmiştir. Çevresel sorunlar hem oluşturduğu etkiler nedeniyle hem de bu tür sorunları çözmek için bireysel çözümler bulmanın imkansızlığı nedeniyle sektörler arasında en karmaşığdır. Bazı ekolojik sorunların bağlantılı olduğu ve genellikle bu tehlikelerin kesinlikle çevresel olmadığı, ancak diğer güvenlik sektörleriyle yakından bağlantılı olduğu açıkça görülmektedir. Çevresel sorunlar, insanlığın karşı karşıya kaldığı tehlikelerin uluslararası niteliğini vurgulamaktadır. İklim değişikliği, kirlilik, doğal kaynakların tükenmesi ve ormanların yok edilmesi uzun vadede küresel sonuçlar doğurabilecek insan eyleminin neden olduğu tehditlerdir. Bu problemler küresel güvenliği de etkilemektedir (Buzan, 1991: 450). Sel, kuraklık ve deprem gibi ekolojik sektörde meydana gelen olay türlerini ayrı bir güvenlik kategorisi olarak göz önünde

bulundurmamak gerekmektedir. Tarihsel olarak bu tür olaylar ulusal güvenlik politikalarında dikkate alınmamıştır (Buzan, 2007: 117).

Sektörler kendi aralarında, çok sayıda karşılıklı bağımlılık içinde olsalar da kapalı sistemler olarak değerlendirilmemelidir (Buzan vd., 1998: 167). Askeri tehditler geleneksel olarak öncelik kazanırken Kopenhag Okulu'nun güvenlik algısını genişletmesi ekonomik ve ekolojik sektörlerin önemini ortaya koymuştur. Buzan'a göre çevre ülkelerin güvenlik anlayışı 1990 senesinde 1945'den farklı olacağı açıktır. Çevre sorunlarının kesinlikle önemi artacaktır ancak güvenlik gündeminin önemli bir parçası olup olmayacağı tartışmalıdır. Bu güvenlik sektörleri arasında en büyük değişiklik siyasi ve toplumsal alanda gerçekleşmesidir. Hem siyasi normlarda hem de uluslararası siyasi çıkarların niteliğinde kapsamlı değişimlerin olması makul görünmektedir. Toplumsal kaygıların güvenlik gündeminde ön plana çıkacağı görülmektedir. Terminolojideki "Üçüncü Dünya" ile "Çevre" arasındaki değişim üçüncü aşamadan ikinciye bir terfi gibi görünebilir ancak bu sadece yüzeysel bir bakış açısidir. Daha derin olan gerçek şu ki merkez sömürgeciliğin sonlanmasından bu yana daha baskın ama çevre sömürgecilik dönemlerinden daha da düşük bir seviyededir (Buzan, 1991: 451).

4.3.2. Güvenlikleştirme

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ve devlet dışı aktörlerin uluslararası sistemde neredeyse devlet kadar rol oynaması geleneksel güvenlik çalışmalarının tutarsızlıklarını ve sınırlamalarını göstermiştir. Bu da yeni güvenlik yaklaşımlarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Geleneksel güvenlik anlayışında iç ve dış politikada rasyonel oyuncu olarak devlet aktörleri ve onların rolü büyük öneme sahip olmuştur. Ancak küresel mevcudiyet ve ideoloji, uluslararası organize suç, küreselleşme, toplumsal anlaşmazlıklar ve çevresel sorunlar ve terörist grupların ortaya çıkması daha güçlü açıklayıcı değere sahip ve alternatif bir bakış açısı gerektirmektedir (Phythian, 2009: 60-61; Mearsheimer, 2006: 234-235).

Kopenhag Okulu yukarıda da belirtildiği gibi güvenlik kavramının genişlemesini araştırmayı amaçlayan alternatif bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır. Bu girişim şu soruyu sormaktadır, Güvenlik kompleksi teorisi yalnızca geleneksel olarak askeri ve politik sektörleri değil, aynı zamanda ekonomik, toplumsal ve çevresel sektörleri de kapsayan güvenlik çalışmalarının daha geniş gündemiyle nasıl birleştirilebilir? (Buzan vd., 1998) Bu nedenle güvenlik dar bir kavramsallaştırmadan çıkarılarak daha fazla uygulanabilir bir politika türü olarak sunulmuştur. Kopenhag Okulu'nun genişlemesi, güvenliğin toplumsal yönlerine özel bir vurgu yapmış ve üç kavram; güvenlik sektörleri, bölgesel güvenlik kompleksi teorisi ve güvenlikleştirme teorisi olarak inşa edilmiştir. Aslında Buzan güvenlikleştirmeyi, "genişletme" perspektifini destekleyen ve güvenliği kavramsallaştırmaya yardımcı olan bir kavram olarak değerlendirmektedir. Buzan'a göre güvenlikleştirme siyaseti, oyunu kuralların dışına taşıyan ve konuyu özel bir siyaset türü ya da siyaset üstü gibi yapılandıran eylem olarak tanımlamaktadır (Buzan vd., 1998: 23). Ayrıca güvenlikleştirme, siyasallaşmanın daha mutlak bir modeli olarak görülmektedir (Balzacq, 2011: 3; Buzan vd., 1998: 23).

Güvenlik iç öğelerinin temelinde hayatta kalma mantığı vardır (Buzan vd., 1998: 27). Böylece tehditler karşısında hayatta kalma olanakları güvenlikleştirmeyi harekete geçirmektedir. Kopenhag Ekolü'nün önemli yazarlarından olan Waever güvenlikleştirmeyi, belirli bir referans nesnesine yönelik bir tehdidin kabul edildiği ve korunmaya değer olduğu düşünülen, sosyal olarak inşa edilmiş bir süreç olarak tanımlamaktadır (Waever, 1995: 51). Güvenlikleştirme teorisi, 1980'lerde

Kopenhag Barış Araştırma Enstitüsü'nde kurulan Kopenhag Okulu tarafından geliştirilmiştir. Kopenhag Ekolü'nün güvenlik çalışmalarına iki önemli katkısı olmuştur. Bunlardan birincisi, güvenlik anlayışını geleneksel siyasi ve askeri sektörün ilerisine taşımaktır. İkincisi ise sorunların güvenlik konusu haline geldiğini anlamak için konstrüktivist bir yöntem kullanarak geliştirmektir (Nyman, 2013: 52). Güvenlikleştirmenin en ayırt edici özelliği, konstrüktivizm ve realizmin bir sentezi olmasıdır. Başka bir deyişle, güvenlikleştirme iki çatışan analitik çerçeveyi bir çatı altında birleştirmektedir veya iki teörinin benzer yönlerini belirleyerek bunları tamamlamayı amaçlamaktadır. Ayrıca güvenlikleştirme, uluslararası ilişkiler ve güvenlik çalışmalarındaki diğer düşünce ve yöntemlerin tamamen aksini iddia etmemektedir (Fierke, 2013: 189-196; Buzan vd., 1998: 4). Daha ziyade, materyalizmde uluslararası politika, uluslararası ilişkiler ve güvenlik anlayışını benimserken (Flockhart, 2012: 82; Waever, 1995: 51), güvenlik çalışmalarında ise sosyal faktörler, etkileşimler, inanç, dil, davranış, fikirler, ideolojiler ve kimlikler materyalden daha fazla değer ve faktör olduğunu göstermektedir (Fierke, 2013: 193).

Güvenlikleştirme, güvenliği bir söz edimi yoluyla ortaya çıkarır (Waever, 1995: 54-55; Balzacq, 2005: 179). Güvenlikleştirme büyük ölçüde aşağıda belirtilen dört bileşeni içeren tamamen öznelerarası ve toplumsal olarak yapılandırılmış bir olgu olarak da tanımlanmaktadır (Waever, 1995: 54-55; Roe, 2008: 618; Stritzel, 2007: 362).

- İlk olarak karar alıcıların güvenlik diyerek güvenlikleştirme hamlesinde bulunması gerekmektedir.
- Konunun “söz edimi” yoluyla “varoluşsal tehdit” düzeyine taşınması gerekmektedir.
- Gönderme yapılan hedefe, tehdit altında olduğunu ve olağanüstü araç ve önlemlerle acil koruma gerektiğini anlatmaktır.
- Olağanüstü önlemlerin uygulanması için karar alıcıların söz edimi yoluyla kamuoyunun ikna edilmesi gerekmektedir.

Güvenlikleştirmede “varoluşsal tehdit” aslında, karar alıcıların süreci inceleyip ve ardından olağanüstü araçlar ve önlemler almak için kamuoyunu ikna yöntemi olarak adlandırılabilir (Kaunert ve Leonard, 2011: 57).

Kopenhag Ekolü, güvenlik kavramının iktidar politikalarına nasıl yansıdığını ve güvenliğin sosyo-politik süreçlerle statü işlevini nasıl elde ettiğini ortaya koymak için güvenlikleştirme teorisini inşa etmişlerdir (Stritzel ve Vuori, 2016: 50). Güvenlikleştirme kavramı iki anlayışla anlatılabilir. İlk olarak söylemsel güce sahip birinin olayı söz edimi yoluyla tehdit olarak dillendirmesidir. Daha sonra bu tehdit sosyal olarak inşa edilir. İlk güvenlikleştirme anlayışı söz edimi konseptini ve söz edimi olayları teorisini temel alır. Anlaşmazlık fiili güvenlik sorunlarının ortaya çıkmasının temelini oluşturmaktadır. İkinci anlayış öznelerarası güvenlikleştirme sürecine odaklanır. Bu durum hedef kitlenin ve koşulların tehdidin inşasını kolaylaştırdığını vurgulamaktadır. İlk güvenlikleştirme anlayışı “içsel” olarak adlandırılırken, ikincisi “dışsal” olarak adlandırılmaktadır (Stritzel, 2007: 359).

Genel olarak güvenlikleştirme bir söz edimi olarak da tanımlanmaktadır. Güvenlik ifadesiyle bir devlet temsilcisi belirli bir gelişmeyi güvenlikleştirme alanına taşır. Dolayısıyla bu güvenlik endişesini engellemek için ne gerekiyorsa yapma hakkına sahip olduğunu ifade eder (Waever, 1995: 55). Başka bir deyişle, belirli bir hedefe gönderme yapılarak varoluşsal tehdit teşkil eden konu olarak ortaya konulur ve böylece normal siyasi prosedürler dışına çıkan önlemler ve eylemlere hak verilmiş olur. Varoluşsal olarak tehdit edildiğine dair beyan edilen referans nesnelere karşı önlemler almak hayatta kalmak için meşru bir haktır. Geleneksel güvenlikte sadece güvenlik altına

alınabilen devlettir ama Kopenhag Okuluna göre tehdit olarak görülen herhangi bir nesne güvenlik altına alınabilir. Güvenlik özgönderimsel bir yöntemdir çünkü sadece bu yöntemde sorun bir güvenlik tehdidi haline gelir (Buzan vd., 1998: 24). Güvenlik söylemi birincil gerçekliktir. Güvenlikleştirme de “söz edimi” edimsel eylem üzerinde duran bir müzakereci konuşma eylemi olarak kavramsallaştırılmıştır (Waever, 1989: 42).

Buzan, Waever ve Wilde (1998: 33) bir güvenlik konuşması, yani söz ediminin başarılı olması için üç kolaylaştırıcı koşulu hazırlamışlardır. Bunlardan ilki, söz edimi kuralı olarak kabul edilen geleneksel yöntemlerle gerçekleştirilmeli yani güvenlik dilbilgisi kurallarına göre konuşulmalıdır. İkinci olarak konuşmayı yapan kişinin dış politikada üst mertebede bir yetkiye sahip olması gerekmektedir. Üçüncü son koşul ise, güvenlikleştirilen nesnenin veya konunun geleneksel olarak tehdit oluşturan bir konu olması gerekmektedir.

Güvenlikleştirme kavramı birçok disiplin için önemli bir konumdur ancak bazı varsayımları da eleştirilmiştir. Bazı yazarlar ve araştırmacılar Kopenhag Okulu’nun oluşturduğu yöntemde güvenlikleştirmenin geliştirilmesi gerektiğini savunmaktadırlar (Stritzel, 2007: 363; Roe, 2008: 617-618; Balzacq, 2011: 1-2). Tartışmanın bir başka noktası ise, güvenlikleştirmenin yeterince teorileşmemiş olması ve yeniden formüle edilmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Bazı tartışmalı yönlerin (örneğin, güvenlikleştirici aktör ile kamuoyu arasındaki etkileşimler) kökenleri ve güvenlikleştirmenin temel ontolojik çerçevesi konstrüktivizmle açıklanabilir. Yani tam olarak anlatmak gerekirse Kopenhag Okulu “aktör” ve “yapı” ile ilgili kavramları doğrudan konstrüktivizmden almış ve onları güvenlikleştirici bir aktör ve ilgili bir kitle olarak yeniden kavramlaştırmıştır. Kopenhag Okulu bununla birlikte aktör ve yapı arasındaki ilişki üzerine uzun zamandır devam eden tartışmalar yapılmamıştır (Hay, 1995; Hill, 2016: 47; Wendt, 1999: 58). Bu da güvenlikleştirici aktör ile kamuoyu arasındaki ilişkinin teori temelinde kaldığı anlamına gelmektedir.

Güvenlikleştirme referans nesneye yönelik tehdit olduğu zaman alınan meşru önlemlerdir. Güvenlik dışılaştırma veya güvenliksizleştirme ise bir konunun güvenlikleştirildiği statüsünü kaybettiği ve siyasileşmiş olmasıdır (Hansen, 2012: 526). Güvenliksizleştirme edimseldir ve söz edimi yoluyla gerçekleşmez. Güvenlikleştirme kapsamlı bir şekilde teorileştirilse de güvenlik dışılaştırma nispeten geri kalmış bir yöntemdir. Bununla birlikte, Waever bir konuyu güvenlik dışılaştırma için üç yöntemin olduğunu iddia etmektedir (Waever, 2000: 253):

- Her iki tarafında ses çıkarmaması,
- Güvenlikleştirilen bir konu için olağanüstü önlemler almamak,
- Sorunları normal politika alanına geri taşımaktır.

Diğer bazı yazarlar da özellikle azınlık hakları ve göçle ilgili olarak çeşitli güvenlik dışılaştırma yöntem ve stratejileri ile tartışmaya katkıda bulunmuşlardır (Jutila, 2006: 167; Roe, 2004: 279). Bu tartışmaların devamında, Hansen (2012: 538) çoğu ampirik vakayı kapsayan dört farklı güvenlik dışılaştırma yöntemi olduğunu savunmuştur:

- İstikrar yoluyla bir dengeleme: Başka bir deyişle, belirgin bir güvenlik söyleminden daha az şiddet içeren bir politika biçimine geçiş,
- Değiştirme: Bir konu aynı anda güvenlik altına alınırken diğer bir taraftan da konu güvenliktan çıkmış olur,
- Yeniden ifade etme: Bir güvenlik sorunu aktif bir siyasi çözümle çözülür,
- Susturma: Bir konuyu susturmak politik değildir. Zira konu daha sonra hem siyasi hem de güvenlik gündemine yeniden gelmiş olur.

Bir seçenek veya strateji olarak güvenlik dışılaştırma kavramsallaştırmanın ötesindedir (de Wilde, 2008: 597). Aynı zamanda güvenlik dışılaştırmayı, politik aktörler, onların mücadele ve direniş oyunlarında görmek mümkündür (Vuori, 2011: 188). Güvenikleştirme hamlelerinden kaçınan, bu hamleleri engelleyen ya da doğrudan karşı çıkan aktörler, karşı taraftaki tehditleri vurgulayarak güvenlik dışılaştırıcı aktörler olabilirler (de Wilde, 2008: 597). Önleyici güvenlik politikaları güvenliksizleştirmeyi (tehdit edici duruma çözüm) hedefler ancak güvenlik dışılaştırma aynı zamanda güvenliikleştirme ve güvenlik dışılaştırma aktörlerinin eylemlerinden bağımsız olarak da gerçekleşebilir (de Wilde, 2008):

- a. Ana güvenlik sorunu çözülebilir,
- b. Kurumlar yeni üretken yapıları ile uyum sağlayabilir,
- c. Söylemler değişebilir,
- d. Ana referans nesne kaybolabilir.

Güvenlik dışılaştırmanın aktif bir siyasi süreç olarak kabul edilip edilmeyeceği yazarlar arasında temel tartışma konusudur (Behnke, 2006: 65). Güvenlik dışılaştırma üzerine birçok ampirik çalışmalar yapılmıştır. Bu ampirik araştırmalar, güvenlik dışılaştırmanın nasıl sağlanıp sağlanamayacağı konusunda felsefi duruştan bağımsız olarak, politik aktörlerin aktif bir şekilde güvenlik dışılaştırma hareketleri yaptığını göstermektedir (Vuori, 2011: 196).

4.3.3. Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi

Son 50 yılda ve özellikle Soğuk Savaş sırasında, uluslararası ilişkiler teorisinde farklı özellikler olarak bölgelere ilgi artmıştır ve ağırlıklı olarak bölgeselcilik ve bölgelerin hayal edilen topluluklar olarak kavramsallaştırılmasına odaklanılmıştır. Bölgeselcilik yeni bir dünya düzeni geliştirilmesinde ve anlaşılmasında konstruktivistler için bir odak noktası olarak ortaya çıkmıştır.

Kopenhag Okulu yeni güvenlik çalışmalarında dikkate alınması gereken diğer bir konu da Bölgesel Güvenlik Kompleksi teorisi olmuştur. Bölgesel Güvenlik kavramı Kopenhag Okulu öncesinde yeterince ele alınmamıştır. Buzan'a göre, güvenlik ilişkisel bir olgudur. Güvenlik ilişkisel olduğu için herhangi bir devletin ulusal güvenliğini, içine yerleştirildiği uluslararası güvenlik bağımlılığı modelini anlamak önemlidir (Buzan, 1991: 187).

Geçtiğimiz on yıl içinde ve bölgelerin dünya siyasetinde merkezi olduğu inancına dayanarak Barry Buzan, bölgesel seviyeyi bağımsız, dayanıklı ve küresel düzey olgusundan bağımsız özellikleri içeren, bağımsız bir alt sistem olarak analiz etmek için kavramsal bir çerçeve geliştirilmiştir. Buzan, Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi olarak adlandırdığı bu çalışmayı sunmuştur. Karşılıklı münhasır bölgesel güvenlik kompleksleri dünyasında, bölgesel güvenlik kompleksi teorisinin bölgesel ve küresel düzeyler arasında keskin bir ayrım yapabileceğini önermiştir (Acharya, 2007: 605). Bölgesel Güvenlik Kompleksleri uluslararası sistemde mevcuttur. Küresel ve coğrafi olarak tutarlı güvenlik karşılıklı bağımlılık kalıpları biçiminde kalıcı dostluk ve düşmanlıkla tanımlanır (Buzan ve Waever, 2003: 45).

Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi, Yeni Bölgeselcilik ile ilişkili birçok yeni teoriden biridir ve özel olarak güvenlik sorunlarına yönelme avantajını sunar. Eski ve yeni yaklaşımında birleştirirken, aynı zamanda coğrafyayı göz ardı etmez. Bu nedenle Fredrik Söderbaum (2003: 15-16), Buzan'ın bu teorisinin Neorealist mi?, İngiliz Okulu mu? veya Konstruktivist mi? sorusunu gündeme getirmiştir. Bölgesel Güvenlik

Kompleksi teorisi 1983'ten bu yana gelişmiş ve Soğuk Savaş sonrası ortama uyum sağlamasına rağmen, hala güvenlik üzerine yoğunlaşmaktadır.

Buzan'ın bölgesel güvenlik kompleksi teorisinin temelini, "sistem içerisindeki tüm devletlerin ulusal güvenliği karşılıklı bağımlılık ağına gömülmüş olmasından kaynaklanmaktadır" savı oluşturmaktadır. Ancak siyasi ve askeri tehditlerin birçoğunun uzun mesafelere göre yakın mesafelerde daha çok olduğundan, güvensizliğin yakınlık ile ilişkisinin çok olduğu kanısına varılmıştır (Shaw ve Södebaum, 2003: 141). Bölgesel güvenlik söz konusu olduğunda, karşılıklı bağımlılık, güç dağılımı, tarih, dostluk ve düşmanlık algıları ile şekillenen bir bölgedeki devletler arasındaki ilişkilerde, daha yüksek bir diplomasi yoğunluğa sebep olmaktadır. Buzan ve Waever'e göre bölgesel güvenlik kompleksinin oluşumu: güvenlikleştirme ve güvenlik dışlaştırma veya her ikisi de birden büyük ölçüde birbirine bağlı olan bir dizi devlet, bütün bunların, güvenlik sorunları birbirlerinden ayrı olarak makul bir şekilde analiz edilemez veya çözülemez (Buzan ve Waever, 2003: 44). Birbirine bağlı bu birim kümeler bölgesel güvenlik kompleksini tanımlar.

Buzan, bölgesel güvenlik analizleri ve bu analizlerin güvenlik kavramını bir bütün olarak nasıl etkilediği konusunda birkaç önemli kavram sunmaktadır. Bu kavramlardan birincisi, "devletler arasında dostluk ve düşmanlıktır" (Buzan, 1991: 189). Buzan dostluk ve düşmanlık kavramlarını sadece güç dengesine bağlanamadığını söylemektedir. Çünkü, bu duyguları etkileyebilecek ideoloji, bölge, etnik çizgiler ve tarihsel emsal gibi konular vardır. Dostluk ve düşmanlık kavramları, Buzan'ın "güvenlik kompleksi" olarak adlandırdığı fikrine yol açtığından dolayı önemlidir (Buzan, 1991: 190).

Ülkeler arasındaki değerlerin ve amaçların aynı olması, bölgesel işbirliğini ve daha sonraki aşamalarda çok uluslu örgütlerin oluşumunu kolaylaştırabilirken, birbirini dışlayan bölgelerin ortaya çıkışını ve bu bölgelerdeki dinamiklerin yoğunluğu tam olarak açıklamak mümkün olmamaktadır. Bölgesel sınırları ve gücü olan materyalist ve rasyonelci özellikler de bölgesel oluşumları bütünüyle kavramsallaştırmak için, etkileşimlerin yoğunluğu ve gücün sınırlı projeksiyonu göz önüne alındığında, bölgeler hala bölgesel olarak sınırlanmış ve güç dağıtımları içine gömülmüş olarak kabul edilmelidir. Tartışmalı bir şekilde sistemdeki bütün devletler bir dereceye kadar küresel bir güvenlik bağımlılığı ağına girmiştir. Fakat güvensizlik genellikle yakınlık ile ilişkili olduğu için, bu karşılıklı bağımlılık düzgün olmaktan çok uzaktır. Anarşi artı mesafe etkisi artı coğrafi çeşitlilik, güvenlik içindeki karşılıklı bağımlılığın kompleks içindeki ve onun dışındaki devletler arasında belirgin şekilde daha yoğun olduğu bölgesel tabanlı kümeler modeli ortaya koymaktadır. (Buzan ve Waever, 2003: 46).

Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi, Yeni Bölgeselcilik ile ilişkili birçok yeni teoriden biridir ve özellikle güvenlik sorunlarına yönelmiş olma faydasını sunmaktadır. Eski ve yeni yaklaşımlarda terkedilmeyen tek yaklaşım coğrafya olgusudur. Bölgesel güvenlik kompleksi teorisi, tehditlerin coğrafi olarak komşu alanlarda en büyük etkiye sahip olduğu ve bu nedenle devletlerin komşu devletlerin niyet ve güçlerinden korktuğu temel fikrine dayanmaktadır. Güvenlik analizlerinde merkezi seviye bu nedenle bölgesel düzeydir (Buzan ve Waever, 2003: 3). Korku bölgesel güvenlik de en önemli hususlardan birisidir. Bu korku sayesinde, bölgelerdeki devletlerin yüksek derecede birbirine bağlı ve güvenlik bağımlılığına sahip olduğu bilinmektedir. Bölgesel güvenlik devletler arasında güvenlik bağımlılığı o kadar yüksektir ki, güvenlik sorunlarının anlaşılması için tüm bölgeyi bir birim olarak analiz etmek gerekmektedir (Buzan ve Waever, 2003: 41). Bölgesel Güvenlik Kompleksi teorisi kısmen de olsa güvenlik teorisinden alıntılanmıştır. Çünkü kompleksler içindeki güvenlik bağımlılığının komşu devletlerin güvenlikleştirilmesinden kaynaklandığı savunulmaktadır (Buzan ve Waever, 2003: 44).

Bölgesel güvenlik kompleksi teorisinde, kompleksin sınırları devletlerin güvenlik politikaları temelinde oluşturulmaktadır. Bu sınırlar, birbirleriyle etkileşen veya birbirleriyle etkileşmek istemeyen devletler tarafından değiştirilebilmektedir. Bu durum, komplekslerin sınırlarının bir bölgenin sınırlarının genel konseptiyle uyumlu olması gerekmediği anlamına gelmektedir. Ayrıca, bir kompleks bazen devletler arasındaki etkileşimlerin özellikle yoğun olduğu alt-kompleksleri kapsayabilmekte fakat alt-kompleksler tüm güvenlik kompleksinden ayrılacak kadar bağımsız olamamaktadır (Buzan ve Waever, 2003: 4).

Bölgesel güvenlik kompleksi teorisinde en önemli tahlil birimi bölgesel düzey olsa da küresel etkileşimde çok önemlidir. Küresel aktörlerin kompleksleri etkileme potansiyeli de vardır, ancak bölgesel etkileşimler hala bu güçlerin etkileyemeyeceği bir dereceye kadar egemenliğe sahiptirler. Bir kompleks, birbirleriyle etkileşimde olan en az iki egemen devlet arasında oluşmaktadır. Kompleksler, devletler arasındaki gücün dağılımına ve aralarındaki dostluk ve düşmanlık derecesine bağlı olarak farklı şekillerde yapılandırılabilir. Merkezileşmiş komplekslerde devletler, küresel süper-güç oluşturan bir konuma doğru merkezileştirilir ve bu da bölgede, bölgesel güvenlik görünümünü kısmen zayıflatır. Bu sebeple kompleksler oluşur ve bu komplekslerde bölgesel devletlerin güvenlik konuları tartışılır. Bu tür komplekslerde bile güç tek kutuplu bir devlet etrafında şekillenebilir. Ama bu komplekslerde bölgesel güvenlik yönü hala önemli bir husustur. Çoğunlukla standart kompleksler çok kutupludur. Başka bir deyişle, iki veya daha fazla devletin bölgede bir güvenlik oyuncusu olarak baskın bir rolü vardır (Buzan ve Waever, 2003: 53). Bölgesel güvenlik kompleksi burada teori bazı eleştirilerle karşı karşıyadır. Çünkü bir kompleks içindeki güç dağılımını belirlemeye yönelik sistematik bir yaklaşım önerilmemektedir. Teori, hangi devletlerin baskın role ve güce sahip olduklarını ve bunun özellikle kompleksi nasıl etkilediğini belirlemeyi mümkün kılmaz (Frazier ve Stewart, 2010: 731).

Dostluk ve düşmanlık derecesi, kompleks içindeki devletlerin birbirlerini nasıl güvence altına aldıklarının bir yansımasıdır. Bu genellikle din, kültür ve dilin güçlü bir etkiye sahip olabileceği tarihsel bir bağlamdan gelir. Dahası, bir devletin politikası ve askeri yetenekleri, çevre devletler tarafından nasıl algılandığını etkilemektedir (Buzan ve Waever, 2003: 47). Dostluk ve düşmanlık derecesi, devletlerin ortaya çıkan sorunları nasıl çözdüğünü etkiler. Bundan dolayı kompleksler üç türe ayrılabilir; çatışma oluşumu, güvenlik düzeni ve güvenlik topluluğudur. Sorunların oluşumunda çatışmaların ortaya çıkma eğilimi yüksektir ve bu tür komplekslerde devletler birbirlerini muhtemel tehdit olarak görürler (Frazier ve Stewart, 2010: 729). Devletler birbirlerine karşı egemen varlıklar olarak saygı duymazlar. Bu da güç kullanımının yaygın olmasını öne çıkarır (Wendt, 2003: 268). Devletler arasındaki iş birliği ve diplomasi olağandışı olduğu ve yaygın olmadığı sürece, savaş korkusu devletler arasında sürekli olarak mevcut olacak ve çatışmaların çözümü zorlaşacaktır.

Güvenlik sistemleri içinde çatışma riski ve savaş korkusu hala muhtemeldir. Ancak bu çatışmaların diplomatik çözümlerle aşılması beklenmektedir. Devletler aslında birbirlerini düşmandan ziyade rakip olarak görmekte ve aralarındaki iş birliği seviyesi oldukça yüksektir. Devletler arasında sorunlar ortaya çıktığı zaman şiddet içeren çözümlere el atmak zorunda kalmaları beklenirken, iş birliği yoluyla bu şiddetin ortaya çıkması önlenmekte ve bu anlaşmanın nasıl olması gerektiğine dair bazı ortak kurallar ortaya çıkmaktadır. Güvenlik topluluklarında ise, devletler bu tür çatışmaların ortaya çıkmasını beklemezler. Eğer böyle bir olay yaşanırsa çatışma çözümü ve şiddet tehdidi olmadan bu sorunlar çözülebilmektedir (Buzan ve Waever, 2003: 174). Bu tür komplekslerde çatışmaların nasıl ele alınmasına dair karşılıklı olarak kabul edilen

kurallar, diplomasi ve birbirlerinin egemenlik haklarına saygı gibi etkenler oldukça önemlidir. Bölgesel iş birliklerinde devletler arasında iş birliği derecesi yüksek olmakla birlikte birbirlerine karşı güç kullanmaya kalkışmazlar. Askersizleştirme bu devletler arasında bölge ülkelere yönelik askeri gücün ve planların olmadığını ispat etmiş olur (Holsti, 1995: 372). Devletler arasında siyasi ve askeri dahil olmak üzere birçok alanda iş birliği ve anlaşmaların olması, büyük ölçüde birbirlerine entegre oldukları anlamına gelmektedir (Buzan, 1989: 31). Bu tür devlet ve bölgelerin tipik örneği, AB ve NATO gibi aktif ve kapasite oluşturma örgütleri ile Batı Avrupa'dadır (Buzan ve Waever, 2003: 350).

Bölge yapıları İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana yapılan çalışmalarda, nispeten yavaş ve istikrarlı bir süreç halinde gelişme göstermiştir. Ancak Soğuk Savaş rekabetinde ABD ve Sovyetler Birliği arasında yaşanan çatışma bu süreç üzerinde yoğun bir etkiye sahiptir. Bu iki süper gücün diğer devletlerin iktidarlarını tasarlama ve müdahalede bulunma yeteneği yüzünden, birçok yerel oluşumların ortaya çıkışı geçici olarak askıya alınmış ve çeşitli alanlarda bölgesel gelişmeler durdurulmuştur. Soğuk Savaş'tan sonra, dünyanın yapısal biçimi bölgesel hatlar boyunca ortaya çıkmaya başlamıştır. Bölgeselleşmenin hızlandırılması, bölgecilik ve askeri olmayan aktörlerin ortaya çıkışı bu süreci daha da hızlandırmıştır (Buzan ve Waever, 2003: 17). Kısacası, bölgesel oluşumlar uluslararası sistemdeki devletlerin ilişkilerini küresel oluşumlardan daha fazla karakterize etmeye başlamıştır.

Bölgesel güvenlik kompleksleri nihayetinde, birimleri arasındaki etkileşim ile tanımlanır. Bu eylemlerin oluşturduğu model bölgesel güvenlik kompleksini tanımlar. Bölgesel güvenlik küresel ilerlemenin bir ürünü olsaydı, bölgesel düzeyde bu kadar fenomen olmazdı (Buzan ve Waever, 2003: 72). Bölgesel Güvenlik Konsepti kavramı uluslararası ilişkilerde yeni bir perspektifi temsil etse de konsept şimdiden çağdaş güvenlik ortamının evrimine daha iyi uyması için geliştirilmiştir.

Bölgesel güvenlik konsepti teorisinin temel yapısı dört unsurdan oluşmaktadır; sınır, anarşik yapı, kutupluluk ve sosyal yapı. Kompleksin temel hatlarını ayıran bu dört unsurun birleşimidir ve aşağıdaki gibi karakterize edilebilir:

Sınır: Buzan ve Waever (2003: 46-47) tarafından da belirtildiği gibi, bölgesel güvenlik kompleksi jeopolitik bağlamda belirli devletler kümesi arasında belirgin bir hareketi kapsamaktadır. Bölgesel bir güvenlik kompleksinin varlığı, kompleks içindeki birimler ile onun dışındaki birimler arasındaki açık bir ayrımla vurgulanmaktadır. Sonuç olarak, kompleks içindeki devletler arasındaki ilişki, aşinalık ve yakınlık unsurları ile yoğunlaşmaktadır.

Anarşik Yapı: Anarşinin yapısal değişkenleri açık ve anlaşılırdır. Net bir sınırı olan bölgesel bir alt sistemin ortaya çıkması için, birimlerinin çoğunun özerk olması zorunludur. Böyle bir özerkliğin yokluğunda, bölgeye kolayca dış güçler nüfuz ettiğinden ve bölge etkilendiğinden, belirgin bir bölgesel dinamik ortaya çıkamaz (Buzan ve Waever, 2003: 40).

Kutuplaşma: Buzan ve Waever (2003: 49) tarafından ortaya konulduğu gibi, anarşinin yapısı, bölgesel güvenlik komplekslerinin temel yapısı ve karakteri iki tür ilişkiyle tanımlanır: iktidar ilişkileri ve dostluk, düşmanlık kalıpları. Bölgesel bir güvenlik kompleksi, uluslararası sistemin bir altyapısını temsil eder ve benzer bir şekilde, güvenliği içerideki güç dağılımı ile kolaylaştırılabilen ya da engellenebilir yapan farklı bir dinamik içermektedir. Bölgesel düzey, tek kutupludan iki ve üç kutupludan çok kutupluya kadar değişen kutupsallık açısından analiz edilebilir ve bunun küresel düzey kutupsallıktan ayırt edilmesi önemlidir (Buzan ve Waever, 2003: 49). Devletler arasındaki tarihsel etkileşimler önemlidir. Bu nedenle çatışma kalıplarını tahmin etmek

için güç dağılımına bakmak yeterli değildir. Tarihsel nefret ve dostlukların yanı sıra korku ve tehdit de çatışmayı veya işbirliğini tetiklemektedir.

Sosyal Yapı: Dostluk ve düşmanlık kalıpları geleneksel uluslararası ilişkiler teorisinin iktidardan çok daha az bir parçası olmakla birlikte, bölgesel etkileşimlerin yoğunluğunun bir ürünü olarak ortaya çıkan bir unsur temsil etmektedir. Bu kalıplar, belirtilen bölgesel bağlamdaki devletler arasındaki etkileşimleri vurgular. Dostluk ve düşmanlık kalıpları, sisteme ne tür ilişkilerin büyük ölçüde hâkim olduğunu gösterme eğilimindedir; arkadaş, rakip veya düşman. Tarih, kültür, din, coğrafya gibi çeşitli arka plan faktörleri dostluk düşmanlık kalıplarını etkilemektedir (Buzan ve Waever, 2003: 50). Güç, yine de gerekli olmakla birlikte, bölgesel olarak uyumlu bir alt sistemin göstergesi olarak yeterli değildir. Bir güvenlik kompleksi içindeki güç dağılımı, uyum olanaklarının şekillendirilmesine katkıda bulunurken, ancak bölgenin tüm karakterini şekillendirmez (Buzan ve Waever, 2003: 213).

Bölgesel Güvenlik Kompleksi Teorisi, kendisini içindeki uluslararası sistemin bir altyapısı olarak belirlemektedir. Çok taraflı güvenlik ve işbirliği için birimler tarafından karşılıklı bağımlılığa hizmet edilmelidir. Küresel düzeydeki hegemon devletlerin bölgesel güvenlik kompleksi içinde yer alması kompleksin tamamen çökmesine değil farklı türde şekillenmesine yol açmaktadır. Bölgesel güvenlik kompleksinde ortak menfaatler ve çıkar ön planda olduğu zaman devletler arasında uzlaşma eğilimi daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bölgenin güvenlikleştirilmesi ise aynı zamanda hidrokarbon arzının güvenli hale getirilmesine neden olmaktadır.

5. DOĞU AKDENİZ

Çalışmanın bu kısmında Doğu Akdeniz ile ilgili genel bilgilere yer verildikten sonra Doğu Akdeniz'in jeopolitik konumu ve önemi vurgulanmıştır. Doğu Akdeniz'de enerji güvenliğine bağlı krizler olan 1956 Süveyş Krizi ve 1973 Petrol Krizleri ele alınmıştır. Doğu Akdeniz'in hidrokarbon kaynakları ve rezerv durumlarına değinilmiştir. Son olarak Doğu Akdeniz de bölgesel güvenliği etkileyen birincil konu olan enerji güvenliğinin sağlanmasına yönelik işbirliklerine ve enerji güvenliğini tehdit eden ülkeler arasındaki anlaşmazlıklar konu edilmiştir.

5.1. Doğu Akdeniz Hakkında Genel Bilgiler

Akdeniz aslında büyük bir "kapalı" denizdir. 2,5 milyon kilometrekareyi kaplayan alan olarak, dünyadaki toplam okyanusların sadece yüzde birini kapsamaktadır. Bulanık kıyı şeridine rağmen, sadece 330-360 metre derinlikte bir alt bölümle ayrılan Batı ve Doğu olmak üzere iki ayrı havzaya ayrılmıştır. Baskın jeomorfolojik özelliği ile başta Ege, İtalya ve Yunanistan olmak üzere 13.500 adadan oluşmaktadır. Bu adaların 7.000'den fazlası İtalya'ya ait ve bunların çoğu Ege takımadalarıdır. Akdeniz'in çıkış koridoru Cebelitarık Boğazı ve Süveyş Kanalı'dır. Onlara Doğu Akdeniz'i Karadeniz ile birleştiren Dardanellia Boğazı, Propontis ve Boğaziçi eklenebilir (Kocamanoğlu, 2005: 18).

Akdeniz'in kıyısındaki devletlerin limanları ve büyük şehirleri bulunmaktadır. Genel jeopolitik kriterlere göre Doğu Akdeniz, Asya ve Ege'yi içeren bölge (Doğu Akdeniz'in kalbi), daha geniş belirtilecek olursa Orta Doğu ve Balkanlar (Doğu Akdeniz bölgesi) olarak tanımlanabilir. Doğu Akdeniz, Akdeniz'in ekonomik, jeopolitik ve stratejik açıdan en önemli kısmında yer almaktadır. Diğer özelliklerinin yanı sıra, Akdeniz üzerindeki egemenliğin her zaman Akdeniz'deki devletlerin değil, aynı zamanda büyük deniz kuvvetlerinin ve büyük çıkar çatışmasının da hedefi olduğu iddia edilmektedir. Ayrıca Doğu Akdeniz'in, Güney Avrupa, Balkan Yarımadası, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'yı birbirine bağlayan üç kıtanın coğrafi, siyasi, askeri, ekonomik açıdan "stratejik kavşak" olduğu ileri sürülmektedir. Doğu Akdeniz, Avrupa'nın en alt kısımlarına kadar uzanmaktadır. Batı'ya enerji ve hammadde sağlamak için kritik öneme sahip olan Hint Okyanusu, Atlantik Okyanusu ve Karadeniz'den gelen büyük arterler bu "kavşağı" karşılamaktadır. Akdeniz, tüm Avrupa, Kuzey Afrika, Orta Doğu ve ötesinin jeostratejik ortamının merkezinde yer almaktadır. Doğu Akdeniz her zaman küresel güçlerin odağında yer almıştır (Balkal, 2009: 3).

Doğu Akdeniz bölgesinin bir diğer coğrafi özelliği, Doğu Akdeniz'i ayrı deniz alanlarına (Adriyatik- İyonya- Ege) bölen Balkan ve İtalyan Yarımadası'nın neden olduğu derin bölümler ve mevcut teknolojik olanaklardır. Ayrıca, Doğu Akdeniz, Girit ve Kıbrıs'ın ana adaları, bölgeyi kesen ana iletişim hatlarının kontrol edilebileceği, hatta kesilebileceği "dipsiz platformlardır". Bu iki büyük ada, deniz ve havayolu operasyonları için üs olarak kullanılabileceği gibi, önemli kara kuvvetleri için güvenli bir sığınak olarak da kullanılabilir. Doğu Akdeniz'in jeopolitik ve jeostratejik imajı, ancak bazı yazarların "birleşik stratejik alan" olduğunu düşündüğü Ortadoğu'ya olan yakınlığı vurgulandığında sona ermektedir. Akdeniz, çokuluslu koalisyonlar ve aktörler için önemli bir ilgi alanı oluşturmaktadır. II. Dünya Savaşı Akdeniz'in jeopolitik imajını değiştirmiştir. Geçmişte "imparatorluk yolunu" savunmak İngiltere'nin büyük ilgi duyduğu bir konuydu. Ancak savaş sırasında ABD, Afrika kıyılarından Yunanistan ve Türkiye'ye Akdeniz savunma yapısının ön saflarına yükselmiştir. İki kutuplu savaş

sonrası dünyanın oluşumu nedeniyle Akdeniz, kayıp antik cazibesini “dünyanın göbeği” olarak, sadece ABD ve SSCB arasında ideolojik bir çatışma alanı olarak değil, aynı zamanda Orta Doğu’ya yakınlığı nedeniyle enerji açısından zengin konumunu yeniden kazanmıştır (Kostis 2014: 84).

1944’ten itibaren Moskova ile gelecekteki olası bir çatışmanın önünü kapatmak için Amerikalı politikacılar, Akdeniz, Orta Doğu ve Basra Körfezi’ni Batı kontrolüne tabi olması gereken bir “stratejik tiyatro” olarak görmüştür. Sovyetlerin varlığını dışlamak için Yunanistan ve Kıbrıs’ın kontrolü olmadan bu imkânsız görünmektedir. Bu nedenle gelecekteki sorunların önünü kesmek için Batılılar bu bölgeyi her zaman önemli politika alanları olarak görmektedirler. Soğuk Savaş’tan sonra Akdeniz’in Batı ile Doğu arasındaki ideolojik rekabetin odağı haline gelmesi, esas olarak İsrail’in varlığı ve Arap milliyetçiliğinin yükselişinden kaynaklanmaktaydı. Bu rekabet, bölgenin muhafazakâr (Batı yanlısı) rejimleriyle aynı anda ortaya çıkan devrimci güçlerini de (Irak, Mısır, Suriye, İran) içeriyordu. 1958-1968 döneminde, Doğu Akdeniz dünyadaki en önemli stratejik nokta haline gelmiştir (Euryviadis, 2012).

Sürekli değişen uluslararası bir ortamda, Doğu Akdeniz’in stratejik ortamına yaklaşmak küresel güçler için ilgi çekicidir. Akdeniz jeostratejik analiz açısından, ilgili alandaki politikalar, seçimler ve kararların unsurları göz önüne alındığında, modern jeopolitik algıları ve düşünceleri toplam değişim noktasına kadar yeniden tanımlanabilir. Çünkü Akdeniz’in nispeten küçük olan Doğu Akdeniz bölgesinde çok sayıda çatışan çıkarlar söz konusudur. Çoğu hegemon güçler burada yer almakta ve bu bölge hayati önem taşımaktadır. Burada meydana gelecek herhangi bir çatışmanın tehlikeli özelliklere sahip olacağı belirtilmektedir.

5.2. Doğu Akdeniz’in Jeopolitik Konumu ve Önemi

Doğu Akdeniz bölgesi, üç kıtanın Avrupa, Afrika ve Asya kavşaklarında bulunurken, aynı zamanda Orta Doğu’nun büyük bir bölümünü de içermektedir. İnsanlık tarihinin en gergin ve çoğu zaman çatışmaların yer aldığı bölgelerden birisidir. Doğu Akdeniz, aynı zamanda Batılı dünya tarihi boyunca önemli bir rol oynayan imparatorlukların çoğunun doğduğu ve büyüdüğü coğrafyadır. Dünya çapında tek tanrılı üç inancın beşiğidir. Doğu Akdeniz, jeopolitik olarak Levant havzasında yerleşmektedir. Kuzeyinde Türkiye; doğusunda Suriye, Lübnan ve İsrail; güneyinde Mısır ile sınırlanmaktadır. Ayrıca Doğu Akdeniz’in merkezinde Kıbrıs bulunmaktadır (Defay, 2013: 7).

Şekil 5.1. Doğu Akdeniz Sınırlarını Belirten Harita (Deniz, 2015).

Uluslararası politikanın coğrafya tarafından nasıl etkilendiğini hatta nasıl belirlendiğini açıklamak için 19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında bir dizi jeopolitik model tanıtılmıştır. Westphalian modelde devlet, dünya siyasetinde sosyal örgütlenmenin en önemli birimi haline gelmiştir. Egemen devletler, tek taraflı eylemleri ve muadilleriyle olan etkileşimleri ile küresel politik manzarayı oluşturan önemli aktörler haline gelmişlerdir. Böylece her devletin toprakları kendi siyasi alanı, sınır gücünü kısıtlayan, toplum üzerinde egemen gücünü kullandığı alan haline gelmiştir. Yukarıda bahsedilenlere dayanarak, birçok aydın ve entelektüeller, coğrafi faktörü politik söylemlere, dış politikanın oluşumuna ve uygulanmasına dahil etmek amacıyla dünya modellerini geliştirmişlerdir (Parker, 1985: 7).

Jeopolitik modellerin çoğunluğu Doğu Akdeniz'i büyük önem taşıyan bir bölge olarak tanımlamaktadır. Orada meydana gelecek herhangi bir siyasi gelişme küresel bir etkiye sahip olabilmektedir. Diğer bir deyişle, Doğu Akdeniz küresel ve bölgesel güçlerin her zaman odak noktasında kalmaya devam etmektedir. Bunun bir başka nedeni ise, Halford Mackinder tarafından önerilen ve daha sonra Nicholas Spykman tarafından daha da detaylandırılan dünya modelinden bu yana Doğu Akdeniz'in "İç veya Marjinal Hilal" veya "Rimland" daki belirli bölgede konumlanıyor olmasıdır (Sloan, 1999: 15-38). Zira bu alanın kontrolü Avrasya'nın baskın gücünü belirlemekte ve böylece tüm dünyayı yönetilmesine olanak tanımaktadır.

Alfred Mahan'ın deniz gücünün kara gücüne kıyasla tartışmasız önemi ile ilgili öne çıkan önceliği Doğu Akdeniz ve kıyıdaş ülkelere daha fazla değer katıyor olmasıdır. Mahan'ın ünlü varsayımlarına ek olarak, Fransız siyaset teorisyeni Charles Maurras da güçlü bir filonun büyük değerini savunmuş ve deniz gücünün önemine dikkat çekmiştir (Defay, 2012: 18-19). Mahan'ın tezini savunan her küresel güç veya devlet bu bölgeye karşı ilgisiz kalamamıştır. Çünkü Doğu Akdeniz, büyük miktarlarda ham petrol ve doğal gazı bünyesinde barındırmaktadır. Süveyş Kanalı veya boru hatları aracılığıyla Orta

Doğu'dan Avrupa'ya veya Amerika'ya aktarılan bu kaynaklar dünya ekonomisi için kritiktir. Süveyş Kanalı'nın kendisi küresel anlamda bir transit koridoru oluşturmaktadır. Toplam petrol taşımacılığının %20'si ve dünya ticareti mallarının %30'u bu su yolu üzerinden gerçekleştirilmektedir. Ayrıca kuzeybatıda, Çanakkale Boğazı Rusya'nın sıcak denizlere inmek için tek deniz geçiştir ve bu da onu stratejik öneme sahip bir nokta haline getirmektedir (Lagane, 2012: 414).

Batı kökenli jeopolitik teoriler, İngiliz İmparatorluğu'nun dış politikasını ve daha sonra Amerika Birleşik Devletleri'ni artzamanlı olarak etkilemiştir. Birçok seçkin, politika yapıcı büyük ölçüde yukarıda bahsedilen jeopolitik modelleri benimsemiş ve böylece Doğu Akdeniz bölgesinin önemi ile ilgili jeopolitik duruşu benimsemiştir. Özellikle Yunanistan'a atıfta bulunan Mackinder gibi, Brzezinski de Türkiye'yi son zamanlarda altı ülkeden biri olan jeopolitik bir eksen olarak, yani önemi “gücü ve motivasyonundan ziyade hassas konumundan türeyen bir devlet” olarak sınıflandırmıştır (Brzezinski, 1997: 41). Dolayısıyla, Doğu Akdeniz bölgesinin bir parçası olan iki ülke Yunanistan ve Türkiye küresel jeopolitik meseleler için hayati önem taşımaktadır. Buna ek olarak, Brzezinski, Doğu Akdeniz'i Orta Doğu'da enerji kaynakları açısından zengin olan belirli alanları güvence altına almak için bir kale olarak görmektedir (Kearns, 2009: 226-227).

Huntington'un “Medeniyetler Çatışması” ile ilgili tanınmış tezi, gergin siyasi ortamın kaçınılmaz olarak çatışma ve kargaşa yarattığı çeşitli farklı kültürlerin bir birleşimi olan Doğu Akdeniz bölgesinin büyük önemini bir kez daha vurgulamaktadır. Huntington'un fay hatlarının kapsamlı detaylandırılması, bunları ülke içi veya eyaletler arası savaşın küresel bir tırmanışa dönüştüğü ve patlayabileceği bölgeler olarak nitelendirmesi, bu bölgeyi üç medeniyetin beşiği ve dünyanın en değişken bölgelerinden biri haline getirmesine neden olmaktadır (Tuathail, 1996: 27).

Fransız jeopolitik okulu, analizinde daha yerel ve ayrıntılı olmasına rağmen, temel olarak tarihsel, kültürel ve bölgesel faktörlere ve bakış açılarına dayanmaktadır. Bu yüzden Huntington'un dünya modeli ile medeniyetin rolüyle ilgili aynı ilkeleri benimsemektedir. Klasik Kartezyen dünya görüşü üzerinde büyük ölçüde kurulan bir başka teori de “Shatterbelt” teorisidir. Bu teoriye göre, “büyük güçler bu bölgelerde rekabet ederler, çünkü bunu yapmaya ilgi duyduklarını ve bölgedeki devletlerle ittifak dayanakları kazanma fırsatlarına sahip oldukları için büyük güçlerin rakip dayanakları burada yer almaktadır”. Yine, Doğu Akdeniz bölgesinin ayrılmaz bir parçası olan Ortadoğu, listede belirgin bir şekilde yer almaktadır (Kelly, 1986: 161).

SSCB sonrası Rusya, esas olarak Haushofer liderliğindeki Alman Okulu'nu kullanan klasik jeopolitik görüşleri benimserken, Mackinder'in görüşleri de yerini korumaktadır. Son yüzyılda Rusya'da ideolojiler ve rejimlerdeki büyük değişikliklere rağmen, Orta Doğu ve özellikle Doğu Akdeniz her zaman Rus dış politikasının merkez üssü olmuştur. Böylece bölge uzun zamandır dünya ve bölgesel güçlerin kontrol ve üstünlük için sürekli karşılaştığı bir alan olmuştur (Claude, 2007: 100).

Bütün bu klasik ve neo-klasik jeopolitik modeller ve teoriler hala bölgesel ve küresel güçlerin dış politikasının oluşturulması için önemli bir araç olmaktadır. Bu nedenle, Doğu Akdeniz, herhangi bir küresel model veya tür analizine bakılmaksızın, dünyanın en önemli jeopolitik bölgelerinden biri olmaya devam etmektedir. Doğu Akdeniz bölgesi dünyanın en önemli jeostratejik eksenlerinden birini oluşturmakta ve bu önemi bilinen tüm jeopolitik dünya modelleri tarafından da doğrulanmaktadır. Vamvakas'a (2015: 124) göre, bu jeostratejik kavşakların kontrolü için rekabet üç ana nedenden ötürü yeniden alevlenmiştir; zayıflamış bir Amerika algısı, geleneksel ve yeni rakiplerin ticari faaliyetlere artan ilgisi ve bölgedeki iç siyasi huzursuzluktur.

5.3. Doğu Akdeniz’de Enerji Güvenliğini Etkileyen Krizler

Doğu Akdeniz’de bölgesel güvenliği etkileyen birincil konu enerjidir. Enerjiye bağımlı 21’inci yüzyıl toplumlarının ihtiyaçlarını güvenceye almaları kapsamında enerji güvenliği kaynak çeşitlendirmesini içermektedir. Enerji güvenliğini sağlama yolundaki en önemli girişimlerden olan kaynak çeşitlendirmesini gerçekleştirmek enerjinin arz edildiği coğrafyanın istikrarlı, tehdit unsurları içermeyen konumuyla doğrudan ilgilidir. Doğu Akdeniz birçok ülkenin komşu olduğu sınırların anlaşmazlıklarla kuşatıldığı bir coğrafyadır. Doğu Akdeniz’in bu anlaşmazlıklarla çevrili coğrafyası bugüne has bir özellik değildir. 1858’de Süveyş Kanalı’nın inşa edilmesinden başlayarak neredeyse 100 yıl sonra (1956) dahi çatışmalar meydana gelmiştir. 20’nci yüzyıl enerji kaynaklı krizlerin sıklıkla yaşandığı bir asır olmuştur. 1973 petrol krizi ise bunlardan en önemlisidir.

Bu kapsamda çalışmanın bu bölümünde enerji güvenliğine ve Doğu Akdeniz’deki enerji meselelerine şekil veren iki kriz ele alınmıştır. İlk olarak Süveyş krizine değinilmiş, ardından 1973 petrol krizi açıklanmıştır.

5.3.1. Süveyş Krizi

1854’te Fransız eski diplomat Ferdinand de Lesseps, Mısır valisi Mohamed Said’i Afrika ve Asya arasındaki 100 mil çöl boyunca bir nakliye kanalı yapımına izin vermeye ikna etmiştir. 20 Aralık 1858’de Süveyş Deniz Kanalı Evrensel Şirketi kurulmuştur. Fransa’nın bu bölgede artan nüfuzunu şüphe ile gören İngiltere, hisse teklifini reddetmiş ve hatta yatırımcı sıkıntısıyla sonuçlanan bir boykot düzenlemiştir. Böylece Mısır hisselerin yüzde 44’ünü satın almıştır. Kanalin varlığının ilk yılında, onu kullanan gemilerin dörtte üçü İngiliz gemileridir. 1870’lerin ortalarına gelindiğinde Mısır’ı modernize etmeye başlayan ancak büyük borçlar alan hükümet, ülkesinin kanaldaki hisselerini satışa sunmuştur. İngiltere Başbakanı Benjamin Disraeli, Mısır’ın bu yeni ve son derece önemli su yolunun işletilmesinde nüfuzunu tesis eden 4 milyon euroluk hissesini satın almıştır. Süveyş Kanalı, Akdeniz ve Kızıldeniz’i birbirine bağlamakta olup enerji güvenliğinin sağlanması ve enerji ticaretinde önemli bir yere sahip olan su yoludur. Bu bölge her zaman İngiliz politikacılar açısından çok önemli bir konuma sahip olmuştur (Serbest, 2017: 697). Süveyş Kanalı, dünyanın en işlek petrol nakliye kanallarından biridir. Basra Körfezi’nden 2,2 milyon varil petrol ve sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) her gün Avrupa ve Kuzey Amerika’daki pazarlara Süveyş Kanalı’ndan geçmektedir.

Süveyş Kanalı, Britanya İmparatorluğuna daha kısa bir deniz yolu sağlamıştır. 20’nci yüzyılın başlamasıyla ve petrolün öneminin artmasıyla Basra Körfezi petrol sahalarına kısa bir deniz yolu sağlamıştır. İngiltere bu nedenle kanalı korumaya karar vermiştir. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları’nın her ikisinde de Süveyş Kanalı saldırıya uğramıştır. Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasından kısa bir süre sonra İngiltere Mısır’a bir koruma ilan etmiştir. Kanalı korumak için İngiliz ve Hint kuvvetleri gönderilmiştir. 1914’te Almanya’nın müttefiki olarak savaşa giren Türkiye, Şubat 1915’te kanalı ele geçirmek için asker göndermiştir. Fakat askerler geri çekilmiş ve 1916’da İngiliz savunma hatları, daha fazla girişimi önlemek için Sina çölünün derinliklerine sürülmüştür (Armaoğlu, 1983: 492-493).

1956’daki Süveyş Krizi, savaş sonrası Mısır’da milliyetçiliğin yükselişine sebep olmuştur. 1951’de, yeni seçilen milliyetçi Vefd partisinin lideri 1936 Anglo-Mısır Antlaşması’nı iptal etmiştir. İngiliz garnizonuna yönelik saldırılar kısa süre yeniden devam etmeye başlamıştır. İngilizlerin Kahire’yi işgal etme tehditleri Mısır Kralı Farouk’u Nahas Paşa’yı görevden almaya çağırarak, ancak Temmuz 1952’de Kral Farouk askeri bir darbede devrilmiştir. General Muhammed Neguib iktidarı ele geçirmiştir. İngiliz Dışişleri

Bakanı Anthony Eden, 1936 Antlaşması uyarınca İngiltere'nin haklarında ısrar etmek yerine yeni hükümetle müzakere etmeye çalışmıştır. 1954'te Albay Gamel Abdul Nasır, General Neguib'in yerini almıştır. Abdul Nasır'ın üç hedefi vardır; İngiliz işgalini sona erdirerek Mısır'ı bağımsız kılmak; İsrail'e başarılı bir saldırı için Mısır kuvvetleri kurmak; Nil vadisini sulamak için Asvan'da yüksek bir baraj inşa ederek Mısır ekonomisini iyileştirmektir. 19 Ekim 1954'te Nasır ve İngiliz Dışişleri Bakanı Anthony Nutting tarafından bir anlaşma imzalanmıştır. Anlaşmanın yedi yıl geçerli olmasına karar verilmiştir. İngiliz birlikleri Haziran 1956'ya kadar Mısır'dan çekilecek ve İngiliz üsleri İngiliz ve Mısır sivil teknisyenleri tarafından ortaklaşa yönetilecektir. Mısır, kanalda seyrüsefer özgürlüğüne saygı göstermeyi kabul etmiş ve Süveyş Kanalı'nın bir dış güç tarafından tehdit edilmesi durumunda İngiliz birliklerinin geri dönmesine izin verileceği kabul edilmiştir (Kissinger, 2000: 583).

26 Temmuz 1956'da Mısır Cumhurbaşkanı Gamal Abdel Nasır, Süveyş Kanalı'nı millileştirmiştir. Millileştirmenin görünür nedeni, Asvan Barajı'nın inşasını finanse etmek için geçiş ücretlerini kullanmaktır. Nasır'ın eylemi, daha önce Kanal'ı kontrol eden şirketin kontrolünü elinde tutan İngiliz ve Fransızlara karşı bir intikam eylemidir. Bu bağlamda Süveyş Kanalı'nın mülkiyeti ve işletilmesi konusunu uluslararası bir krize yol açmıştır (Kissinger, 2000: 586).

Fransız ve İngilizler, kanalın millileştirilmesiyle birlikte maddi olarak çok büyük kayıplar vermişlerdir. İngilizler son zamanlarda güçlü Amerikan baskısına tepki olarak 13 Haziran'da bölgeden 90.000 asker çekmiştir. Fransızlar Cezayir'deki sömürgeleriyle ilgili sorun yaşamış, her iki ülke de kanalın ele geçirilmesini Afrika ve Asya dünyalarındaki sömürge konumlarının tamamen kaybedilmesinin başlangıcı olarak görmüştür. Süveyş krizi sırasında, Amerika Birleşik Devletleri'nin Mısır'a asker gönderme imkanı olmasına rağmen bu yönde eylem gerçekleştirilmemiştir. ABD, Mısır Cumhurbaşkanı, Gamal Abdel Nasır'ı kanalla ilgili herhangi bir taviz vermeye zorlamak için askeri bir girişimde bulunmamıştır. Daha sonra İngiliz ve Fransızlar İsrail'in askeri olarak Mısır topraklarına müdahale etmesine destek vermişlerdir. Amerika Birleşik Devletleri'nin enerji ihtiyacı nedeniyle Mısır- İsrail savaşında Mısır'a destek vermiştir. Saldırıların devam ettirmesi durumunda İsrail'e ekonomik olarak yaptırım uygulayacağını bildirmiştir. Bu yüzden İsrail, Mısır'a yönelik saldırılarına son vermiş ve İngiltere ile Fransa da İsrail'e verdiği askeri desteğini geri çekmiştir. Ardından İngiltere Süveyş Kanalı'nda bulunduğu üssünden geri çekilmiştir (Kissinger, 2000: 583).

Süveyş'te kriz Birleşmiş Milletler tarafından 7 Kasım'da durdurulmuştur. BM barışı koruma güçleri bölgeye Kasım ayında gelmeye başlamıştır. Süveyş Kanalı krizi ve Suriye'nin Irak Petrol Şirketinin boru hatlarından petrol akışını kesintiye uğratması petrol taşımacılığının kırılganlığını göstermiştir. Süveyş Kanalı'na ve boru hatlarına alternatifler üzerine tartışmalar başlatmıştır. Daha güvenli alternatif, Ümit Burnu etrafındaki süper tankerlerle gerçekleşmiştir. Bu aynı zamanda daha düşük siyasi risk sağlamıştır. Böylece, süper tanklar hem ekonomik hem de güvenli olduklarını kanıtlamışlardır. Esasen, İngiliz etkisinin ve prestijinin azalması ve Nasır'ın özellikle Arap dünyasındaki yükselişi Süveyş Kanalı krizinin başlıca sonuçlarıdır.

5.3.2. 1973 Petrol Krizi

Sadece 1970 yılından 1973 yılına kadar olan olaylar başlamadan önce, tüm Arap devletlerinin siyasi konumlarını değiştiren önemli bir noktayı kısaca hatırlatmak gerekmektedir. Altı Gün Savaşı olarak da adlandırılan 1967 Arap-İsrail Savaşı, Mısır ve İsrail arasındaki nefret, Nasır'ın 1956'daki Süveyş Kanalı'nın kontrolünü ele geçirme

kararından doğmuştur. Nasır'ın büyüyen gücünden korkan İngiltere, Fransa ve İsrail tarafından Akabe Körfezini yeniden kazanmak için yeni bir askeri plan yapılmıştır. Ancak bu strateji başarısız olmuştur çünkü uluslararası topluluğun ve ABD'nin saldırıyı kınayan ve ABD'nin İsrail'e karşı ambargo tehdidi bu ülkelerin geri çekilmesine neden olmuştur. Bu zafer, Mısır başbakanına Arap halkı üzerinde daha fazla etki bırakmış ve milli görüşünün yayılmasını kolaylaştırmıştır. Nasır'ın yapmak istediği şey, Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni yaratmaktır. Bu da petrol haklarını tesis etmede çok önemli bir rol oynamıştır. Arap ülkeleri ilk kez potansiyellerinin ne kadar büyük olduğunu anlamışlardır. On yıl sonra gelişmiş ülkelere karşı bu silahı kullanacaklardır (Yılmaz ve Kalkan, 2017: 182).

Altı Gün Savaşı'nın patlak vermesi uzun yıllar boyunca havada kalmıştır. Aslında İsrail, Orta Doğu'da Batı sömürsünün sembolünü temsil etmektedir. 5 Haziran 1967'de İsrail Mısır'a saldırmış ve altı gün içinde Kudüs'ün yoğunlukla Arapların yaşadığı bölgeyi, Ürdün'ün batı tarafını, Gazze şeridini ve Golan Tepelerini işgal etmiştir. Arap ülkeleri dini inançları, ekonomik çıkarlarından dolayı bu olaylardan ciddi derecede etkilenmiştir. Güçlerini birleştirerek işgal altındaki toprakların özgürlüğünü isteyen Avrupa, Japonya ve ABD'ye bir ambargo uygulamıştır. Durdurulan petrol miktarı çok fazla olmuştur. Japonya ve Avrupa'nın petrol ithalatının %80'i Arap ülkelerinden sağlanmaktaydı. Arap hareketini takip etmeyen Venezuela ve İran, üretim seviyelerini artırmış ve bu yüzden birkaç haftada ambargo çok güçlü bir şekilde etkisini göstermeye devam edememiştir (Arı, 2014: 319-320).

1970 yıllarında özellikle OPEC üyelerinin ekonomik gücü hızla büyümüştür. OPEC bölgelerindeki en önemli Amerikan petrol şirketlerinin sahip olduğu petrol kaynaklarının kontrolü yıldan yıla azalmaktadır. Orta Doğu ülkelerine yapılan petrol şirketi ödemelerinin 1962'den beri büyük bir artış gösterdiği söylenebilmektedir. Yıllık artış 1962'den 1970'e kadar yaklaşık %15 idi. 1970 ile 1971 arasında %54 ve 1971 ile 1972 arasında yaklaşık %37 idi. Her zaman daha fazla maliyet ve risk taşımak zorunda olan petrol şirketlerine bu durum azalan bir kar düşüşü yaratmıştır (Boyce, 1974: 18).

1973 krizi büyük kayıplara neden olmuştur. Ambargo, rafine ürünlerin fiyatında büyük bir artışa yol açmıştır. 1972 ve 1975 arasında, tüketiciler ortalama %57 daha fazla doğalgaz parası ödemiştir. Bu enerji fiyatlarındaki yüksek artışın 1974-1975 ekonomik durgunluğunun nedeni olduğu düşünülmektedir. Küresel ekonomik büyüme 1985 yılına kadar yıllık %4 gerilemiştir. 1960 ve 1973 yılları arasında bu oran %5,1 idi. Petrol tüketimi, 1960-1974 yılları arasında %6,7'ye kıyasla %3,1 civarında daha düşük bir oranda büyümüştür. İstihdamda ciddi bir azalma olmuş aynı zamanda, döviz kurlarındaki ağır dalgalanmalar finansal sistemde istikrarsızlık yaratmıştır. Bu da faiz oranlarının güçlü bir şekilde yükselmesine neden olmuş ve ödemeler dengesindeki açığı beslemiştir (Jabber, 1978: 323). İlk petrol şokundan yararlanan ülkeler petrol üreten ülkelerdir. İran'ın geliri 1970'te 1,1 milyar dolardan 1974'te 17,8 milyar dolara çıkmıştır. Suudi gelirin büyümesi daha da dikkat çekicidir. Aynı yıllarda 1,2 milyar dolardan 22,6 milyar dolara yükselmiştir. OPEC 1975'te 100 milyar doların üzerinde gelir elde etmeyi beklemiştir. Bu gelir girişleri sermaye ve altyapı projelerine adanmıştır. Bu ülkeler, artan gelir harcamalarının etkisiyle yüksek bir ekonomik büyümeye sahiptir (Sceet, 1988: 150).

Krizden sonra kendi enerji ihtiyacını karşılamak için petrol kaynaklarının kazanılmasının önemi hem gelişmiş devletler hem de gelişmekte olan ülkeler için önemli bir politika alanı olmaya devam etmiştir. Ülkeler ilk petrol şokunun beklenmedik sonuçlarından sonra güvenli petrol stokları elde etmeye çalışmış ve çeşitlendirme politikalarına öncelik vermişlerdir. İzlenen bir başka yol petrolü, nükleer enerji ve gaz

gibi alternatif enerjilerle ikame etmek olmuş ancak petrol fiyatındaki ağır artışa rağmen ikame çözümü maliyet açısından çok uygun görülmemiştir.

5.4. Doğu Akdeniz’de Hidrokarbon Kaynakları

Yeryüzündeki diğer su kütlelerinden çok daha farklı olarak Akdeniz, insan uygarlığının evriminin şekillenmesine yardımcı olmuştur. Yüzyıllar boyunca büyük imparatorluklar ve kültürler, Batı Asya, Kuzey Afrika ve Güney Avrupa’yı birbirine bağlayan bu medeniyet kavşaklarının kontrolü için savaşmıştır. Akdeniz’in doğusunda İsrail ve Kıbrıs kıyılarındaki büyük gaz sahalarının keşfi, bu bölgede yeni fırsatlara ve risklere dikkat çekmiştir. Tarihsel olarak enerji ithalatına bağımlı olan bu kıyıdaş ülkeler için bu alanların geliştirilmesi enerji güvenliği ve ekonomik kazanç açısından büyük faydalar sunmaktadır. Doğu Akdeniz ülkeleri, mevcut gaz miktarı artan yurtiçi ihtiyaçlarını aşarsa ihracat pazarlarını hedefleyecektir. Günümüzde, küresel düzeyde enerji kaynaklarına talep her geçen gün daha da artmaktadır. Bu nedenle Doğu Akdeniz, Orta Doğu, Avrupa ve Asya’daki enerji talebi yüksek olan ülkelerin yeni hidrokarbon kaynağı olarak önem arz etmektedir.

ABD Jeoloji Araştırmalar Kurumunun (USGS) 2010 raporuna göre, Ürdün Nehri’nden İsrail, Batı Şeria, Gazze, Lübnan ve Suriye’den denize doğru uzanan Levant Havzasında 3,5 trilyon metreküp doğalgaz, 70,2 milyon ton sıvı doğalgaz ve 181 milyon tona yakın petrol rezervi yer almaktadır (USGS, 2010). Yıllık küresel tüketim ve dünya çapında 1,7 milyar varil geri kazanılabilir petrol tüketimi 2008 yılında yaklaşık 31 milyar varil olmuştur. Mevcut muhtemel gaz miktarları Avrupa’nın genel enerji dengesini önemli ölçüde değiştirmeyecek, ancak önemli stratejik ve enerji konularını gündeme getirmektedir (USGS, 2010).

Akdeniz’de yeni bir enerji arama aşaması 1998’de İsrail kıyılarında başlamıştır. Söz konusu tarihten itibaren özellikle ABD şirketi Noble Energy tarafından önemli keşifler yapılmıştır. 2004 yılında, İsrail’deki ilk açık deniz doğal gaz sahasında üretim başlatılmıştır. İsrail MEB’de yer alan Tamar alanı, tahmini olarak 253 milyar metreküplük rezervi ile dünyanın en büyük derin su doğal gaz keşfi olarak 2009 yılında keşfedilmiştir (Noble, 2009: 11-12). Bir diğer büyük bir gaz alanı olan Leviathan, 2010 yılı sonunda tahmini 450 milyar metreküplük kaynağı ile keşfedilmiştir (Noble, 2010:9). İsrail’in Tanin’de en son yaptığı keşifte ise 1.2 tcf doğalgaz 4 Şubat 2012’de açıklanmıştır. Noble Energy, 2011’de Leviathan’ın 34 kilometre batısında yer alan Kıbrıs sahilinde tahmini 7 tcf kaynakla bir keşif duyurmuştur. İsrail pazarına gaz sağlayan şu anda üretimde olan tek alandır. Son zamanlarda, bu alandan gelen enerji kaynaklarında azalma başlamıştır. Yakındaki bir alan olan Noa geliştirilmiş ve Eylül 2012’de üretime hazır hale getirilmiştir. Tamar’da geliştirme sondajı devam etmekte ancak önemli yatırım kararları alınana kadar bu alandan akış başlamayacaktır. Doğu Akdeniz’de diğer hidrokarbon kaynaklarının yanı sıra sıvı doğalgaz olduğu da vurgulanmıştır. Son yapılan araştırmalara göre Doğu Akdeniz havzasında 3 trilyon metreküp ve Nil deltasında 6 trilyon metreküplük sıvı doğalgazın olduğu ileri sürülmüştür (Akçam, 2017).

Kıbrıs hükümeti, toplam 100 tcf doğal gaz ve hatırı sayılır miktarda petrol alabilecek 12 açık deniz bloğu için ikinci bir ihale turu açıklamıştır. Lübnan kıyıları ve belki de Suriye’de önemli rezervlerin bulunması beklenmektedir. Ancak Lübnan, arama ve üretim için lisans verilmesine yol açan sürece çok da olumlu bakmamaktadır. Doğu Akdeniz kıyıdaş ülkelerdeki bu rezervlerin keşfedilmesinden sonra, İsrail artık sık sık terörist saldırılara maruz kalan Mısır’dan Sina’daki savunmasız tedarik hatlarına bağımlı olmayacak ve genel enerji dengesinde bağımsız olacaktır. Lübnan da enerji

kaynaklarına erişimi iyileştirerek Suriye'ye ekonomik bağımlılığını azaltabilir. Filistinliler potansiyel ekonomileriyle orantılı olarak büyük Gazze dışındaki kaynaklardan yararlanabilirler. Kıbrıs Adası sahilindeki İsrail'in çok büyük Leviathan alanına yakın olan önemli rezervlerin bulunması, adanın ekonomisini dönüştürebilir ve adadaki her iki ülkenin vatandaşlarının refahı için önemlidir (Üstün, 2016:2).

İsrail'de Tamar ve Leviathan gaz sahaları, GKRY'de Afrodit ve Mısır'da Zohr sahasında yer alan enerji kaynakları Doğu Akdeniz'in gelecekteki bir gaz ihracat bölgesi olarak yükselmesinin önemini ortaya çıkarmaktadır. Gelecekteki gaz geliştirme projelerinin neredeyse tamamı bölgesel işbirliği çerçevesinde gerçekleştirilmelidir, çünkü Mısır hariç Doğu Akdeniz ülkelerinin hiçbiri, mali sınırlamalar ile ilgili olarak ve finansal sınırlamalar nedeniyle gerekli ihracat altyapısını ayrı ayrı inşa edemez. Mısır'da gaz talebinin büyümesi ve AB gündeminde yüksek olan gaz arzı çeşitlendirme stratejileri, Doğu Akdeniz gazının iki ana ihracat yörüngesini oluşturmaktadır. Hem İsrail hem de GKRY, sadece iç pazara değil, aynı zamanda ihracata yönelik 2020 civarında gaz dağıtımına başlamayı beklemektedir. 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi uyarınca, kıyı devletleri münhasır ekonomik bölgelerinde doğal kaynakları araştırma ve kullanma ve kıyı taban çizgilerinden 200 deniz mili uzatma hakkına sahiptir. Eyaletler üst üste binen bölgeler oluşturan kıyılara sahip olduğunda, medyan çizginin prensibini uygulayarak ve iki eyalet arasındaki orta noktada çizgiyi çizerek MEB'in çift yönlü müttefiklerini sınırlamak zorundadırlar (Nordquist, 1993: 464-465).

Bununla birlikte, Doğu Akdeniz'de Lübnan ve İsrail arasındaki savaş durumu, İsrail ve Filistinliler arasındaki çatışma, Kıbrıs sorunu ve Türkiye'nin MEB alanlarının gasp edilmesi gerçeği de dahil olmak üzere bir dizi problem durumu karmaşıklştırmaktadır. Gaz rezervlerinin araştırılması ve geliştirilmesi, ilgili taraflar arasında altyapı, finansman, güvenlik ve siyasi ilişkiler açısından sorunlar ortaya çıkarmaktadır. GKRY, Türkiye, İsrail ve Lübnan, bazı çatışan iddialar ortaya koymaktadırlar. Son enerji keşifleri, Kıbrıs sorununa kapsamlı bir çözüm bulma çabalarını tartışmalı bir konu haline getirmektedir. Bölge genelinde kaynakların mülkiyeti ve deniz sınırlarının çizilmesi sorunu, yeni ittifakları şekillendiren ve eski çatışmaları körükleyen ek bir gerilim kaynağı haline gelmektedir. Bu bölgedeki enerji kaynakları ve bu kaynakların bölge ülkeleri üzerindeki etkisi yalnızca Akdeniz değil, Ortadoğu coğrafyasını da etkilemektedir. Türkiye, Mısır, Lübnan, GKRY ve Yunanistan enerji kaynakları rezervleri belirginleştikçe karmaşık hale gelen Doğu Akdeniz'de rollerini belirginleştirmektedirler (Üstün, 2016: 5).

5.5. Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliğinin Sağlanması

Çalışmanın bu bölümünde Doğu Akdeniz'de enerji güvenliğini sağlamaya katkıda bulunabileceği düşünülen ilişkilere ve olaylara yer verilmiştir. Bu kapsamda incelenen durumlara Doğu Akdeniz ülkeleri arasındaki işbirlikleri başlığı altında yer verilmiştir. Ayrıca enerji güvenliğini temelden etkileyen ülkeler arasındaki anlaşmazlıklara da bu kısımda yer verilmesinin nedeni güvenlik olgusunun her yönüyle ele alınmasının hedeflenmesindendir.

5.5.1. Doğu Akdeniz Ülkeleri Arasındaki İşbirlikleri

Enerji kaynaklarına uygun fiyatlı erişim, Avrupa devletlerinin 19. yüzyıldaki ikinci Sanayi Devrimi'nden bu yana iç ve dış politikasının en önemli sorunlarından biri olmuştur. Bununla birlikte, enerji güvenliği sadece son yıllarda, "enerji güvenliği" teriminin de cazibe kazandığı dünya siyasetinin ve uluslararası politik ekonominin temel

bir yönüne yükselmiştir. Günümüzde, ülkeler enerji kaynaklarını ekonomik ve politik etkiyi yansıtmının ana aracı olarak kullanmaktadır. Bazı ülkeler ise Münhasır Ekonomik Bölge arayışındadır. Ulaşım yollarının kontrolünü güvence altına almak ve kritik altyapıyı korumak için askeri yapılara geçerek kilit enerji varlıklarına ele koymaktadırlar (Ebel ve Menon, 2000: 48). Küresel enerji talebindeki artış ve dünya ekonomilerinin "küreselleşmiş doğası" gereği arz seviyelerindeki herhangi bir düşüş uluslararası bir krize yol açabilir.

Enerji politikası, son zamanlardaki yüksek enerji fiyatları ve arz güvenliği konusundaki jeopolitik kaygılar nedeniyle tüm dünyada tartışmalı bir konu olmaya devam etmektedir. ABD Enerji Bilgi İdaresi'ne göre petrol, toplam enerji tüketiminin yaklaşık 36%'sını oluşturan baskın yakıttır ve bunu 26% ile kömür, 22% ile doğal gaz, 10% ile yenilenebilir enerji ve 6% ile nükleer enerji izlemektedir (EIA, 2019). Bununla birlikte son yıllarda, doğal gaz özellikle artan çevresel kaygılar nedeniyle payı kısmen azalan kömür pahasına, dünyanın en hızlı büyüyen yakıt kaynağı olmuştur. Doğal gaz sadece ekonomik değil, aynı zamanda çevre dostudur. Bu yüzden de gün geçtikçe doğal gaza olan talep giderek artmaktadır.

Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon rezervlerinin keşfi, bölgedeki ekonomik, jeopolitik ve siyasi dengeler üzerindeki potansiyel etkileri nedeniyle bölge ülkeleri ve küresel güçler tarafından coşkulu bir şekilde karşılanmıştır. Yeni rezervlerin, Avrupa'nın enerji çeşitlendirme stratejisi üzerinde büyük ve olumlu bir etkiye sahip olabileceği ve Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin Rus gaz ithalatına bağımlılıklarını önemli ölçüde azaltmalarının uzun süredir devam eden bir hedef gerçekleştirmelerini mümkün kıldığı yaygın olarak kabul edilmektedir. Ocak 2019'un ortalarında, Mısır, Kıbrıs, Yunanistan, İsrail, İtalya, Ürdün ve Filistin yönetimi Enerji Bakanları Kahire'de bir araya gelmiş, işbirliği ve diyalog şemsiyesi olarak hizmet edecek Doğu Akdeniz Gaz Forumu'nun kuruluşunu görüşmüşlerdir. Ayrıca bölgedeki hidrokarbon kaynaklarının geliştirilmesi yönündeki adımlar belirlenmiştir. Enerji konusu forumun temelini oluştururken, kuruluşuna yol açan daha geniş jeostratejik süreçler de vardır. Bunlar bölgesel devletlerin Doğu Akdeniz'in ulusal güvenliklerine verdiği önemle ilgili onların ortak algılarını yansıtmaktadır (Winter ve Lindenstrauss, 2019). Bu maksatla bölgesel aktörler, enerji kaynakları konusunu Doğu Akdeniz'deki ek ortaklıklara dönüştürmek için siyasi kararlılık göstermişlerdir. Ancak, bu siyasi irade ciddi jeopolitik ve ekonomik felaketlere karşıdır. Bu (olumlu) algıların gerçeğe dayalı tahminlerden ziyade siyasi güdümlü tahminlerden kaynaklandığı ve belirli jeoekonomik gerçekleri göz ardı ettikleri ileri sürülmektedir.

Doğu Akdeniz'de yeni enerji bulguları bölgeye hem jeopolitik hem de jeoekonomik avantajlar sağlamaktadır. Bu, başta Avrupa olmak üzere bölge devletlerinin ve diğer alanların enerji güvenliği için önemlidir. Aynı zamanda Doğu Akdeniz enerji kaynakları devletler arası ilişkileri hem olumlu hem de olumsuz yönde etkileyen ve enerji ile ilgili güvensizlikler yaratan bir ortamın oluşmasına neden olmuştur. Avrupa Birliği içinde Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynakları çok hayati önem teşkil etmektedir. Avrupa Komisyonu'nun "Tüm Avrupalılar için Temiz Enerji" stratejisinin ayrılmaz bir parçası doğal gazdır. Özellikle, doğal gaz, yenilenebilir enerjiye geçişte yardımcı olabilecek bir köprü yakıtı olarak kabul edilir; diğer enerji türlerinden farklı olarak, doğalgaz kolayca yukarı ve aşağı ateşlenebilir ve yakıldığında kömürden % 50 daha az karbondioksit yayabilmektedir (Avrupa Komisyonu, 2016).

Yeni keşiflerde ilk andan itibaren Rusya, ABD'nin enerji arzı güvenlik stratejileri ile ve özellikle de enerji arzı politikasının AB çeşitlendirmesi ile ilişkilendirilmiştir. Normalde, gelişmiş enerji piyasalarının temel kaygısı olan enerji çeşitliliği bir sürtünme

faktörü oluşturmamaktadır. Bir ülkenin arz kaynaklarını çoğaltmak ve alternatifler sağlayarak hem tüketicilerin hem de üreticilerin çıkarlarına hizmet ederek arzdaki bir kesintinin etkisini azaltmak için çeşitlendirme politikası yürütmektedir (Yergin, 2006: 70). Rusya Federasyonu doğal gaz ihracatında Avrupa'daki ekonomik nüfuzunu kullanarak politik taktikler geliştirmektedir. Önceki yıllarda Ukrayna'dan sağlanan Rus gazındaki bilinen aksaklıklar, AB'nin Üçüncü Enerji Paketini kabul etmesi ve halihazırda şekillenmekte olan AB'nin Avrupa Enerji Birliği'nin oluşmasına neden olmaktadır. Avrupa'nın toplam yıllık gaz tüketimi hala ilk olarak Rusya'dan (doğal gaz arzının üçte birinden fazlası), ikincisi Norveç ve Cezayir dahil diğer ülkeler tarafından karşılanmaktadır. Bu yüzden Norveç'teki gaz üretimi tarlaları olgunlaştıkça üretim de giderek azalmaktadır. En düşük talep projeksiyonlarında, ithalat ihtiyaçları 2020'de biraz daha düşük olabilir, ancak daha sonra 2025 yılına kadar 2015 seviyelerinden daha yüksek olması beklenmektedir. Bu nedenle, Avrupa Birliği için doğal gaz ithalatı önemli bir rol oynamaya devam edecektir. Dolayısıyla AB doğal gaz ithalatı, doğal gaz arz çeşitlendirme politikası bağlamında gelecekteki AB doğal gaz piyasasında önemli bir rol oynamaya devam edecektir. Rusya'nın 2025 yılına kadar en büyük arz kaynağı olmaya devam edeceği ve Rusya'nın AB gaz tüketimindeki payının % 40'a çıkacağı tahmin edilmektedir (Pisca, 2016: 25-27).

AB tükettiği enerjinin yarısından fazlasını ithal ederken, bazı üye ülkeler önemli enerji kaynakları için tek bir tedarikçiye büyük ölçüde bağımlıdır. Bu esas olarak doğalgaz olmak üzere daha az bir ölçüde petrol ve kömür için de geçerlidir. Sonuç olarak AB, jeopolitik çatışmalar, siyasi veya ticari anlaşmazlıklar, altyapı yetersizliği veya diğer nedenlerden kaynaklanan arz kesintilerine karşı savunmasız kalmaktadır. Bu yüzden çok az tedarikçiye olan bu ağır bağımlılık 1990'lardan bu yana tanınmakta ve AB ülkeleri için bu enerjiye olan bağımlılık derinden kavranmaktadır. Avrupa Komisyonu ithalata olan bağımlılığını azaltmak ve enerji arzı çeşitlendirme kavramını AB enerji politikasının temel taşı haline getirmek için çeşitli girişimlerde bulunmaktadır (Gratz, 2011: 61).

Doğu Akdeniz'de yeni bir enerji ihracat merkezinin açılması ihtimali, yukarıda açıklandığı gibi Kuzey Denizi'nde üretimin azalması ve Rusya'ya olan bağımlılığının artmasından endişe duyan Avrupa için özellikle caziptir. Yeni kaynaklar, enerjiye boğulmuş Avrupa pazarları için ek bir enerji arzı sağlayabilir ve tek bir tedarikçiye bağımlı ülkeler için çeşitlendirme fırsatlarını artırabilir. Şu anda Doğu Akdeniz, AB'nin doğal gaz ve petrol ithalatı için önemli bir yoldur, çünkü AB doğal gazının yaklaşık %35'i ve petrol tüketiminin %50'sinin bu bölge üzerinden ticareti yapılmaktadır (AB Komisyonu, 2017). AB, Doğu Akdeniz bölgesindeki son yıllarda, İsrail, Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye gibi tüm sınır ülkeleri etkileyen artan bir jeopolitik değişime yol açan son gelişmelere de odaklanmaktadır; Mısır ve diğer Arap ülkeleri de bu gelişmelerden eşit derecede etkilenmektedir.

Doğu Akdeniz ülkelerinin enerji güvenliği sorunu çok karmaşık ve çok yönlülüğünü korumaya devam etmektedir. Tarihsel olarak Doğu Akdeniz, güç dengesinde dikkat çekici, sürekli bir yeniden yapılanma ile karakterize edilmiştir. Bu nedenle, Mısır, İsrail ve GKRY'nin açık denizlerinde keşfedilen enerji bulguları, büyüklükleri nedeniyle değil, belirli jeopolitik çıkarlar ile yakından bağlantılı oldukları için önem kazanmıştır. Keşiflerden ortaya çıkan sadece ekonomik fırsatlar değil, aynı zamanda yeni güvenlik zorlukları olmuştur. Doğu Akdeniz'deki yeni enerji ittifakları mevcut güç dengesini değiştirmiş, enerjiyle ilgili güvensizlikler ve tehdit algıları üretmiştir. Böylece kuşaklar arası anlaşmazlıkları körüklemiştir. Nitekim Mart 2010'da jeoloji temelli bir değerlendirme metodolojisi kullanan ABD Jeoloji Araştırması, İsrail, Gazze, Lübnan, Suriye ve Kıbrıs'ın açık deniz bölümlerini kapsayan jeolojik bir oluşum

olan tüm Levanten havzasının 120 trilyon metreküp veya 3,4 trilyon metreküp (tcm) geri kazanılabilir gaz ve 1,7 milyar varil geri kazanılabilir petrole sahip olduğunu ortaya koymuştur. 2015 yılında Mısır açık denizindeki (Nil Deltası Havzası) dev gaz alanının keşfinden sonra Zohr'un kapasitesinin en son tahminleri ve 2-4 tcm kullanılmayan doğal gaz ve Ege Denizi'nde 1,5 milyar varil petrol özellikle Girit'in güneyindeki Yunan sularında, Doğu Akdeniz'deki toplam doğal gaz rezervi 10 trilyon metreküpü aşabileceği yönünde olmuştur (Hafner, 2016: 50-51).

İsrail ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi münhasır ekonomik bölgelerinde son on yılda keşfedilen doğal gaz rezervlerinden 3'ü, Levant Havzası olarak da bilinen, Doğu Akdeniz Havzasını da içine alan daha büyük kaynakların bir parçasını oluşturmaktadır. Bölgede Lübnan gibi diğer ülkelerin MEB'de benzer şekilde enerji kaynaklarının mevcut olduğuna inanılmaktadır. Bu açıdan enerji kaynakları stratejik bir öneme sahiptir. Çünkü beklentiler yerine getirilirse, Doğu Akdeniz'in toplam doğal gaz rezervi miktarı, AB'nin uzun yıllar boyunca enerji taleplerini kısmen karşılayabilecek önemli enerji kaynaklarını içerecektir. Bu nedenle, yukarıdakilere dayanarak, halihazırda bilinen rezervlerin yanı sıra Levant Havzası'nda beklenen keşiflerin, AB için örneğin Rusya'ya önemli bir alternatif oluşturan ek bir doğalgaz tedarik kaynağı haline gelebileceği sonucuna varılabilmektedir. Bu enerji kaynaklarının ikinci bir önemi ise Avrupa, İran doğalgazına karşılık yüksek düzeyde enerji güvenliği sağlamış olacaktır. Bununla birlikte, yukarıdaki senaryonun uygulanması için iki ön koşul vardır; birincisi, bölgenin istikrarıdır. İkincisi, iyi araştırılmış tekno-ekonomik çözümler ve ilgili ülkeler arasındaki eylemlerin koordinasyonu temelinde uzun vadeli stratejik planlamanın aynı anda hazırlanması gerekmektedir (Giannakopoulos, 2016: 11).

Şimdiye kadar yapılan araştırmalarla doğrulanmayan bu tahminlere göre, bu rezervler sadece bölge ülkeleri için değil, aynı zamanda enerjiye boğulmuş Avrupa pazarları gibi diğer potansiyel tüketiciler için de enerji tedarikini güvence altına alabilir. Bu nedenle, birçok bilim adamı bölgede yaşayan tüm insanlar arasında ekonomik ve olası siyasi işbirliği teşvikleri konusunda iyimser görüşlerini ifade etmektedirler. Bu rezervler ve ülkeler arasındaki anlaşmazlıklar Kıbrıs Sorunu, İsrail-Lübnan anlaşmazlığı ve benzeri gibi uzun süren çatışmaları yeniden körüklemektedir.

Devletlerin arz güvenliğini sağlamak veya kısa ve orta vadede enerji talebi karşılamak için kullandığı en yaygın yöntem boru hatlarıdır. Bununla birlikte, boru hattının etkinliği birçok imkânsız ve öngörülemeyen faktöre bağlıdır. İlk etapta, boru hatlarının geçtiği ülkeler arasında uyumlu ilişkiler sağlanmalıdır. Yüksek ölçekli çatışma olan devletler arasında böyle bir enerji işbirliği zorlukla gerçekleşebilir ve hatta barış için bir teşvik görevi bile göremez. Barış boru hatları, barışa ulaşmanın bir yolu olarak çatışma içinde olan ülkeler arasında yönlendirilen bir petrol veya gaz boru hattı şimdiye kadar gerçekleşmesi imkânsız bir hayal ürünüdür. Barış boru hatları denilen başarılı bir durum söz konusu değildir. Katılımcı devletler ve yatırımcılar, devletler arasında önemli altyapı enerji tedarik projeleri oluşturmadan önce olumlu işbirliği ve istikrarlı ilişkiler talep etme eğilimindedirler. Eski Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi iyi ilişkilere sahip olmayan devletler arasında enerji altyapısının olduğu yerlerde, bu genellikle bir gerilim kaynağı veya sembolik bir savaş alanı haline gelmektedir (Shaffer, 2009: 32).

Enerji, ekonomik büyüme ve gelişme için kritik bir bileşendir; aslında, enerji kaynaklarının mevcudiyeti bir ülkenin ekonomisini dönüştürebilir. Ek olarak, uygun fiyatlarla petrol ve gaza erişim siyasi ve sosyal istikrar için hayati önem taşımaktadır. Daha da önemlisi, enerji hususları bir devletin dış politikasının seyrini etkileyebilir. Örneğin, 1979 İslam devrimi öncesinde ABD'nin İran'a yönelik dış politikası, petrol faktörü dikkate alınmadığında anlaşılmalıdır. Aynı şekilde, ABD'nin Suudi Arabistan,

Katar ve Azerbaycan'a karşı mevcut dış politikası büyük ölçüde petrol ve gaz tabanlıdır. Ancak ABD bu konuda pek de istisnai bir durum değildir. Çoğu tüketen ülke enerji çıkarlarını dikkate alacaktır. Doğu Akdeniz'de gaz keşiflerinin İsrail'in Yunanistan ve GKRY ile ilişkileri üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Yunanistan ve İsrail ilişkileri çoğu zaman soğuk kalmış ve her zaman bölgede birbirlerini tehdit olarak görmüşlerdir. Soğuk Savaş sonrası Yunan hükümetleri, Birleşmiş Milletler 'deki Kıbrıs sorununa Arap desteğini sağlamak ve ucuz Arap petrolüne erişimini sürdürmek için Arap yanlısı bir dış politika izlemiştir. Bu da İsrail ve Yunanistan ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Yunan-İsrail ilişkilerinin kısa ömürlü olumlu yönde doğuşu yeniden sağlanmıştır. Ancak, 1990'ların ortasında bir Türk-İsrail ittifakının oluşturulması, güçlü bir Yunan tepkisine neden olmuştur. Atina, Türk-İsrail savunma bağlarının güçlendirilmesini Yunan ulusal güvenliğine tehdit olarak görmüştür. Daha sonra Yunan-İsrail ilişkileri gerilemiş ve Atina Arap yanlısı politikasına geri dönmüştür (Nachmani, 1999: 12).

2010 yılında Yunan-İsrail ilişkileri hızla gelişmiştir. Netanyahu hükümetinin inisiyatifiyle iki ülke güvenlik, enerji, ticaret ve turizm alanında anlaşmalar imzalamıştır. Tel Aviv ve Atina cumhurbaşkanlığı, başbakanlık ve bakanlık düzeylerinde resmi ziyaretlerde bulunmuşlardır. İsrail'in Yunanistan ile yakınlaşması Arap Baharının patlak vermesinden sonra daha da artmıştır. Yunanistan, Avrupa Birliği'ne üye bir devlettir ve ABD ile yakın ilişkilere sahiptir. İsrail açısından Yunanistan düşman bir bölgede doğal bir mütteftir. Yunanistan tarafında, ekonomik krizin devam etmesi ve Yunanistan'ın göreceli gücünün erozyona uğraması, Atina'nın artık İsrail'i ticaret ve askeri ortak olarak görmezden gelemeyeceği anlamına gelmektedir. Yunanistan'ın İsrail ile ilgili yeni politikası son yıllarda hükümetlerin sık sık değişmesinden büyük ölçüde etkilenmemiştir. Jeopolitik kaygılar kesinlikle ikili ilişkilerin önemli bir belirleyicisi olmuştur. Özellikle Ak Parti döneminde Türkiye, Orta Doğu'da daha iddialı ve kendine güvenen bir imaj sergilediğinden İsrail ve Yunanistan Türkiye'yi potansiyel tehdit olarak görmektedir. Yunanistan yönetimi Ankara'nın Doğu Akdeniz'deki faaliyetlerinden dolayı rahatsız olmaktadır. Bu rahatsızlık da Türkiye'yle aralarındaki ada sorunlarının yeniden alevlenmesine neden olmaktadır. Bu da Yunanistan yönetimini oldukça rahatsız etmektedir (Karagiannis, 2015: 7).

Atina ve Tel-Aviv arasındaki gelişen ilişkiler Mayıs 2010'da Gazze filosu olayından sonra Türk-İsrail ilişkilerinin kötüleşmesiyle açıkça örtüşmüştür. Türkiye'nin İsrail'in geleneksel düşmanları Filistinlilere yardım ettiği ve yanlarında durduğu göz önüne alındığında İsrail ile Türkiye ilişkilerinin kırılman olduğunu göstermektedir. Türkiye ile yaşanan bu kırılman diplomasi yüzünden Yunanistan ve İsrail ilişkileri daha da genişlemektedir. Mart 2012'de Ege Denizi'nde ABD, İsrail ve Yunan güçlerini içeren hava deniz tatbikatı yapıldıktan bir ay sonra Yunanistan'ın merkezinde ortak bir Yunan-İsrail hava tatbikatı düzenlenmiştir. Türkiye'nin bölgedeki gücünün artmasından endişe duyan Yunanistan ve İsrail önemli enerji çıkarlarını da paylaşmaktadırlar. Yunanistan ve İsrail her iki ülke de 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi'ni (UNCLOS) uygulamak istemektedirler. İki ülke Doğu Akdeniz'in 200 deniz mili münhasır ekonomik bölgelere ayrılabilceğini ve tek taraflı olarak gelişebileceğini iddia etmektedirler. Buna karşılık Türkiye ise KKTC'nin devlet olarak tanımayan İsrail ve Yunanistan'a ret cevabı vererek UNCLOS'u imzalamamış KKTC'nin mevcut Doğu Akdeniz'deki haklarını savunmuştur. Dahası, Yunanistan ve Türkiye'nin konumu onları enerji açısından zengin Doğu Akdeniz ile enerji tüketen Avrupa arasında doğal bir köprü haline getirmektedir. Dolayısıyla Doğu Akdeniz gazını Avrupa pazarlarına getirmek için Yunanistan ve Türkiye bir merkez haline gelebilir. Mart 2014'te Yunan hükümeti, Doğu Akdeniz boru hattının İsrail ve Kıbrıs gazını Girit, Türkiye ve Yunanistan üzerinden Avrupa'ya taşıyacak bir fizibilite

çalışması için uluslararası bir ihale açtığını duyurmuştur. Önerilen boru hattı iki sorunla karşı karşıya kalmıştır. Birincisi boru hattı oldukça maliyetli olacaktır. İkincisi tartışmalı sulardan geçeceği için bu proje durdurulmuştur. Yine de Kırım'a Rusya müdahalesi projeye yeni bir ivme kazandırmıştır çünkü AB alternatif doğal gaz kaynakları aramaktadır. Bu nedenle, Avrupa Komisyonu önerilen boru hattını, bazı mali destek alabilecek Ortak Çıkar Projeleri listesine eklemiştir (Geropoulos, 2014).

İsrail-GKRY ilişkisi, enerjinin ülkeler arası işbirliğini teşvik etmede belirleyici bir rol oynadığı bir başka durumdur. Coğrafi yakınlığa rağmen, iki ülke yıllarca birbirlerini büyük ölçüde görmezden gelmiştir. Ancak İsrail kolektif hafızasında Kıbrıs, şehitlik ve ulusal direniş yeri olarak kaydedilmiştir. 1946-1949 döneminde Avrupa'dan binlerce Yahudi mülteci Filistin kıyılarına girmemesi için İngiliz kamplarında hapsedilmiştir. Lefkoşa'nın Arap yanlısı dış politikası, büyük ölçüde, her iki tarafın ikili ilişkileri geliştirme konusundaki isteksizliğini büyük ölçüde açıklayabilmiştir. 1990'larda İsrail-GKRY ilişkileri Türk-İsrail ortaklığının yol açtığı gerilimlere kurban gitmiştir (Ofer, 1996: 12).

2002'de Ak Parti iktidara geldikten sonra Türkiye'nin Orta Doğu politikasının yönü değişmiştir. İsrail'e yönelik politika değişikliği, Recep Tayyip Erdoğan'ın Ocak 2009'da Davos, İsviçre'deki yıllık Dünya Ekonomik Forumu yönetim kurulundan ayrılmasından sonra ortaya çıkmıştır. İkili ilişkilerdeki bozulma nihayetinde askeri işbirliği anlaşmasının iptaline yol açmıştır. Tel-Aviv için işleri daha da kötüleştirmek için Mısır, İsrail'in enerji güvenliğini zayıflatan yeni bir istikrarsızlık aşamasına girmiştir. Müslüman Kardeşler Mübarek rejimini Mısır'ın gazını İsrail'e ihraç ettiği için eleştirmiş ancak parti, Mısır gazını İsrail'e taşıyan 55 kilometrelik Arish-Askaron gaz boru hattına karşı sabotaj eylemlerine karşı çıkmıştır. Barışçıl protestolar çağrısında bulunulmuştur. 2010 yazında Müslüman Kardeşler eleştirilerini artırmış ve elektrik kesintilerinin İsrail'e yapılan gaz ihracatının bir sonucu olduğunu iddia etmiştir. Nisan 2012'de, sonuç olarak Mısır'ın geçici hükümeti İsrail'e gaz ihraç etmek için 20 yıllık bir sözleşmeyi iptal etmiştir (Muslim Brotherhoods, 2012).

Bu kötüleşen jeopolitik koşullar altında, İsrail liderliği Kıbrıs Cumhuriyeti'ni önemli bir ortak olarak görmeye başlamıştır. Kasım 2011'de Cumhurbaşkanı Peres'in Lefkoşa'ya yaptığı ziyaret, İsrail tarafının ikili ilişkileri güçlendirme konusundaki ilgisini doğrulamıştır. Kıbrıs perspektifinden bakıldığında, İsrail ile olan gelişmiş ilişkiler Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki varlığını dengeleyebilmektedir. Şubat 2012'de Benjamin Netanyahu, bir İsrail başbakanının Kıbrıs hükümeti ile enerji ve savunma işbirliğini görüşmek üzere ilk ziyareti olan Lefkoşa'yı ziyaret etmiştir. Dimitris İliadis, bir ay önce İsrailli mevkidaşı Ehud Barak ile Gizli Bilgilerin Karşılıklı Korunması konulu bir anlaşma imzalamıştır. Basında çıkan haberlere göre, Kıbrıs Donanması, MEB'de devriye gezmek için İsrail tarafından üretilen iki Offshore Devriye Gemisi satın alacak gibi görünmüştür (Muslim Brotherhoods, 2009). Bu kötüleşen jeopolitik koşullar altında, İsrail devleti GKRY'ni önemli bir ortak olarak görmeye başlamıştır. Kasım 2011'de Cumhurbaşkanı Peres'in Lefkoşa'ya yaptığı ziyaret, İsrail tarafının ikili ilişkileri güçlendirme konusundaki ilgisini doğrulamıştır. Kıbrıs perspektifinden bakıldığında, İsrail ile olan gelişmiş ilişkilerin Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki varlığını dengeleyebileceği düşünülmüştür. Şubat 2012'de Benjamin Netanyahu, bir İsrail başbakanının Kıbrıs hükümeti ile enerji ve savunma işbirliğini görüşmek üzere ilk ziyareti olan Lefkoşa'yı ziyaret etmiştir.

Yeni İsrail-GKRY ilişkisinde özellikle enerji boyutu çok güçlüdür. GKRY'ni doğalgaz işlemek için Vassilikos sanayi bölgesinde bir LNG tesisi kurmayı planlamakta, milyar dolarlık projenin 2020 yılına kadar tamamlanması öngörmektedir. Kıbrıs gaz

bulguları bu LNG tesisi projesini ekonomik olarak uygun hale getirecek kadar büyük olmadığından, GKRY iki ülkenin gaz rezervlerini tek bir üretim birimi oluşturmak için bir araya topladığını öne sürmüştür. Kıbrıs Enerji Bakanı Yiorgos Lakkotrypis “İsrail ile yakın bir işbirliği yaparak dünya enerji pazarında önemli bir oyuncu olacağımızı düşünüyoruz, bu da her ülkenin bireysel olarak başarması çok zor bir şey” ifadesini kullanmıştır (Hürriyet, 9 Mayıs 2013). Bu nedenle, İsrail-GKRY ortaklığının geleceği İsrail gazının ihracat yoluna bağlı olacaktır. Tel-Aviv, gaz alanlarının optimum kullanımı için dört alternatifi incelemiştir (Henderson, 2013: 10).

- Yurtiçinde tüketilecek veya su altı kablosu ile Kıbrıs ve Yunanistan'a ihraç edilecek elektrik üretimi için doğal gazın İsrail'e transferi,
- Kıbrıs, İsrail, Ürdün veya Mısır'da bir gaz sıvılaştırma tesisinin inşası ve daha sonra LNG'nin tankerlerle taşınması,
- Yüzer sıvılaştırma birimlerinin inşaatı,
- Yunanistan'a veya Türkiye'ye gaz taşımak için bir su altı boru hattının inşasıdır.

İsrail devleti Avrupa ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmek için Batıya gaz ihraç etmeyi tercih etmektedir. İsrail perspektifinden bakıldığında, Yunanistan ve GKRY ile enerji işbirliği, Tel-Aviv'in jeopolitik izolasyonunu kırmasına yardımcı olacak AB ülkeleriyle yeni bir ittifaklar ağı oluşturabilmektedir. Netanyahu hükümeti, bir ekonomi kurtarma planı için Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde Yunanistan adına lobicilik faaliyetleri yürütmektedir. Hem GKRY hem de İsrail'in enerji keşfedilmiş alanlarının gelişimini hızlandırabilecek ve dolayısıyla ihracat pazarlarına güvenilebilecek büyük bir iç doğalgaz piyasası olmadığı göz önüne alındığında, bu enerji kaynaklarından kar elde etmeleri bir sorun haline gelmektedir. Finans uzmanları her durumda, tüm bölgenin mevcut enerji kaynaklarını ticarileştirmek için birkaç milyar dolarlık yeni yatırım yapılması gerektiğini savunmaktadırlar. Doğu Akdeniz'den gelişmiş pazarlara gaz sağlamak amacıyla bugüne kadar birçok kar elde etme seçeneği göz önünde bulundurulmuştur. En çok önerilen projeler, İsrail veya Kıbrıs'tan Yunanistan'a, Türkiye'ye, Mısır'a veya Ürdün'e, bu ülkelerin veya daha uzak ülkelerin pazarlarına gaz sağlamak için bireysel veya birleşik boru hatlarının inşasıdır. İkincisi, mevcut veya gelecekteki sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) ile gerçekleştirilebilir. Her seçenek belirli ekonomik ve jeopolitik avantajlar ve kısıtlamalar taşımaktadır (Biamouridis ve Tsafos, 2015: 4).

Sonuç olarak İsrail, Yunanistan ve GKRY'yi hem AB üyesi oldukları hem de İsrail ile Avrupa arasında arabulucu olabilecekleri için her zaman ilişkilerinde ön planda tutmakta ve Doğu Akdeniz'de Türkiye'ye karşı onlarla müttefikliğe önem vermektedir.

5.5.2. Doğu Akdeniz Ülkeleri Arasındaki Anlaşmazlıklar

Enerji kaynaklarının kontrolüne ilişkin rekabet Orta Doğu, Afrika ve diğer bölgelerdeki birçok çatışmadan anlaşmazlıklardan sorumlu olmuştur. Petrol ve gaz satışı toplumlara zenginlik ve refah getirebilir, fakat aynı zamanda bölgesel güç dengesini bozabilir. Enerji rezervlerini kontrol eden ülke bir bölge üzerinde etkili olabildiği için jeopolitik ve enerji birbiriyle yakından bağlantılıdır. Ülkelerin topraklar üzerindeki çatışmalarda kilitlendiği Doğu Akdeniz'de, enerji kaynak keşiflerinin risklerini artırdığı görülmektedir. Aslında, enerji kaynaklarının tartışmalı mülkiyeti İsrail ve Lübnan ile Türkiye ve GKRY arasında zaten gergin olan ilişkileri istikrarsızlaştırmıştır.

Doğu Akdeniz enerji rezervlerinin keşfi, Tel Aviv ve Beyrut arasındaki ilişkileri karmaşık hale getirmiştir. Ocak 2007'de Lübnan ve GKRY bir sınırlama anlaşması

imzalamıştır. Ancak Lübnan parlamentosu bunu onaylamayı reddetmiştir. GKRY ve Lübnan deniz sınırının daha önce düşünüldüğünden daha fazla güneye yayıldığı iddia edilmektedir. Daha spesifik olarak Beyrut, GKRY, Lübnan ve İsrail arasında Lübnan'ın MEB'nin bir parçası olan 328 mil karelik tartışmalı bir alan olduğunu savunmaktadır. Ağustos 2010'da Lübnan hükümeti, Doğu Akdeniz'i enerji kaynakları keşfetmek için Leviathan alanında mülkiyet haklarına itiraz ederek bir yasa çıkarmıştır. Bununla birlikte, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi İsrail ile Aralık 2010'da deniz sınırlarını yetkilendirme anlaşması imzalamıştır. Sonuç olarak, Lübnan şimdi GKRY ve İsrail'in deniz haklarını ihlal ettiğini iddia etmektedir. Lübnan ve İsrail'in halen teknik olarak savaşta olmaları ve şu anda diplomatik ilişkileri bulunmaması, Akdeniz'deki sınır alanlarını daha da netleştirmiştir. Deniz anlaşmazlığı sorunu Lübnan ve İsrail arasında son birkaç yıldır yeni bir boyut kazanmıştır, çünkü Hizbullah da buna katılmıştır. Hizbullah Genel Sekreter Yardımcısı Şeyh Naim Qassem, "Lübnan, maliyeti ne olursa olsun, tüm haklarını korumak için nöbet tutacak" demiştir (Haaretz, 4 Ekim 2013).

Gerçekte, grup sadece Lübnan-GKRY sınırlandırma anlaşmasına karşı değil, aynı zamanda İsrail ve GKRY arasındaki hızla gelişen ilişkilerden de endişe duymaktadır. Hizbullah İsrail ve GKRY arasındaki ilişkilerin iyileşmesine şaşırmıştır çünkü Lefkoşa onlarca yıldır Lübnan yanlısı ve Filistin yanlısı bir politika izlemiştir. Bu stratejik uyum, GKRY ile Lübnan grubu arasındaki bir Hizbullah operasyonunun İsraili turistlere yönelik saldırıları planladığı için GKRY polisi tarafından tutuklandığı 2012'deki küçük krizi muhtemelen açıklayabilmektedir. Fakat Hizbullah'ın ana hedefi Yahudi Devleti olmaya devam etmektedir. İsrail'in Lübnan'ın gaz kaynaklarını çaldığını iddia ederek Hizbullah aslında "enerji emperyalizmi" ile suçlanan rakibini daha da kötülemiştir. Böyle bir iddiada devletler, İsrail'i ülkelerinin toprak bütünlüğüne saygı duymayan agresif bir komşu olarak algılamışlardır. Bu şekilde Hizbullah, Suriye iç savaşına katılımı için güçlü bir eleştiriyi karşı karşıya kaldığı dönemde, ulusal bağımsızlık adına İsrail'e karşı savaşan bir vatansever grup olarak kendini göstermeye devam edebilmektedir (The Daily Star, 24 Nisan 2013).

Türkiye ile GKRY arasındaki ilişki, belli bir dereceye kadar Lübnan ve İsrail arasındaki ilişkiye benzetilmektedir. Türkiye ve GKRY arasında çok az çözüm beklentisiyle uzun süredir devam eden bir anlaşmazlık mevcuttur. 15 Temmuz 1974 de Kıbrıs'ta Yunanistan'ın desteğiyle askeri darbe gerçekleşmiştir. Darbe sonucunda Kıbrıs Cumhurbaşkanı görevden alınmış ve yönetime el konulmuştur. 1960 yılında Türkiye ile Kıbrıs arasında imzalanan Garanti Antlaşmasından yola çıkılarak Türkiye garantör ülke olarak Kıbrıs'a harekât düzenlemiş ve darbeyi bastırmıştır (Tamçelik, 2009: 163). Türk ordusu Temmuz 1974'te Kıbrıs'ın kuzey kesimine doğru başlattığı harekâttan sonra adanın üçte biri üzerinde etkili bir kontrol gerçekleştirmiştir. Yine de uluslararası kabul gören Kıbrıs Cumhuriyeti, 2004'te AB'ye ve 2007'de Euro Bölgesi'ne girmeyi başarmıştır. Ayrıca Lefkoşa, 2003'te Mısır, 2007'de Lübnan ve 2010'da İsrail ile deniz ayrımı anlaşmaları müzakere etmişlerdir.

GKRY Türkiye ile olan ilişkilerini sıfır toplamı bir oyun olarak görmektedir; Türkiye için iyi olan GKRY için kötüdür. Nitekim Türkiye hükümetinin açık deniz doğalgaz yataklarından yararlanma kararlılığı GKRY için bir "enerji güvenliği ikilemi" yaratmıştır. Gazın gelişmesinin bir sonucu olarak KKTC'nin olası ekonomik ve diplomatik yeniden canlanması, büyük ölçüde GKRY güvenliğine bir tehdit olarak görülmektedir. Ankara Doğu Akdeniz'deki kararlılığını en yüksek perdeden her zaman dile getirmektedir. El Jazeera Kanalı ile 8 Eylül 2011'de yapılan bir röportajda Recep Tayyip Erdoğan, "İsrail, Akdeniz'de bizim Münhasır Ekonomik Alanlarımızda hareket

etme hakkına sahip olduğunu ilan etmeye başladı ama bu hakkın sahibi olmayacak” diye Türkiye Cumhuriyeti’nin kararlılığını yeniden vurgulamıştır (Henderson, 2011: 1).

Mart 2012’de Fransa, GKRY ile hava tatbikatı gerçekleştirmiştir. Bir ay sonra, Almanya ve GKRY deniz kuvvetleri bir arama kurtarma tatbikatı düzenlemiştir. Bütün bu gelişmelerden sonra Türkiye KKTC ile birlikte Türk liderliği altında 11 Eylül 2011 tarihinde kıta sahanlığı sınırlandırma anlaşması imzalanmıştır. 2012 yılının sonlarında, Türk devlet petrol şirketi (TPAO) Magusa kenti yakınlarında ilk sondaj çalışmalarına başlamıştır. Türkiye ayrıca yabancı şirketleri Türkiye’nin Akdeniz kıyılarını keşfetmeye davet etmiştir. Tüm bu anlaşmazlıklar ve enerji faktörü Kıbrıs sorununu uluslararasılaştırmıştır. Kıbrıs Rum MEB alanında gaz yataklarının bulunması, Türkiye ve Tel-Aviv arasındaki yeni sürtünme noktasıdır. Türk hükümeti İsrail ile GKRY arasındaki ilişkilerin hızlı bir şekilde iyileşmesi beklenen bir durum değildir. Ankara, Lefkoşa ile Tel-Aviv arasındaki işbirliğinin sadece enerji sektörü ile sınırlı olmayacağından endişe duymaktadır. İsrail tarafının savunma alanında ikili işbirliğini genişletmekle ilgilendiğine dair işaretler bulunmaktadır. Örneğin, İsrail GKRY’den savaş uçaklarının Baf’ta hava üssü kullanmalarına izin vermesini istemektedir (The Jerusalem Post, 7 Şubat 2012). Doğu Akdeniz’de bulunan enerji kaynakları, bir tek bölge ülkelerini değil küresel güçlerinde dikkatini çekmiştir. Bu doğalgaz bulguları en çok Çin’in ilgisini çekmektedir. Çünkü Çin ekonomisi yüksek büyüme oranların da olduğu için çok büyük miktarlarda enerji kaynağı tedarikine ihtiyaç duymaktadır.

Doğu Akdeniz, çok sayıda devletler arası ve bölgeler arası çatışmalarıyla, istikrarsızlığın nasıl azaltılacağı, gaz geliştirme ve ulaştırma alanında bölgesel işbirliğinin nasıl teşvik edileceği sorunuyla karşı karşıyadır. Bölgedeki gaz rezervlerinin ve gelecekteki yardımcı yatırımların on milyarlarca dolar değerinde olduğu tahmin edilmektedir. Yaklaşan enerji patlaması, onlarca yıllık sınır anlaşmazlıklarını şiddetlendirme ve yeni bölünmeler yaratma potansiyeline sahiptir. GKRY ve Türkiye, İsrail ve Türkiye arasında askeri kriz olasılığı çok az görülmektedir. Ahmet Davutoğlu’nun Stratejik Derinlik (2001: 176) adlı eserinde Kıbrıs’ta ortaya çıkabilecek her türlü yeni gerilim ve potansiyel çatışmanın Türkiye’nin enerji merkezi olması ekseninden stratejik konumunu olumsuz etkileyeceğini belirtmektedir. Enerji altyapısının inşası ve işletilmesi (örneğin boru hatları, rafineriler, LNG tesisleri) politik istikrar gerektiren maliyetli bir iştir. Sonuç olarak, Doğu Akdeniz’deki askeri gerginlikler Türkiye’nin enerji transit devleti rolünü zayıflatabilir. Bu nedenle diplomasiye yoğun ve başarılı bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Bununla birlikte, doğal gaz üretimi ve nakliyesinin bölgesel güvenlik için olumsuz sonuçları olacağı kesin değildir. Örneğin, gaz kaynaklarının ihracatından elde edilen kârlar Kıbrıs halklarının refahı ve güvenliğine katkıda bulunabilmektedir. Çünkü iki tarafın barış anlaşmasını kabul etmek için ek teşvikleri olacaktır. Petrol endüstrisinin tarihi bir göstergesi ise, hidrokarbon ihracatından kaynaklanan ekonomik bir patlamanın genellikle ekonomik milliyetçiliğe yol açacağı yönündedir. Çünkü bu enerji kaynaklarına sahip olan ve olmayanlar olacaktır. Örneğin, Kuzey Denizi’nde büyük miktarlarda petrol ve doğal gaz üretimi İskoç milliyetçiliğini güçlendirmiştir. Sonunda İskoçya’nın Birleşik Krallık ile anlaşmazlığına yol açma potansiyeline sahiptir (Lee, 1976: 312).

Yeni önemli gaz keşifleri Doğu Akdeniz’in gelecekteki jeopolitik yönelimini her geçen gün etkilemektedir. Enerji çıkarları İsrail’i dostluk ilişkileri üreterek GKRY ve Yunanistan’a hiç olmadığı kadar yaklaştırmıştır. Doğu Akdeniz gazının uluslararası pazara ihracatından kaynaklanan potansiyel siyasi ve ekonomik faydaların refah, güvenlik ve ikili ilişkiler açısından çok önemli olduğu görülmektedir. Aynı zamanda, gaz bulguları Doğu Akdeniz’de yeni gerilimler yaratmıştır. Sonuç olarak, Türkiye ile Kıbrıs, İsrail ile

Lübnan arasındaki ilişkilerin bozulması söz konusudur. Bununla birlikte, belirli koşullar altında gazın kullanılması üreticiler, transit ülkeler ve tüketiciler arasındaki karşılıklı bağımlılığı artırabilir.

6. DOĞU AKDENİZ ÜLKELERİNİN ENERJİ POLİTİKALARININ BÖLGESEL GÜVENLİĞE ETKİLERİ

Çalışmanın bu kısmında Doğu Akdeniz’de bölgesel güvenliği etkileyen faktörlerin en önemli kısmını oluşturan Kıbrıs Sorununa, enerji kaynaklarının keşfinden sonra bu rezervlerden en çok fayda sağlamak amacıyla bölge ülkelerinin kendi donanmalarını güçlendirmesi ve denizde güç kapasitesini artırmak için silahlanma yarışının bölgesel güvenliği etkilemesini ve bölge ülkeler arasındaki anlaşmazlıklar ele alınmaktadır. Ardından Doğu Akdeniz ülkeleri arasındaki deniz yetki alanları ele alındıktan sonra bölge dışı güçlerin bölgeye olan politikaları, stratejileri ve ilgisi incelenmektedir.

6.1. Doğu Akdeniz’de Bölgesel Güvenliği Etkileyen Faktörler

Levant Havzası Bölgesi, Doğu Akdeniz’in 83.000 kilometrekaresini kapsayan bir jeolojik yapıdır. Havza, KKTC, GKRY, Mısır, İsrail, Filistin Toprakları, Lübnan, Suriye ve Türkiye’nin deniz yetki alanlarının bir bölümünü kapsamaktadır. 2010 yılında yayınlanan ABD Jeoloji Araştırmasına göre, Levant Havzası Bölgesinin keşfedilmemiş 1,7 milyar varil geri kazanılabilir petrol rezervi ve yaklaşık 122 trilyon metre küp geri kazanılabilir gaz rezervi bulunduğunu tahmin etmektedir (USGS, 2010). Bu tahminler, Mısır ve İsrail deniz yetki alanlarında önemli miktarda gaz bulunmadan önce açıklanmıştır.

Doğu Akdeniz’de hidrokarbon sahalarının keşfi bu bölgenin jeopolitiğini etkilemiş ve bu bölge üzerinde dikkati daha da yoğunlaştırmıştır. Bu yeni enerji rezervlerinin bölgedeki devletler arasındaki ilişkileri iyileştirmek ve bölgesel işbirliğini ilerletmek için teşvikler yaratıp yaratmayacağı ve aynı zamanda Doğu Akdeniz’deki gerilimlerin şiddetlenmesine katkıda bulunup bulunmayacağı konusunda soruları da gündeme getirmektedir. Bölge ülkeleri deniz sınırlarının sınırlandırılması konusunda ortak bir akılla hareket edecek olurlarsa bölgedeki hidrokarbon kaynakları geliştirilecek ve bölge ülkelerinin refahını olumlu yönde etkileyecektir. Ama bölge ülkeleri münhasır ekonomik bölgeleri konusunda ortak bir anlaşma yapmadıkları sürece boru hatlarının döşenmesini gerektirecek projeler desteklenmeyerek gaz ve petrol rezervlerinin çoğu keşfedilmeyecektir. Enerji kaynaklarından para kazanamama konusundaki hayal kırıklığı, bölgedeki devletler arasındaki bağları kopararak daha da olumsuz yönde etkileyecek ve çözüme kavuşmamış sorunları yeniden ortaya çıkmasına neden olacaktır.

6.1.1. Kıbrıs Sorunu’nun Bölgesel Güvenliğe Etkileri

Akdeniz’in doğu kısmında yer alan Kıbrıs adası yer aldığı jeostratejik ve jeopolitik konumundan dolayı her zaman küresel ve bölgesel güçlerin odak noktasında olmuştur. Kıbrıs adası önemli sıklıkla hakimiyet mücadelelerinde yer almış ve tarih boyunca her zaman stratejik konumunu korumuştur. Kıbrıs adasını bu kadar önemli kılan neden ise, ilk olarak ticaret ve enerji kaynakları üzerinde yerleşmesidir. İkinci sebebi ise, Doğu-Batı arasında stratejik konumu ve bu rota üzerinde yapılan ticaretin 7 ana durağının burada yer almasıdır. Doğu Akdeniz üzerinde önemli bir konuma sahip olmak için Kıbrıs adası üzerinde hakimiyet kurmak gerekmektedir. Bu yüzden tarih boyunca her zaman Kıbrıs hayatı bir önem arz etmektedir (Keser, 2006: 117).

Doğu Akdeniz’de yer alan Kıbrıs adası enerji ve ticaret yolları üzerinde yer almasının yanında belirli dönemlerde ülkeler tarafından askeri ve lojistik üs olarak kullanılmıştır. Bu özelliğinden dolayı da “yüzan uçak gemisi” olarak her zaman anılmıştır

(Birsell ve Duman, 2015: 5). Günümüzde de özellikle İsrail tarafından GKRY topraklarında istihbarat üssü gibi kullanılmanın yanı sıra askeri ve güvenlik hedefleri doğrultusunda faaliyet göstermektedir. Bu nedenden dolayı ada askeri ve güvenlik olarak stratejik bir merkez konumu oluşturmaktadır (Özgen, 2013: 103).

I. ve II. Dünya Savaşları'nda enerjinin rolünün yüksek olması ve 20. Yüzyılda uluslararası sistemde enerjinin ülkelerin dış politikalarının ana hedefi olması Doğu Akdeniz'i yani dolayısıyla Kıbrıs'ın önemini giderek daha da artırmıştır. Özellikle küresel ve bölgesel güçler tarafından Ortadoğu'nun enerji kaynaklarının cazibe merkezinde olunması Doğu Akdeniz'in kilit konumunu ve dolaylı yünden Kıbrıs'ın hayati önemini bir kez daha ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda Yayıcı'ya göre (2012: 5) "Dünya hidrokarbon jeopolitiğinin merkezi Ortadoğu'nun, düğüm noktaları olarak İskenderun-Süveyş-Basra üçgenini ele alırsak Doğu Akdeniz'in deniz karakolu olan Kıbrıs, konumu itibarıyla bu güzergahta yapılacak tüm geçişleri kontrol altında tutabilecek benzersiz bir jeopolitiğe sahiptir. Ortadoğu coğrafyasının denetimini sağlamak isteyen güçler için Kıbrıs Adası, Ortadoğu'ya giriş anahtarıdır".

"Bölünmüş Kıbrıs: Sorunlu Bir Gerçeği Göğüslerken" başlıklı Uluslararası Kriz Grubu'nun (ICG) raporunda Kıbrıs'ta aranan çözüm durumunu engelleyen faktörlerin mülk ve güvenlik sorunları olduğu vurgulanmıştır. Nitekim Kıbrıs'taki anlaşmazlıklar ve bir çözüme varılamaması uluslararası arenada düzenli olarak Türkiye önünde kritik imaj sorunu oluşturmıştır. Kıbrıs'ta göçten kaynaklanan mülk anlaşmazlıklarıyla ilgili 1400 dava vardır. Davaların tarafı olan GKRY'yi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) aracılığıyla GKRY'ni meşru olarak nitelendirmiş ve mahkeme BM'nin Türkiye'yi Kıbrıs'ta işgalci olarak nitelendirmesinden dolayı tutumunu Türkiye aleyhine yönelik tercih etmiştir (Ayдын vd., 2014: 26).

Aslında, mülkiyet sorununu çözüme kavuşturmak için, KKTC 2005 yılında KKTC'de "Taşınmaz Mal Komisyonu" kurulmuştur. Mülkiyet sorununun uluslararası yasal önemi ve bireysel hakları vardır, ancak komite beklenen sonuçları da elde edememiştir. AİHM'nin Kıbrıs'ta mülkiyete ilişkin kararına göre, taraflardan biri olan KKTC taviz vermek zorunda bırakılmıştır. Bu kararlar Türkler ve Rumlar arasındaki ilişki üzerinde olumsuz bir etki oluşturmuş ve bu da adanın çözüme olan inancının sarsılacağına, olası bir birleşmeden sonra halklar arasındaki çatışmaların çözülmesinin zorlaşacağına habercisi olmuştur (Taşdemir, 2012: 23).

Kıbrıs çok uzun zamandır uluslararası toplumdan uzaklaştırılmış durumdadır. Batı'nın bu keyfi ve önyargılı zihniyeti Kıbrıs Türk Topluluğunda açıkça öfkeye ve hatta nefrete bile dönüşmektedir. Bir ulus-devlet olarak ekonomik bağımlılık ve popülerliğin olmaması, Kıbrıs Türk halkını içe dönük hale getirmektedir. Kıbrıs, siyasi ve ekonomik geleceğini sınırsız müzakereler içinde, uluslararası ilişkiler masasında haksızlıklara maruz bırakılarak ve şimdi de kendini dünyaya açıklayamamakta ve her koşulda tarafı Batı ülkeleri karşısında kendi siyasi ve ekonomik olarak geleceğini aramaktadır. Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları bugün Kıbrıs'taki çözüm müzakerelerinin merkezinde yer almaktadır. Kıbrıs ve kıyıdaş diğer ülkeler tarafından Doğu Akdeniz'de isimsiz bir enerji savaşı yaşanmaktadır (Aksoy, 2015). Kıbrıs'ta yeniden çözümün oluşturulması yönündeki sergilenen tutumlar; adadaki Türk ve Rum halklarının geleceğine, AB-Türkiye ilişkilerini hangi yoldan gelişecek olmasına, Orta Doğu'nun geleceğinin nasıl şekilleneceğine, Avrupa'nın kaderini belirleyecek enerji güvenliği sorununun nasıl aşılacağına ve son olarak Rusya'nın küresel derecede enerjideki gücünü nasıl koruması gerektiğinin yönünü etkilemektedir (Karagöl, 2014).

Son yıllarda Türkiye'nin enerji siyasetinde ve Türk toplumunun refahı için Doğu Akdeniz hidrokarbon rezervleri önemini korumaktadır. Türkiye Kıbrıs Adası civarındaki

enerji kaynaklarından elde edilecek kaynağın ada halklarının refahı için önemli olduğuna her platformda dikkat çekmektedir. Kıbrıs civarındaki bölgeden elde edilecek enerji kaynaklarının taşınmasında transit olarak Türkiye önemli bir konumda yer almaktadır. Ama Türkiye ve GKRY arasındaki MEB sorunu ve yetki alanları anlaşmazlığı bu iki devleti karşı karşıya getirmektedir. GKRY Türkiye'ye bildirmeden tek taraflı olarak Münhasır Ekonomik Bölgesini ilan etmiş ve Hidrokarbon arama çalışmalarını başlatmıştır. Bu gelişme Türkiye ve GKRY arasında yeni bir krizin doğmasına neden olmuştur. GKRY Avrupa Birliği üyesi olduğundan dolayı AB GKRY'nin bu politikasına destek vermiş tamamen yasal olduğunu bildirmiştir. Avrupa Birliğinin bu tutumu Türkiye tarafından reddedilmekte ve bu tutumun Kıbrıs'taki barışı olumsuz yönde etkilemekte olduğunu belirtmektedir. Bu aşamada Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının paylaşımındaki sorun yeniden ortaya çıkmaktadır. GKRY KKTC ile arasındaki sorunun çözümü için federal bir yapının kurulmasını teklif etmekte ve enerji kaynaklarından elde edilecek kaynağın Kıbrıs'ın Türk toplumu ile bölüşebileceği yöntemini savunmaktadır. Bazı görüşlerde ayrımlar olsa da KKTC tarafı da bu çözümü desteklemekte enerji kaynaklarından elde edilecek gelirlerin tekrar gündeme getirilmesini savunmaktadır. Türkiye ise hem siyasi hem de ekonomik açıdan bölgesel bir güç olarak Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarına yönelik fırsatları dış politikada hayati olarak belirtmekte ve fırsatların rasyonel bir yöntemle değerlendirmesi önem arz etmektedir (Kahveci, 2014: 4).

6.1.2. Silahlanma Yarışının Bölgesel Güvenliğe Yansımaları

Son yıllarda Doğu Akdeniz'de bazı bölgesel aktörlerin güç kapasitesini önemli ölçüde artırdığı görülmektedir. Enerji kaynaklarının keşfi bu süreci kısmen de olsa erken etkilemekte ama diğer faktörlerin de göz önüne alınması gerekmektedir. Bu faktörlerden en önemlisi, ABD Altıncı Filosu 'nun Akdeniz'de azalmış varlığı ve hem Rus hem de İran gemilerinin özellikle Doğu Akdeniz'de güç kapasitesini artırmakta olduğudur. Son on yıl içerisinde deniz altyapısına yapılan yatırımlar konusunda İsrail kendini çok belirgin göstermektedir (Eiran, 2014). Geleneksel olarak bakıldığı zaman, İsrail donanması İsrail Savunma Kuvvetleri'nin (IDF) en küçük kolunu oluşturmaktaydı. Bu çoğunlukla denizlerden devletlerin sınırlarına doğru olan sınırlı tehdidin ve belki de daha geniş bir şekilde İsrail'in yıllarca deniz güvenliğine verdiği sınırlı ilginin bir yansımasını oluşturmaktaydı. Ancak son yıllar içerisinde İsrail deniz güvenliğine önemi kat kat artırmakta ve deniz güvenliğinin hayatiliğini denize yaptığı yatırımlarla belirginleştirmektedir (Eiran ve Zur, 2013: 2).

Doğu Akdeniz'de önemli ölçüde rezervler bulan İsrail Hizbullah liderliği tarafından açık deniz platformlarını hedef göstererek tehdit edilmektedir. Açık denizde yer alan enerji kaynaklarını korumaya yönelik endişeler, İsrail'i deniz donanmasını önemli ölçüde genişletmesine yol açmaktadır. İsrail askeri istihbaratına göre, Şii milislerle gelecekteki çatışmalar, muhtemelen Hizbullah'ın füzeleri menzili içinde bulunan bu platformların sabote edilmesine, teşebbüs etmeyi içerecektir. 2012 yılında İsrail Savunma Bakanlığı, İsrail donanmasına yeni gemilerin (dört korvet dahil) satın alınması için 800 milyon dolarlık bir bütçe artışı sağlamış ve 2013'te İsrail donanması, askeri yeteneklerini genişletmek için 700 milyon dolarlık bir artış istemiştir. Yeni yüzey gemileri, deniz devriyesi uçakları ve kıyı radar ağları, İsrail donanmasının Doğu Akdeniz'de gücünü giderek arttırmaktadır. Açık denizde gaz ve petrol arayışı devam ederken, İsrail enerji altyapısını korumak ve açık denizde petrol ve gaz platformlarına füze savunma sistemlerinin kurulması da dahil olmak üzere İsrail'in MEB alanlarını

devriye gezmek için donanmasını genişletmeye devam etmektedir. Ancak İsrail, deniz kapasitesinin genişlemesine öncelik veren tek Doğu Akdeniz devleti değildir. Son üç yılda Mısır, Fransa'dan dört Gowind korvet, iki amfibi saldırı gemisi, savaş helikopteri ve Almanya'dan dört denizaltı satın almıştır (Rubin ve Eiran, 2015: 65). Mısır 2017 yılında Güney Kore'den ek bir corvette olarak donanmasını daha da geliştirmiştir. Bu yatırımlar, Mısır'ın Akdeniz'deki Süveyş Kanalı'na ve Kızıldeniz'e uzanan deniz alanındaki faaliyetleri izlemesine ve özellikle göçmen ve terör faaliyetlerini içermesine izin verecek, ancak aynı zamanda kendi MEB alanını güvence altına almak için araçlar sağlayacaktır. Önümüzdeki yıllarda Mısır'da enerji altyapısını güçlendirmek ve savunmak için donanmasını daha geliştirecektir (Shay, 2017).

İsrail ve Mısır ile karşılaştırıldığında, GKRY donanması oldukça zayıftır. Yine de Ocak 2018'de Larnaka, İsrail Tersaneleri tarafından inşa edilen ilk deniz gemisinin (OPV) gelişi Doğu Akdeniz'de GKRY'nin de silahlanma yarışı içinde olduğunu göstermektedir. Önümüzdeki yıllarda, GKRY'nin donanma kapasitelerinin genel bir revizyonunun bir parçası olarak birkaç ek gemi sipariş edileceği GKRY tarafından bildirilmektedir. GKRY bütün bu gelişmeleri ve silahlanmayı Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarını koruma ve güvenliğini sağlamak için olduğunu açıklamaktadırlar. Afrodit'in 2011'deki keşfinin açıklanmasının ardından Ankara, bu karasularının Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ne (KKTC) ait olduğunu ve bölünmüş adadaki müzakereler çözülene kadar bu enerji kaynaklarının sömürülmemesi gerektiğini ifade ederek, GKRY'nin açık deniz faaliyetlerinin kısıtlamasını her fırsatta belirtmektedir. Türkiye KKTC'nin garantör ülkesi olduğundan dolayı KKTC'nin MEB alanlarını korumaktadır. Bu sebepten dolayı KKTC'nin MEB alanlarını korumak üzere tatbikatlar düzenlemektedir (Tamçelik ve Kurt, 2015: 452-454).

Birçok Doğu Akdeniz ülkesinin enerji rezervleri bulması aynı zamanda askeri işbirliğinde de artımı göstermektedir. Mayıs 2010'dan bu yana İsrail ile Türkiye arasındaki ikili ilişkilerin çöküşünün ardından İsrail, Kıbrıs ve Yunanistan ile güvenlik işbirliğini daha derinleştirmektedir. Türkiye, 2011 yılında İsrail ve ABD ile yıllık arama kurtarma tatbikatından çekildiği zaman Türkiye'nin yerini Yunanistan almış ve tatbikatın adı Reliant Mermaid'den Noble Dina'ya değiştirilmiştir (Zeiger, 2013).

Ocak 2012'de GKRY Savunma Bakanı Demetris Eliades İsrail'i ziyaret etmiş ve tarihi bir ilk yaşanarak bir ay sonra İsrail Başbakanı Benjamin Netanyahu GKRY'ni ziyaret etmiştir. Ziyareti sırasında Netanyahu ve ardından Kıbrıs Rum Kesimi Cumhurbaşkanı Demetris Hristofiyas, İsrail'in arama ve kurtarma operasyonları için Kıbrıs hava sahasında ve kara sularında çalışmasına izin verecek bir anlaşma imzalamışlardır. Daha sonraki yıllar boyunca İsrail ve Kıbrıs kara ve hava tatbikatları da dahil olmak üzere askeri işbirliği genişletmeye devam edilmiştir (Tanchum, 2015: 10).

NATO üyeliğine rağmen, Türkiye son on yıl boyunca Doğu Akdeniz'de dışlanmaktadır. Yunanistan ve GKRY ile olan toprak anlaşmazlıkları geçmiş göz önüne alındığında, Türkiye bunlarla olağanüstü farklılıklar çözmeden önce ortak stratejik faaliyetlere gerçekçi bir şekilde katılamaz. Benzer şekilde, Türkiye-Mısır ilişkileri 2013 yılında Recep Tayyip Erdoğan'ın Mısır Cumhurbaşkanı Abdel Fattah el-Sisi'nin meşruiyetini sorgulaması ve eski Cumhurbaşkanı Mohammad Morsi'nin hapisshaneden serbest bırakılmasını talep etmesiyle ilişkiler daha da gerilmiştir. Ankara, 2016 yılında İsrail ile bir uzlaşma anlaşmasına varmış olsa da ilişkilerde sık sık türbülans yaşanmaktadır. Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki varlığı son birkaç yılda giderek daha da genişlemektedir. Rusya'nın Suriye'deki iç savaşa müdahalesi, deniz kuvvetlerinin daha fazla konuşlandırılmasına ve deniz üslerinin genişletilmesine yol açmaktadır (Eiran ve Rubin, 2017: 68).

Rusya ve Türkiye arasında yaşanan uçak krizi ardından Moskova, Lazkiye yakınlarında bir S-400 SAM batarya takmış ve bu da Doğu Akdeniz üzerindeki hava sahasını izleme yeteneğini artırmıştır. Rusya'nın Suriye'den kiralanan Tartus limanındaki mevcut donanma tesisini genişletme planları, Moskova'nın artan bölgesel nüfuzunun bir başka örneğidir (Osborn, 2016).

Rusya'nın bu bölgedeki gücünün arttırması bölgedeki aktörlerin çoğu için endişe verici bir gelişme taşımaktadır. Rusya'nın genişleyen nüfuzunun getirdiği zorluklardan biri, İran'ın Doğu Akdeniz'deki faaliyetlere girmesidir. 2012'de İran savaş gemileri Süveyş Kanalı'ndan Tartus limanına giderken Doğu Akdeniz'i kullandı ve İsrail, bu manevrayı İran'ın Suriye'ye daha fazla yerleşmek için tasarımlarının bir sembolü olarak algılamaktadır. BBC ile 2017'de yapılan bir röportajda İsrail Başbakan'ı Netanyahu, İran'ın denizaltılarını Doğu Akdeniz'in sularında tanıtmaya çalıştığı endişesini dile getirmektedir (Mroue ve Abdul-Zahra, 2017).

Doğu Akdeniz'de yer alan doğal gaz keşfi, donanmalarının hızlı bir şekilde gelişmesine katkıda bulunurken, Doğu Akdeniz'de deniz rekabeti için tek faktör bu değildir. Kıbrıs ve Türkiye ya da İsrail ile Lübnan arasında önceden var olan jeopolitik gerilimler olmasaydı, deniz kuvvetleri kapasitesinin artmasına ihtiyaç duyulmayacaktı. Suriye ve Libya'da devam eden çatışmalar, birçok devletin deniz güvenliği stratejilerini yeniden düşünmesini sağlamaktadır. Ancak en büyük etken, ABD Altıncı Filosunun son çeyrek yüzyıldaki giderek daha da azaltılmasıdır. Bir zamanlar ABD'nin Akdeniz mevcudiyetinin bir ayağı, diğer deniz alanlarındaki talepler ve filo gücünün azaltılmasına ilişkin genel bir ABD Donanması politikası Altıncı Filo'nun gücünü giderek kısıtlamaktadır (Lesser, 2005: 352).

Çin'in Doğu Akdeniz güvenliği konusundaki rolünü düşünmeye başlamak erken değildir. Orta Doğu ve daha özel olarak Akdeniz, Çin'in One Belt One Road girişiminde önemli bir rol oynamaktadır. Çin'in Pire, Yunanistan'dan Aşdod'a, İsrail'den Abu Dabi'ye, Süveyş ve Cibuti'ye kadar limanlara yaptığı yatırım, Doğu Akdeniz'i küresel ekonomiye daha da entegre etmektedir (Ghiselli, 2017). Ayrıca, Çin'in bölge ülkelerindeki limanlara yaptığı yatırımlar bölgenin karmaşık diplomatik ağına artan bir ilgini göstermektedir.

Doğu Akdeniz'in deniz güvenliği Avrupalı devletlerinin dikkatinden kaçmamaktadır. ABD'nin Akdeniz'deki deniz varlığının azalması ve daha sonra Rus ve İran deniz faaliyetlerinin artması, bazı bölgesel aktörleri deniz güvenlik bütçelerini genişletmeye teşvik etmektedir. Enerji kaynaklarının keşfi, birçok ülke denizasıırı enerji altyapısını ve MEB'lerini devlet ve devlet dışı aktörler tarafından sabotajdan korumaya çalışmaktadırlar. Bölge ülkelerinin deniz kuvvetlerinin genişletmesi ile deniz kaynakları rezervlerinin artması güvenlik ikilemi içinde yer almaktadır. Doğu Akdeniz devletleri ve özellikle olağanüstü bölgesel anlaşmazlıkları olan devletler birbirleriyle silahlı çatışmalardan kaçınmak için dikkat etmektedirler. Açık denizlerde yer alan enerji tesislerinin güvenlikleştirilmesi devlet egemenliğinin sınırları hakkında yeni sorular oluşturduğundan, Doğu Akdeniz aktörleri kendilerine ne tür bir bölgesel güvenlik paradigmasının çıkarlarına en iyi hizmet edeceğini sormaya başlamalıdır.

6.1.3. İsrail ve Lübnan Arasındaki Suriye Konusunda Anlaşmazlıklar

İsrail kıyı şeridindeki enerji kaynaklarının son yıllarda keşfedilmesi ve gelecekte daha fazla keşif yapılması ihtimali İsrail'i birçok düzeyde etkilemektedir. Bu etkiler, ülke için hem fırsatları hem de zorlukları oluşturmaktadır. Güvenlik açısından, ithal edilen enerjiye güven, bu sektörün OPEC üyeleri tarafından tekelleşmesinden dolayı İsrail için

stratejik bir tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle, bu keşifler İsrail'in yerel kullanım için doğal gaz ile ikame ettiği, yerli kullanım için ithal enerji kaynaklarına bağımlılığını azalttığı için İsrail'in enerji güvenliğini artırmasına olanak sağlamaktadır.

İsrail ve Lübnan arasındaki anlaşmazlıklar, bölgenin enerji jeopolitiğini olumsuz yönde etkilemekte ve bu enerji kaynaklarını uluslararası piyasaya çıkarılmasının önünü tıkamaktadır. Lübnan'da petrol ve doğalgaz kaynağı bulunmamaktadır. Ancak Doğu Akdeniz'in Lübnan açıklarında yürütülen sondaj faaliyetlerinde önemli derecede enerji kaynak rezervlerine rastlanmıştır. Bu rezervler İsrail ve Kıbrıs açıklarındaki doğalgaz rezervinden daha fazla olabileceği tahmin edilmektedir. 2007 yılında Lübnan ilk Münhasır Ekonomik Bölgesini GKRY ile imzalamıştır. Daha sonra Lübnan Parlamentosu bu anlaşmaya KKTC'yi dahil etmediği için Türkiye'den gelen siyasi baskı üzerine bu anlaşma onaylanamamıştır. Bu anlaşmanın onaylanamamasının bir diğer sebebi ise, Türkiye ile Lübnan arasındaki 2010 yılında imzalanmak istenen serbest ticaret anlaşmasıdır. Lübnan bölgede Türkiye ile diplomatik ilişkilerini tehlikeye atmak istememektedir. Lübnan'ın Türkiye ile olan ilişkileri İsrail'i rahatsız etmektedir. İsrail ve Lübnan arasındaki diplomatik ilişkiler her zaman inişli ve çıkışlı olmaktadır. Her iki ülke de on yıllar boyunca deniz topraklarının yaklaşık 860 km'lik bir genişlik üzerinde iddialarda bulunmaktadırlar. Ancak esas anlaşmazlık GKRY'nin 2007 yılında Lübnan ve 2010 yılında İsrail ile imzaladığı deniz anlaşmaları sonrasında yaşanmıştır. Lübnan ayrıca, 2010 yılında GKRY ve İsrail arasında imzalanan ve bir yıl sonra onaylanan, Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ile çatışan ve Lübnan egemenliğini ve ekonomik haklarını ihlal eden devletler arasında deniz sınırlarının sınırlandırılmasına ilişkin ikili anlaşmayı da tanımamaktadır. Lübnan'a göre GKRY ve İsrail arasında ilan edilen MEB Lübnan topraklarını ihlal etmektedir. İki ülke arasındaki sorunun asıl nedeni, İsrail'in 1948 yılında bağımsızlığını ilan etmesi ve Lübnan'ın Arap Birliği üyesi olarak resmen savaşta iştirak etmesidir. Bu nedenden dolayı Lübnan İsrail'i devlet olarak tanımamaktadır (Meier, 2013: 32-33).

Hem Lübnan hem de İsrail, potansiyel olarak açık deniz hidrokarbonları açısından zengin olan yaklaşık 1400 km'lik bir deniz alanını kendi MEB alanları olduğunu talep etmektedirler. Anlaşmazlık konusu bölge, İsrail-Lübnan kara sınırı ve deniz tabanı olarak İsrail ve Kıbrıs'ın Münhasır Ekonomik alanı olan bir üçgende yatmaktadır. Tel-Aviv ve Beyrut bu bölgeye büyük önem vermektedirler ve bu nedenle resmi olarak herhangi bir gaz rezervini teslim etmeyeceklerini ve onları korumak için askeri güçleri kullanacaklarını resmen ifade etmektedirler. Her ne kadar Lübnan'ın güney sınırında durum istikrarlı ve kötüleşmekte olsa da Suriye savaşı hem Hizbullah'ı hem de İsrail'i yönlendirmektedir. Lübnan-İsrail anlaşmazlığı ve MEB'ler üzerindeki Lübnan-GKRY anlaşmasının uygulanmaması, Doğu Akdeniz'deki daha geniş deniz sınırı sorununun bir parçasıdır. Teorik olarak bu tür anlaşmazlıklar, Münhasır Ekonomik Bölgelerin sınırlandırılması ve uyuşmazlık çözüm mekanizmaları sağlamak amacıyla 1994 yılında yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin (UNCLOS) uygulanmasıyla tahkim edilebilir. Bununla birlikte, bölge ülkeleri arasındaki rekabetçi ilişkiler, birçoğunu sözleşmeyi imzalamaya itmiştir. Lübnan, Mısır ve GKRY bunu yapmış olsa da sırasıyla 1983 ve 1988'de İsrail, Türkiye ve Suriye bunu yapmamıştır (Indeo, 2016: 31).

Suriye'de yaşanan iç çatışma bölgesel enerji rekabetini de etkilemektedir. 2009 yılından bu yana Katar, Suriye'nin Halep eyaleti üzerinden Avrupa gaz pazarlarına 1.500 mil boru hattı inşa etmeye çalışmaktadır. Bu boru hattı AB'nin çeşitlendirme politikasının ve Rusya'ya enerji bağımlılığını azaltma politikasının bir parçası olmaktadır. Suriye rejimi Avrupa'nın en önemli enerji müttefiki olan Rusya'nın hegemonyal konumunu

zayıflatmamak için Katar'ın bu boru hattı teklifini reddetmekte ve kabul etmemektedir. Suriye bu boru hattının yerine 2011 yılında İran'ın Güney Pars gaz sahasını Avrupa'ya bağlamak için bir boru hattı inşa etmeyi önermekte ve kabul etmektedir. Bu planın gerçekleştirilmesi halinde Suriye bir enerji merkezi haline gelebilir ve Katar'ın Avrupa'ya gaz satışını engelleyebilmektedir. Bu boru hattına ev sahipliği yapacak olan eyalet ise Halep'tir. Türkiye ise bu eyalette tampon bölge kurmak ve sivililerin katledilmesinin önüne geçmek istemektedir. Eğer Türkiye bu bölgeyi kontrol edebilirse boru hattının devam etmesini sağlayacak ve Katar da Güney Avrupa'daki enerji merkezi olarak kendi önceliğini sağlayacaktır (Durso, 2016).

Doğu Akdeniz'de yer alan bir diğer ülke Suriye kıyı bölgelerine yayılan enerji bulgularından yararlanamamaktadır. 2011'deki iç savaşın patlamasından önce Suriye 9 milyar metreküp doğalgaz üretmekte ve AB pazarlarına petrol ihraç etmekteydi. Suriye'nin Levant Havzası'nın kuzey kesiminde 230 milyar metreküp ve 170 milyar metreküp açık deniz doğalgaz rezervi potansiyeline sahip olduğu tahmin edilmektedir. Suriye'nin bu enerji kaynaklarından yararlanamamasının sebebi, finansal yatırımcıları ve uluslararası enerji şirketlerini bölgede faaliyet göstermeye iten güvenlik koşullarının olmamasıdır (Indeo, 2016:34).

Bununla birlikte, son yıllarda Doğu Akdeniz kıyılarında keşfedilen büyük doğalgaz rezervleri, çeşitli ülkelerden şirketlerin daha geniş bölgede beklentilere yol açmasına neden olan bölgenin genel enerji güvenliğine ilişkin önceki tahminleri keskin bir şekilde farklılaştırmaktadır. Bu bağlamda, Rusya'nın 2013 yılı sonunda, Şam rejimi ile Rus enerji şirketlerine Suriye'nin açık deniz bölgelerindeki arama haklarını tanıyan 25 yıllık anlaşma imzalanmıştır (Cropsey ve Brown, 2014: 10).

Doğu Akdeniz'de İsrail ve Lübnan kıyılarında bulunan enerji kaynakları önem arz etmektedir. Bu keşiflerin ekonomik ve sosyal kalkınma ile birlikte enerji güvenliği açısından her ülke için çok büyük yararları olmaktadır. Her iki ülkenin de ekonomisi ithal petrole ve doğalgaza dayandığından ve enerjiye bağlı olduklarından, her ikisi de potansiyel ihracat gelirleriyle ilgilenmektedirler. Lübnan var olan enerji zenginliğinden yararlanmaya istekli, ancak siyasi kargaşa ve Suriye krizi ülkenin enerji sorunsalının çözümünü engelleyen birçok faktör barındırmaktadır. Her iki ülkenin de bu enerji sorununu çözmek için fırsatları ve zorlukları bulunmaktadır. MEB alanlarında anlaşmazlık doğuran bir alanla ilgili denizcilik anlaşmazlığı iki ülke arasında kilit bir konu olmaktadır. Sorunu çözmek için diplomatik çözümlerin sonuna kadar kullanılması gerekmektedir. Ancak iki ülke resmen savaşta kaldıkları için diplomatik bir bağ oluşamamaktadır. İki ülke arasındaki anlaşmazlıklar bu kaynakların kullanılması ve uluslararası piyasaya sunulmasında önem teşkil etmektedir. Bu sorunların çözülememesi diplomatik yolların kapalı olması, Doğu Akdeniz'de bölgesel güvenliği olumsuz yönde etkilemekte ve kaynakların kullanımını zorlaştırmaktadır.

6.1.4. Türkiye, Yunanistan ve GKRY Arasındaki Anlaşmazlıklar

Son yıllarda Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji rezervleri ve kıyıdaş ülkelerin bu enerji rezervleriyle ilgili yayınladıkları raporlar dikkate alındığında, veriler kısmen de olsa farklı olsa da Kıbrıs adası ve çevresinde ciddi miktarlarda enerji kaynakları olduğu bir gerçektir. Kıbrıs adasındaki GKRY ve KKTC devletlerinin yıllık enerji ihtiyacı ortalama 1 milyar metreküptür. Keşfedilen rezervlerin Kıbrıs adasının 100 yıllık enerji ihtiyacını karşılaması gerçeği ise ada devletlerinin dikkatinden kaçmamaktadır (Lakes, 2012: 81).

GKRY Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji rezervlerinden pay almak için uygun hukuki girişimi beklemektedir. 2004 yılında GKRY Avrupa Birliği’ne üye olmasından dolayı bu enerji kaynaklarından faydalanmak için Doğu Akdeniz ülkeleriyle MEB çizgilerini belirlemiştir. GKRY Türkiye ile yaşadığı tarihi sorunlardan dolayı anlaşma imzalamamıştır. Ancak 2003 yılında Mısır, 2007 yılında Lübnan ve 2010’da İsrail ile MEB çizgilerini oluşturmuş ve anlaşma imzalamışlardır (Kedikli ve Deniz, 2015: 414).

GKRY ve İsrail Doğu Akdeniz’de enerji kaynaklarından faydalanmak için ortak işbirliği yapmaktadırlar. Bu işbirliğinin en önemli parçası, “GKRY’nin İsrail’e arama ve sondaj çalışmaları için verdiği 1,4,5,6 ve 7 numaralı alanlardır”. Bu alanların Türkiye’nin MEB alanları ile çakışması Ankara ve Tel-Aviv arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilemekte ve İsrail ve GKRY arasındaki ilişkileri Doğu Akdeniz’de daha da güçlendirmektedir. Bütün bu gelişmeler Doğu Akdeniz’de Türkiye’ni yalnızlaştırma ve bölgesel güvenliği olumsuz yönde etkilemenin bir parçası olmaktadır (Kedikli ve Deniz, 2015: 409). Doğu Akdeniz’de yeni enerji rezervlerinden maksimum derecede faydalanmak için bölge ülkeleri, Türkiye’nin manevra alanını kısıtlamak ve yalnızlaştırılmak istemektedirler (Ceyhun, 2014: 33).

GKRY’nin Doğu Akdeniz’deki uluslararası hukuk kurallarını hiçe saymasından dolayı KKTC ve Türkiye MEB alanlarını korumak için 2011 yılında “Kıta Sahaneliği Sınırlandırma Anlaşması” imzalamışlardır. Daha sonra Türkiye, KKTC ile yapılmış olan bu anlaşmadan sonra “Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı’na (TPAO)” enerji kaynakları arama ruhsatı vermiştir (Sandıklı, vd., 2013: 26). Bu gelişme İsrail ve GKRY’yi rahatsız etmiş ve bu girişimi “hukuksuz” olarak adlandırmışlardır. Türkiye KKTC ile yaptığı anlaşmadan dolayı bütün bu gelişmeleri hukuka aykırı olmadığını belirtmektedir.

Doğu Akdeniz’de ilk enerji rezervlerinin bulunduğu tarihten bu yana bu enerji kaynaklarının bölgesel güvenliği olumsuz yönde etkilememesi için bir sıra görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerde GKRY’nin KKTC’nin haklarını hiçe sayarak eyalet olarak görmesi ve Yunanistan ile Türkiye’nin yapılan görüşmelerde taviz vermemesi, bölgesel enerji sorununu çözmemekle birlikte taraflar arasında ayrılıkçı görüşlerin daha da artmasına neden olmuştur (Al Jazeera Turk, 2015).

İsrail, Doğu Akdeniz’deki enerji kaynaklarını kime, nereye veya ne şekilde ihraç edebileceğinden emin olmamaktadır. Yunanistan ve GKRY ile doğalgaz konusundaki görüşmeler birkaç yıldır gerçek sonuçlar almadan devam etmektedir. Kamuoyu önünde, üç ülke defalarca doğalgaz ihracatı için ortak altyapı inşa etmekte kararlı olduklarını açıklarken, aslında GKRY ve İsrail diğer ülkelere gaz ihraç etmek için yarışmaktadırlar. Ayrıca, Kıbrıs sularında Blok 12’de bulunan Afrodite rezervleri kısmen de olsa İsrail karasularına kadar uzanmaktadır. Bu da GKRY ve İsrail arasındaki ilişkilerin ne kadar kuşkucu olduğunu göstermektedir. Bu arada İsrail, doğal gaz ve petrol rezervlerinin gelişmesini resmi olarak tasvir etmek için anlaşma imzalamayı reddetmekte ve rezervlerin geliştirilmesini geciktirmektedir (Cohen, 2015).

Doğu Akdeniz’de bir diğer önemli aktör Yunanistan’dır. Soğuk Savaş sonrası yeni uluslararası düzende jeopolitik olarak Yunanistan önemini her zaman korumuştur (Külebi, 2010: 10). Doğu Akdeniz’de de yeni ortaya çıkan enerji rezervlerinden faydalanmak için politikalarını bölgede ittifak kurma anlayışı üzerine inşa etmiştir. Yunanistan’ın bu girişimlerine Türkiye bölgede üstünlük sağlamak için sessiz kalmamış ve İsrail ile ilişkilerini yükselterek sırasıyla anlaşmalar imzalamıştır. Bu anlaşmalar arasında en önemlisi askeri ve savunma alanında işbirliğidir (Tayfur, 2002: 37). Doğu Akdeniz’in transit ve enerji kaynak bölgesi olmasından dolayı son yıllarda Yunanistan, Türkiye’yi transit olarak güvenli olmadığı imajını yaratmaya çalışmaktadır. Özellikle Avrupa Birliği ülkesi olmasından dolayı bu avantajını kullanarak Türkiye’yi bölgede

dışlamaya çalışmaktadır. Bunun bir örneği, “Kıbrıs’taki S-300 Füze Krizi” olayıdır. Bu krizle Yunanistan, Türkiye’nin güney bölgesinin enerji güvenliği açısından yeterince güvenli olmadığı imajını yaratmak istemektedir (Tayfur, 2002: 42).

Yunanistan gibi bölgede GKRY’de Türkiye ve İsrail arasındaki ilişkilerin kırılganlığının farkında olduğundan İsrail ile her zaman ilişkilerini üste seviyelerde tutmaya çalışmaktadır. Doğu Akdeniz’de Leviathan sahalarında keşfedilen enerji kaynaklarından sonra 2010 yılında İsrail Başbakanının Yunanistan’a tarihi ziyareti, yakınlaşmanın merkezinde enerji dosyasının olmasını göstermektedir. GKRY ve İsrail Yunanistan’ı potansiyel bir ihracat müşterisi olmanın yanı sıra Avrupa’ya açılan kapı olarak görmektedirler. Yunanistan bu jeopolitik konumundan dolayı bu durumu lehine çevirmek istemekte ve Türkiye’ye bölgede yalnızlaştırma politikası yürütmektedir.

Soğuk Savaş sonrası yıllarda, Türkiye bölgede söz sahibi ve bölge ülkeleriyle işbirliğini geliştirmek için politikalarını o yönde hareket ettirmiştir. Bölge ülkelerinin Türkiye’ye karşı ittifaklar içine girmesi ve “deniz yetki alanları” konusundaki olumsuz tavırların önüne geçmek için kısmen de olsa caydırıcı olabilmıştır (Lesser, 2005: 348). Ancak bölge ülkelerinin çözülmeye başlaması ve enerji kaynaklarının keşfedilmesinden sonra Türkiye bölgede askeri ittifaklar kurmakta ve işbirliğini geliştirecek muhatapları bulmakta zorlanmaktadır. 1974 krizi ve KKTC’nin 1983 yılında Ankara tarafından tanınması Yunanistan ve Türkiye ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Yunanistan ve Türkiye arasındaki tarihsel anlaşmazlıklar GKRY’nin KKTC’nin haklarını ihlal etmesinden dolayı yeniden alevlenmiştir. Türkiye ve Yunanistan’ın NATO ülkesi olduğundan dolayı herhangi bir askeri çatışmaya girme ihtimali düşüktür. Türkiye ve Yunanistan arasındaki tarihsel anlaşmazlıklar ve toprak iddiaları her iki ülkenin çıkarlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Her iki ülkenin bölgedeki bu tavırları bölgesel enerji güvenliğini menfi yönde etkilemektedir.

6.2. Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Bölgesel Güvenliğe Etkileri

Doğu Akdeniz’de 2000 yılından itibaren enerji kaynakları arama çalışmaları devam etmektedir. İsrail münhasır ekonomik bölgesindeki enerji kaynakları keşfinden sonra bu arama çalışmaları daha da artmaktadır ve günümüzde de devam etmektedir. Bu enerji rezervlerinin keşfedilmesinden sonra, kıyıdaş ülkeler arasında deniz yetki alanları tartışması başlamıştır. Bu tartışmalar sürerken aynı zamanda ülkeler arasında münhasır ekonomik bölge belirleme anlaşmaları yapılmaktadır. Çalışmanın bu kısmında kıyıdaş ülkelerin kendi münhasır ekonomik alanlarını diğer ülkelerin bu alanları ihlal etmemesi ve sondaj faaliyetlerinin yürütülmemesi için ilk olarak güvenlikleştirilmesi ele alındıktan sonra bu ülkeler tarafından yapılan anlaşmalar incelenecektir.

6.2.1. Münhasır Ekonomik Bölgelerin Güvenlikleştirilmesi

Bölgesel çatışma çalışmaları alanında öncü olan Edward Azar (1986: 28) “güvenlik gereksinimlerinin reddi” ni uzun süreli çatışmaların oluşumunda ve kalıplaşmasında önemli bir değişken olarak tanımlamaktadır. Kıbrıs adasının bugün kendini bulduğu bu anlaşmazlık durumu, insan toplumlarının tarihin başlangıcından beri uğraşmak zorunda kaldığı bir ikilemin tezahürüdür. Doğu Akdeniz ve Kıbrıs adasında yer alan ülkeler, bu alanlarda yer alan enerji kaynaklarından faydalanmak için taktik ve stratejiler geliştirmektedirler. Bu stratejiler diğer kıyıdaş ülkelerin egemenlik ve yetki alanlarını ihlal etmeleri durumunda güvenlik ikileminin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu güvenlik ikilemi Kıbrıs adası ve Doğu Akdeniz’deki ülkeleri silahlanmaya teşvik etmekte ve kendi deniz yetki alanlarını güvenlikleştirmelerine neden

olmaktadır. Güvenlik ikileminin doğması sırasında bölge ülkeleri güvenliğini sağlamaya çalışmakta ve diğer ülkelerin gücünün etkisini hafifletmeyi amaçlayan stratejiler geliştirerek bölgede gittikçe daha fazla güç elde etmeye yönelik adımlar atmaya başlamaktadır. Bu da onları daha güvensiz kılmakta ve böyle bir ortamda silahlı çatışmalar kaçınılmaz olmaktadır.

Güvenlik arayışı ister ekonomik isterse askeri olsun, siyasette aciliyet duygusu uyandırmakta ve bu nedenle politika ihtilaflarında kalıcı olarak anlaşmazlıklar doğurmaktadır (Stone 2002: 88). Bununla birlikte, güvenlik anlamsız olmamaktadır. Doğu Akdeniz ülkeleri arasında örnek olarak Kıbrıs adasında, GKRY'nin adanın tek temsilcisi olarak kendini tanıtmaya ve adanın Türk kısmının temel değerlerinin hiçe sayılması KKTC'nin güvenliğini olumsuz yönde etkilemekte ve acil önlemler alınmasına neden olmaktadır. Bu önlemler arasında Doğu Akdeniz'e kıyıdaş olan ülkelerin bölgede deniz yetki alanlarını güvenlikleştirmesi de bulunmaktadır.

Güvenlikleştirme sürecinde en önemli faktör söylemsel olarak tehdidin ele alınmasıdır. Güvenlikleştirme, bir aktörün belirli bir konunun güvenlik gündemine eklemlenmesi ve söz-edimi doğrultusunda gelişen olağanüstü tedbirlerin meşrulaştırılmasıdır (Buzan vd., 1998: 21). Güvenlikleştirmede güvenlik söyleminde, bir konu tehdit olarak algılanır ve siyasi liderler tarafından en yüksek önceliğe sahip bir konu olarak kamuoyuna sunulur. Bu nedenle, bir meseleyi güvenlik olarak çerçeveleyerek, siyasi bir lider, meseleyi olağanüstü yollarla bile ele alma ihtiyacı ve hakkı olduğunu iddia eder. Bu eylem, halk tarafından egemenliği veya devlet kurumunun kaynaklarını ihlal eden bir eylem olarak algılanmalıdır.

Ülkeler ve bölgesel devletler arasında güvenlikleştirme eylemi en çok enerji alanında uygulanmaktadır. Petrol ve doğalgaz kaynaklarını kontrol etme eğilimini, sıklıkla devletler ve eyaletler arasındaki savaşların bir nedeni olmaktadır. Enerji eğilimleri ve uluslararası politika birbiriyle iç içedir ve enerji güvenliği devletlerin dış ve ulusal güvenlik politikalarının ayrılmaz bir parçasıdır. Bir ülkenin enerji kaynaklarına erişebilme yeteneği ve enerjiyi kullanma yöntemleri ulusal güvenliğinin durumunu belirlemektedir (Shaffer 2009:4). Doğu Akdeniz'de de enerji kaynaklarını kullanma ve "deniz yetki alanlarındaki" anlaşmazlık kıyıdaş devletleri haklarının ihlal edilmemesi için enerji alanlarını güvenlikleştirme eylemlerine başvurmalarına neden olmaktadır.

Doğu Akdeniz'de doğalgaz alanında güvenlikleştirme tedbirleri boru hatları ve LNG altyapıları gibi kalıcı altyapı ve uzun vadeli tedarik alanlarında uygulanmaktadır. Bu altyapıların inşası son derece maliyetli olmaktadır. Bu nedenle ülkeler gerekli uzun vadeli tedarik ilişkileri ve kalıcı altyapı, (coğrafi) politikanın devreye girmesi için çok daha büyük bir fırsat penceresi sunmaktadır. Enerji kaynakları toplumların refaha kavuşmasının en önemli nedeni olmaktadır. Bu nedenle, devletler enerji kaynaklarını ihraç etmek ve enerji kaynaklarını ithal etmek için yollar seçerken doğal olarak çeşitli rota seçeneklerinin politik sonuçlarını göz önünde bulundurmakta ve bu yönde hareket etmektedirler. Doğal gaz ihracatı projelerine ilişkin kararların, oldukça riskli olabileceğinden, özellikle politik hususlardan etkilenmesi muhtemeldir (Shaffer 2009: 2). Bu nedenle Doğu Akdeniz'de de ülkeler işbirliği için bütün ihtimalleri düşünerek menfi ve müspet adımları hesaplamaktadırlar. Bu bölgede uzun süren ihtilafların ve tarihi anlaşmazlıkların olması bu süreci daha da uzatmaktadır.

Kıbrıs Rum tarafı adına güvenlikleştirme prosedürünü belirten en önemli belge, Cumhurbaşkanı Anastasiades'in 6 Ekim 2014'te BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon'a gönderdiği protesto mektubudur. Bu mektupta, o sırada yürütülen müzakerelerden çekilme kararı yer almaktadır. Karara gerekçe olarak Türk sismik gemilerin faaliyetleri gösterilmiş ve adanın yeniden birleşmesi için ana tehdidin adada bulunan Türk toplumu

olduğu vurgulanmıştır. Mektupta GKRY Cumhurbaşkanı, Türk eylemlerinin Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik müzakerelere ağır bir darbe vurduğunu iddia ederek Türkiye'nin adanın münhasır ekonomik bölgesindeki sondaj faaliyetleri, müzakereleri çökerten belirleyici bir faktör olarak ifade edildiğini iddia etmektedir. Ayrıca Türk tarafının, faaliyetlerinin iyi ve olumlu bir ortam yaratma çabalarını yok ettiğini ve tüm müzakere sürecini rayından çıkardığını ifade ederek suçlayıcı bir tavır takınmıştır (Karakasis, 2015: 15).

KKTC'nin Türkiye ile imzaladığı MEB anlaşmasından sonra Türk arama ve sondaj gemileri bu alanlarda faaliyetlere başlamışlardır. GKRY'nin bu alanı ihlal etmesinden dolayı, Türk savaş gemileri ve askeri uçaklar tarafından GKRY gemileri alandan uzaklaştırılmıştır. Bu gelişmelerden sonra GKRY, Türkiye'nin bu faaliyetlerini ve askeri gemilerin bu alana yerleşmesini söylem olarak kamuoyuna açıklamıştır. Bu söylemden sonra ise konuyu güvenlik alanına taşıyan GKRY, bu alanın GKRY ait olduğunu ve adanın tek temsilcisinin kendisi olduğunu iddia ederek bu alanı güvenlikleştirmek istemiştir.

Kıbrıslı Türk kesimi lideri Derviş Eroğlu da yeniden birleşme müzakerelerinin çıkmaza uğraması için Kıbrıs Rum mevkidaşını hedef alarak, Anastasiades birleşik bir çözümden kaçmak için görüşmelerden ayrıldı ifadesinde bulunmuştur. Ayrıca Kıbrıslı Rumları, müzakerelerden çekilmek için saptırma taktiklerini kucakladıkları için sorun yaratıcı olarak tasvir etmiştir. KKTC lideri bunun yanı sıra, bölgedeki Türk gemisinin varlığını güçlü bir şekilde savunarak “Kıbrıslı Türklerin haklarından vazgeçmelerini beklemek ve Türkiye'nin Kıbrıslı Türklerin yararına ve korunmasına yönelik faaliyetleri durdurması doğru değil” diye düşüncelerini ifade etmiştir (Karakasis, 2015: 17). Bütün bu söylemlerden anlaşıldığı üzere KKTC'nin de kendi yetki alanlarını işaret ederek bölgede güvenlikleştirme yöntemine başvurduğu söylenebilmektedir.

Diğer bölge ülkeleri gibi Türkiye'de Doğu Akdeniz'de kendi “deniz yetki alanlarını” güvenlikleştirmektedir. Kıbrıslı Rumların KKTC'nin haklarını hiçe sayarak bölgede sondaj faaliyetleri başlatması, Kıbrıs sorununu etkilemektedir. Bu bölge Türkiye tarafından daha önce askeri olarak güvenlikleştirilmekteydi. GKRY'nin Kıbrıs'ın Türk toplumunun haklarını çiğnemesi bu defa da Türkiye'nin bu bölgeyi ekonomik olarak güvenlikleştirmesine neden olmaktadır. Türkiye GKRY'nin adanın tek toplumu olarak kendisini ifade etmesini güvenlik sorunu olarak ele alıp, söz-edimi yoluyla Türkiye ve KKTC kamuoyunu ikna ederek bölgede olağanüstü girişimlerde bulunmayı meşrulaştırmaktadır (Yıldız, 2015: 22).

6.2.2. Münhasır Ekonomik Bölgelerin Belirlenmesi

Dünyadaki diğer bölgelerle kıyasladığı zaman Doğu Akdeniz, deniz sınırlarını oluşturma yönünde daha az gelişmiştir. UNCLOS'a (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi) taraf olmayan on beş ülkeden üçü (İsrail, Suriye ve Türkiye) Doğu Akdeniz'de bulunmaktadır. Çok sayıda aktör arasında olağanüstü deniz sınırı anlaşmazlıkları olsa da son enerji keşifleri bu anlaşmazlıkları daha da şiddetlendirmektedir. Mevcut anlaşmazlıkları çözecek ve karşılıklı olarak anlaşılabilir denizcilik politikasını uygulamaya koyacak bir yöntem geliştirmek hem devlet aktörlerinin hem de deniz hidrokarbon rezervlerinden yararlanmak isteyen özel şirketlerin yararına olmaktadır. GKRY deniz Münhasır Ekonomik Bölgesini belirleme ve sınırlandırma alanında en proaktif Doğu Akdeniz devleti olmuştur. Şu anda Mısır, Lübnan ve İsrail ile MEB sınırlama anlaşmaları bulunmaktadır (sırasıyla 2003, 2007, 2010'da imzalanmıştır). Türkiye'de Doğu Akdeniz'de üç ayrı bölgede MEB ilan

etmektedir (Başeren, 2010: 132). Türkiye adanın hem doğusuna hem de batısına yönelik kendi kıta sahanlığı iddiaları nedeniyle GKRY'nin MEB sınırlama anlaşmalarına itiraz etmektedir. Türkiye ayrıca Kıbrıs adasının doğal kaynaklarını 2004 Annan Planında belirtildiği gibi adanın kuzey kesiminde yaşayan KKTC Türkleriyle paylaşılması gerektiğini her platformda belirtmektedir. Taraflar o sırada Annan Planını kabul etmemelerine rağmen, müteakip müzakereler aynı temel yönergeleri izlemiştir. Son on yıldaki müzakereler çözüme ulaşamamakta ve GKRY uluslararası şirketlere sularında araştırma yapmak için lisans sunmaya devam etmektedir. Buna karşılık, Türkiye kendi gemilerini aynı bölgeye yöneltmekte ve KKTC'nin haklarını savunmaktadır.

Doğu Akdeniz'de yer alan enerji rezervleri keşfedildikten sonra, enerji işbirliğinin GKRY, Türkiye ve KKTC arasında yenilenen müzakereler için bir katalizör görevi görmesi gerektiğine dair inançlar doğmaktadır. Argüman ilerledikçe, GKRY ve KKTC tarafları, Afrodit ve Leviathan sahalarından gelen doğalgazın birlikte bir denizaltı boru hattı ile Türkiye'ye taşınması ve adanın sakinleri için ekonomik fırsat hayali GKRY'nin KKTC'nin MEB alanlarını ihlal ettiğinden dolayı sonuçlanamamaktadır (Bryza, 2018: 88). Türkiye doğal gaz arzını Rusya'dan sağladığı için bu kaynağı çeşitlendirmeye çalışmaktadır. Ancak GKRY ve Türkiye arasındaki anlaşmazlıklar 2011'den bu yana birçok müzakerede, bu argümanın temelde kusurlu olduğunu kanıtlamıştır. Kıbrıs sularında bulunan doğalgaz, taraflar arasındaki tarihi anlaşmazlıkların üstesinden gelebilecek yeterli derecede bir teşvik sunmamaktadır. Taraflar arasındaki güven eksikliği, enerji işbirliği potansiyelini müzakere masasında bir başka anlaşmazlık kaynağına dönüştürmektedir.

Kıbrıs'ın komşularıyla MEB tanımlama anlaşmalarına ulaşma çabaları, İsrail ile Lübnan arasında bir deniz sınırı anlaşmazlığı yaratmaktadır. 2010 yılında MEB anlaşmasının İsrail-GKRY arasında sınırlandırılmasının ardından Lübnan, 2007 yılında daha önce GKRY ile üzerinde anlaşmaya varılan Lübnan'ın MEB alanının güney kısmını ihlal ettiğini ileri sürerek anlaşmaya karşı çıkmaktadır. Lübnan Birleşmiş Milletler'e (BM) o tarihte, GKRY ve İsrail arasında müzakere edilen hattın Lübnan deniz alanları içerisinde yer aldığını bildirmiştir. Denizcilik standartlarına göre, tartışmalı bölge oldukça küçüktür ancak Afrodit ve Leviathan alanlarına yakın bir konumdadır. Lübnan ise, karasularının İsrail ile benzer rezervlere sahip olduğuna inanmaktadır (Yefet, 2017).

Lübnan'a göre, İsrail'in deniz sınırı uluslararası olarak tanınan Lübnan sınırlarının kuzeyinde yer almaktadır. Kara sınırları, bir ülkenin deniz bölgesinin hangi noktadan başladığını belirlemek için kritik öneme sahiptir. Birleşmiş Milletler'e göre ise İsrail ve Lübnan'ın anlaşmazlık yaşadığı alan, Leviathan alanının bir kısmını oluşturmaktadır. Anlaşmazlık yaşanan bu alan 850 kilometrekaredir. Lübnan ölçümlerine dayanarak, İsrail bu iddiayı reddetmektedir. İsrail'in Lübnan ile yaşanan bu gerginliği siyasallaşmaya başlamaktadır. Hizbullah, İsrail'i açık deniz platformlarına defalarca saldırmakla tehdit etmektedir. İsrail güvenlik kurumları bu tehdidi ciddiye almakta ve gereken önlemleri almaktadır. Bu önlemler içerisinde en önemli faktör İsrail'in ulusal enerji altyapısının güvenleştirmesine ve donanma kapasitesini güçlendirmesine yol açmaktadır (Eiran, 2017: 198).

Doğu Akdeniz'de bölgesel güvenliği olumsuz yönde etkilemekte olan Münhasır Ekonomik Bölgelerin ve sınırların çizilmesi konusundaki anlaşmazlığa ABD ve BM tarafından müdahale edilmesi yönündeki çabalar da yetersiz kalmaktadır. Doğu Akdeniz sularında keşifler devam ederken, kıyıdaş ülke ve taraflar arasındaki farklılıklar arasında köprü kurma çabalarının önümüzdeki yıllarda bir öncelik olarak kalması gerekmektedir.

6.2.3. Türkiye ve Lübnan Arasındaki Münhasır Ekonomik Bölge Anlaşması

Doğu Akdeniz’de enerji rezervleri bulunduktan sonra kıyıdaş ülkeler arasında Münhasır Ekonomik Bölge anlaşmaları imzalanmaya başlanmıştır. Bu anlaşmaların birçoğu bölgede Türkiye’nin manevrasını kısıtlamaya yönelik olmaktadır. Türkiye bütün bu gelişmeleri dikkatli bir şekilde izledikten sonra ilk olarak KKTC ile daha sonra da Libya ile MEB anlaşmasına varılmıştır. Türkiye bu anlaşma ile Doğu Akdeniz’de konumunu daha da güçlendirmiştir. Libya ile Türkiye arasındaki bu anlaşma, “27 Kasım 2019 tarihinde Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına Dair Mutabakat Muhtırası imzalanmış ve söz konusu muhtıra 5 Aralık 2019 tarihinde TBMM tarafından onaylanmış ve Libya tarafıyla yapılan Nota teatisi neticesinde 8 Aralık 2019 tarihinde yürürlüğe girmiştir” (Resmî Gazete, 2019).

Şekil 6.1. Türkiye ile Libya Arasındaki Kıta Sahaneliği (Anadolu Ajansı, 2019).

Türkiye ve Libya arasında imzalanan bu mutabakat muhtırası, her iki ülke arasında işbirliğinin daha da artırılmasına ve Doğu Akdeniz’de söz sahibi olacaklarının bir garantisi olmaktadır. Bu anlaşmanın Yunanistan ve GKRY hukuka aykırı olduğunu belirterek, Türkiye’yi “Uluslararası Adalet Divanı’na” şikâyet edeceklerini beyan etmektedirler (BBC News Türkçe, 2019). Öte yandan KKTC’de Libya ve Türkiye arasındaki bu anlaşmayı desteklemektedir.

Ankara ve Trablus hükümeti arasında “deniz sınırlandırma anlaşması” yapılması, Doğu Akdeniz’de Türkiye’yi yalnızlaştırma politikasını ters yönde etkilemiştir. Bu anlaşma ile Doğu Akdeniz’deki enerji denklemi Türkiye’nin sondaj ve arama alanının genişlemesine neden olmaktadır. Bu anlaşma muhtırası, Yunanistan, GKRY ve Mısır arasında ilk açıklandığı anda büyük bir panik oluşturmuş ve bu adımı uluslararası hukuka aykırı olarak nitelendirmek zorunda kalmışlardır. Doğu Akdeniz’de enerji kaynaklarından faydalanma konusunda GKRY, Yunanistan ve Mısır bölgenin arama sondaj çalışmalarında KKTC ve Türkiye’yi bu kaynaklardan faydalanma konusunda dışlamaktadırlar. Ancak bu anlaşmadan sonra MEB alanları ve sondaj geriliminde bu adım Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki önemini daha da arttırmıştır. İç karışıklığın ve savaşın sürmekte olduğu Libya’da Birleşmiş Milletlerin tanıdığı Trablus hükümeti ile

yapılan bu anlaşma Türkiye'nin uluslararası hukuktan kaynaklanan haklarını muhafaza etmesi yönündeki olumlu bir adım olmaktadır. MEB alanlarının belirlenmesi iki ülkeyi Doğu Akdeniz'de komşu haline getirmektedir. Türkiye'nin bu adımının hayati önem taşımasının sebebi, bu “deniz yetki alanları” belirleme anlaşmasının aynısının GKRY ve Yunanistan ile yapılmasının önüne geçmiş olmasıdır. Eğer böyle bir anlaşma yapılmış olsaydı Türkiye Doğu Akdeniz'de 41 bin metrekarelik alana hapsedilmiş olacaktı. Ankara bu hamlenin yapılması önceden saptamış ve Libya ile yaptığı anlaşma ile bu durumdan kurtularak dengeleri Türkiye lehine değiştirmiştir. Ankara anlaşma ile Yunanistan ve GKRY arasında kalkan oluşturmuş ve anlaşma imzaladığı MEB alanında hidrokarbon sondaj faaliyetleri ruhsatlandırma çalışmaları yapabilmeye hak kazanmıştır. Bu anlaşma Türkiye ve Libya arasında yalnız “deniz yetki alanları” değil askeri alanda da işbirliğinin artırılmasının önünü açmaktadır. Ankara bu anlaşmadan sonra diğer Doğu Akdeniz'e kıyıdaş ülkelerle yapacağı anlaşmalar Türkiye'nin bölgedeki gücünü söz sahibi olmasını destekleyerek bölgesel enerji işbirliğini olumlu yönde etkileyecektir (Töre, 2020).

6.3. Bölge Dışı Güçlerin Bölgeye Olan İlgisi

Doğu Akdeniz havzasında büyük hidrokarbon kaynaklarının keşfedilmesinin etkileri bölge ülkeleriyle sınırlı kalmayıp, enerji alanında, özellikle de enerjiye yüksek talebi olan AB'de büyük yankıyla karşılanmıştır. AB ülkeleri küresel düzeyde enerji üretim denkleminde ciddi kıtlık çekmektedir. Bu da enerjiye olan bağımlılığı ortaya çıkarmaktadır. Küresel olarak sadece AB değil ABD ve Rusya arasında da enerji kaynakları üzerinde rekabet açık bir şekilde sürmektedir. Bu nedenle büyük güçlerin çıkarlarının tutarsızlıkları, her bir tarafı Doğu Akdeniz gazı konusunu ele alma şeklinde başka tutarsızlıklara itmektedir. Ancak, bu ülkeler arasındaki ortak faktör, araştırılan gaz alanlarında ve bölge ülkelerinin uluslararası ihalelerde sunduğu imtiyaz alanlarında etkin bir varlık sürdürme çabalarıdır.

6.3.1. AB'nin Bölgeye Olan İlgisi ve Politikaları

Enerji, sadece Avrupalılar için değil, tüm dünya ülkeleri için de en önemli konulardan biridir. Ancak Avrupa için önemi, kıtanın dünya enerji denkleminde katkısı düzeyinde devam eden düşüşle artmakta ve bu da resmi Avrupa kurumlarını enerji konularının daha fazla aydınlatılması gerektiği düşüncesine sevk etmektedir. Avrupa Komisyonu'nun “İleriye Dönük İklim Değişikliği Politikasına Sahip Dayanıklı Bir Enerji Birliği için Çerçeve Stratejisi” olarak adlandırılan “Enerji Birliği” oluşturma stratejisi temel hedefler arasındadır (Raines ve Tomlinson, 2016: 3). Avrupa Birliği için enerji güvenliği, hayati önem taşımaktadır. Bu nedenle politikalarını her zaman bu yönde geliştirmektedir. Avrupa Birliği, işbirliği için koordinasyon araçlarını ve uluslararası enerji pazarında Avrupa rolünü geliştirmek için enerji arzını çeşitlendirme politikası yürütmektedir.

AB, Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji zenginliğinin, Avrupa'nın Rus gazından yaptığı ithalatın üçte birinden fazlası olması nedeniyle Avrupa'nın Rus enerji kaynaklarına aşırı bağımlılığından kurtulmak için büyük bir fırsat olduğunu görmektedir. AB ülkeleri büyük ölçüde yurt dışından doğal gaz ithalatına bağımlı durumdadır. Avrupa 2013 yılında doğalgaz ithalatı 448,6 milyar metreküp, 2015 yılında ise 456,4 milyar metreküp seviyesine ulaşmaktadır. 2016 yılında AB'nin doğal gaz ithalatı 472,2 milyar metreküp olmaktadır. Bu rakamlar her yıl daha da artmaktadır (Moncef vd., 2013: 12). Rusya Federasyonu'nun, 2016 yılında Avrupa'ya yaptığı enerji ihracatı toplam ithalatının

yüzde 35'ini oluşturmaktadır (British Petroleum, 2017: 34). Bu nedenle enerjiye talebi yüksek olan AB için Doğu Akdeniz enerjisi vazgeçilmez nitelik taşımaktadır.

Avrupa şirketleri Doğu Akdeniz'de yer alan enerji sahalarının araştırılması ve geliştirilmesine etkin katılım sağlamaktadır. Özellikle bu şirketler Mısır, Kıbrıs ve Filistin "deniz yetki alanlarında" doğal gaz aramalarında kendilerini ileri bir konuma taşımakta ve bu sahalar üzerinde önemli hisselerle sahiptirler. Bu faaliyetlere British Gas, British Petroleum'a bağlı bir şirket, İtalyan Eni Şirketi, Fransız Şirketleri ve Hollanda Shell Şirketi gibi bir dizi şirket katılmaktadır. Doğalgaz yatırım sektöründe çalışan Avrupalı şirketler Mısır'ı Doğu Akdeniz bölgesindeki en önemli ve vazgeçilmez ülke olarak görmektedirler. British Petroleum Company, doğal gaz arama alanında faaliyet gösteren en eski ve en büyük şirketlerden biri olup Mısır'daki yatırımları beş yıldan fazla bir geçmişe sahiptir. Bu nedenle şirket şu anda Mısır gazının %30'unu ve toplam diğer petrol üretiminin yaklaşık %15'ni diğer ortaklarla işbirliği içinde üretmektedir (British Petroleum, 2018). Bu şirketlerin projeleri Mısır'ın neredeyse tüm bölgelerine dağıtılsa da en önemli deniz projeleri iki ana alanda yoğunlaşmaktadır. Bunlardan biri, İskenderiye kıyılarına 65-85 km mesafede yer alan kuzey İskenderiye ve Batı Akdeniz doğalgaz sahalarının gelişimini içeren Batı Nil Deltası'nın imtiyaz alanıdır. Proje iki aşamaya ayrılmıştır. İlk aşama Taurus, Libra, Fayoum, Giza ve Raven alanının geliştirilmesini içerirken; ikinci aşama başka beş alanın, Maadi, Viper, Ruby, Polaris ve Hodoa alanlarının gelişimini kapsamaktadır (Elbassoussy, 2018: 75).

Avrupalılar Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarından en iyi şekilde faydalanmak için bölge ülkeleri arasında, özellikle gaz ihracatında güçlü bir işbirliği oluşturulmasına bağlı olduklarının altını çizmektedirler. Bu da AB'yi Doğu Akdeniz doğalgaz ihracatının önünü açması ve muhtemel tüm işbirliği projelerini ve hareketlerini desteklemeye itmektedir. Avrupa'nın Doğu Akdeniz enerji alanında işbirliği projelerine verdiği desteğin en belirgin özellikleri aşağıdaki gibidir:

- a) İlk olarak, 2015 yılında AB, EastMed projesini ve gaz taşıma Boru Hattı projesini, destekleyerek bu tür projelerin Güney Gaz Koridoru Projelerinin bir parçası olarak kabul etmek için ortak bir proje olarak onaylamaktadır. Proje, Avrupa'nın mevcut ve gelecekteki ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir konsolide gaz piyasası ve bir ulaşım ağı oluşturmaktadır (IGI Poseidon, 2018).
- b) İkinci büyük adım ise, projenin ilk fizibilite çalışmalarını finanse etmek için katılım yapılması gerektiğidir. 2015'ten 2016'ya kadar olan dönemde, IGI Poseidon Company, 4 milyon dolarlık Pree-FEED çalışmaları gerçekleştirmiştir. AB bu projeye, 2 milyon dolar katkıda bulunmuş ve bu da çalışmanın toplam maliyetinin %50'sini oluşturmaktadır. Bu adım AB'nin bu projeyi önemseyişinin ikinci adımıdır. Avrupalılar için bu proje ve fizibilite çalışmasının ilk sonuçları üç ana faktörle sonuçlanmıştır; proje teknik olarak uygulanabilir, ekonomik olarak verimlidir ve ticari olarak rekabetçi olmaktadır (Margheri, 2017: 3).

Doğu Akdeniz'de bütünleşik bir enerji piyasasının kurulması da dahil olmak üzere, bu türlü projeler hala bazı zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu nedenle teknik ve mühendislik konuları, çevresel ve yasal riskler ile özellikle bölge ülkeleri için uluslararası bağlayıcı yasal çerçevenin yokluğu gibi sorunlar Doğu Akdeniz'de tüm kıyıdaş ülkelerin yararlandığı bir projenin ortaya çıkmasını geciktirmektedir. Ayrıca geciktirmeye neden olan bu sorunlardan diğerleri ise hüküm süren istikrarsız jeopolitik iklim ve politik risklerdir (Zemach, 2016: 11).

Doğu Akdeniz doğalgaz keşiflerini AB için bir çok nedenden dolayı önem taşımaktadır. Bu nedenlerden en önemlisi, Doğu Akdeniz gazı Avrupalıların kendilerini

doğal gaz alanındaki Rus bağımlılığından kurtarmaları için potansiyel bir fırsat oluşturmaktadır. AB Doğu Akdeniz’de sadece Mısır ve GKRY enerji kaynaklarına destek vermektedir. Bu da İsrail’i Avrupa şirketlerinin ilgi eksikliğinden dolayı Rusya ve ABD şirketleri ile anlaşma yapmaya zorlamaktadır. Rusya ve ABD’nin bölgede güçlenmesi ve enerji sahalarında pay sahibi olmaları, rekabetin önünü açarak işbirliğinin kopmasına neden olmaktadır. AB’nin tüm bölge ülkelerine aynı derecede yakınlaşmaması ve sadece GKRY ve Mısır’la işbirliği yürütmesi diğer bölge ülkeleri tarafından olumsuz karşılanmaktadır. Bu sebepten dolayı bölge devletleri arasında işbirliği olmadığı sürece bölgesel güvenlik olumsuz yönde etkilenmektedir.

6.3.2. Rusya’nın Bölgeye Olan İlgisi ve Yatırımları

Rusya’nın Doğu Akdeniz bölgesinin gaz keşiflerine yönelik ilgisinin olmadığı yönünde kavrayış benimsenmektedir. Fakat Rus yetkililer bu bölgenin önemini özel politikaları dışına itmemektedirler. Rus kökenli enerji şirketlerinin, bu bölgede yer alan enerji kaynaklarını Rusya Federasyonu için, özel stratejiler belirleyerek gaz sahalarından hisseler satın alması ve bu çabalarını da her geçen gün artırması bunun kanıtıdır. Rus kökenli enerji şirketleri son on yılda tüm zorluklara rağmen Doğu Akdeniz’de yer alan gaz projelerine katılmakta ısrarcı olarak bu yönde politikalar geliştirmektedirler. 2013’ten bu yana Rusya, dört büyük Rus petrol ve gaz şirketi; Rosneft ve Gazprom devlete ait şirketler ile Novatek ve Lukoil özel şirketleri vasıtasıyla Lübnan Münhasır Ekonomik Bölgesine yatırım yapmaya ilgi duyduklarını açıklamıştır (Sputnik News, 2013). Lübnan Enerji Bakanı Gobran, Moskova’ya yaptığı ziyarette, ülkesinin Rusya’nın doğal gaz arama ve geliştirme faaliyetlerine izin verdiği Rus tarafı ile enerji alanında bir işbirliği anlaşması imzaladığını belirtmiştir (Stergiou, 2017: 107).

Rusya’nın Doğu Akdeniz’de sadece Lübnan’a değil diğer devletlerle de anlaşmalar imzalaması bölgeye olan ilgisini göstermektedir. Suriye’de, uzun süredir devam eden savaş durumuna rağmen, 25 Aralık 2013’te Rusya, hükümet kontrolündeki Soyuzneftegas Grubu aracılığıyla Suriye makamlarıyla bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmaya göre Rusya, Suriye kıyılarında 25 yıl boyunca Blok 2 olarak adlandırılan bölgede 90 milyon dolarlık yatırım yapmış ve bu kıyıları kiralamıştır (Coats, 2014).

Doğu Akdeniz’de enerji kaynaklarının bol olduğu bir diğer ülke Mısır’dır. Rusya bu nedenden dolayı Mısır’a da yatırımlar yapmaktadır. Özellikle dev rezervleriyle “Zohr” alanının keşfinden sonra Rusya’nın bu alana ilgisi daha çok artmıştır. 12 Aralık 2016 tarihinde Rus şirketi olan “Rosneft” Mısır’da faaliyet gösteren İtalyan şirketi olan “Eni” ile anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşmaya göre bazı imtiyazlar elde edilmiş ve şirketler arasında koalisyon kurularak Mısır gaz sahalarını birlikte işletecekleri belirtilmiştir. Böylece, Rus şirketi olan “Rosneft”, Mısır gaz rezervlerinin 850 milyar metreküp gaz olduğu tahmin edilen Doğu Akdeniz’de şimdiye kadar keşfedilen en büyük gaz alanında bir paya sahiptir (Deloitte, 2017).

Rusya Doğu Akdeniz’de yer alan enerji kaynaklarında söz sahibi olmak için İsrail ile de anlaşmalar imzalamaya çalışmaktadır. İsrail devleti Rusya’nın keşfedilen devasa miktarda doğalgazdan yararlanma ve bunları işletme girişimlerinin 2012’den bu yana durmadığını belirtmektedir. Gazprom Şirketi, Leviathan Field’in imtiyazının % 30’luk bir payı için teklif vermektedir. Rus şirketi olan Gazprom’un bu ihaleyi kaybetmesi sonucunda, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin devlete ait olan bu şirketi desteklemek için Temmuz 2012’de İsrail’i ziyaret etmiştir (Stergiou, 2017: 106).

Rus şirketlerin Doğu Akdeniz’de önemli rezervlere sahip olan İsrail ile anlaşma yapmak istemesi ve İsrail’in buna olumlu bakmamasına rağmen yine de, Rus devletinin

desteğiyle, Gazprom 2013 yılının şubat ayında İsrail tarafını işbirliği yapmaya ikna edebilmiştir. İsrail gaz pazarına sızmaya devam etmek isteyen Rus şirketleri, Tamar ve Dalit tarlalarından 20 yıllık sözleşme imzalayarak sadece sıvılaştırılmış doğal gaz elde etmek için sonuç almışlardır (Thompson ve Sarah, 2015: 6). Anlaşma gerçeğe çevrilmemiş ve uygulanmamış olmasına rağmen, Rusya'nın İsrail gaz haritasında önemli bir yer tutması ciddi bir girişim olarak değerlendirilebilmektedir (Thompson ve Sarah, 2015: 7).

İsrail'in sadece enerjinin ekonomik yönleriyle değil, aynı zamanda siyasi ve jeostratejik yönleriyle ilgilenmesi gaz alanında çeşitli nedenlerle Rus yatırımlarına kapı açtığını göstermektedir. İsrail'in Rus doğalgaz ortaklığını kabul etmesinin iki nedeni bulunmaktadır. Bunlar: (Josh, 2016)

- a) İlk olarak, Doğu Akdeniz'deki İsrail doğalgaz tesislerinin güvenliğinin sağlanması ve korunmasıdır. Hizbullah'ın İsrail sahalarındaki gaz altyapısı için tek olmasa da ana tehdit olduğu bilinmektedir. Bu nedenle Rusya'yı, İsrail enerji denkleminde kendini güvence altına alan bir faktörü temsil edecek dengeli bir öğeye dönüştürmek istemektedir. Hizbullah bölgedeki Rus-Şii ittifakının temel direklerinden biri olduğu için Hizbullah, Rus tarafının temsil ettiği uluslararası arenadaki en önemli müttefiklerinden birinin çıkarlarına zarar vermeyecektir. Rus başbakanı, Ruslar aşırılık yanlısı grupların İsrail gaz altyapısına saldırmasını engellemeye söz verdiklerini anlaşma sırasında söyleyerek bunun garantisini vermektedirler.
- b) İkinci önemli sebep ise, İsrail gazının ihracatı için bir kanal sağlanmasıdır. Tel Aviv bölgedeki diğer ülkelerle, özellikle Türkiye ve GKRY ile, gazını Avrupa'ya ihraç etme konusunda bir anlaşmaya varamamaktadır. Bu nedenle Rusya'nın katılımı ile, Leviathan gaz sahasının nakli ve ihracatı bu anlaşmayı imzalamanın en önemli nedenleri arasında yer almaktadır.

İsrail ve diğer Doğu Akdeniz ülkeleri Rusya'nın şirketler aracılığı ile Doğu Akdeniz'e sızmasını istememektedirler. Çünkü Rusya'nın bu bölgelerde olduğu sürece bölgesel güvenliğin olumsuz yönde etkileneceği düşünülmektedir. Ancak bu gaz sahalarını geliştirecek yeterli teknolojilerinin olmaması onları bu anlaşmaları imzalamaya teşvik etmektedir. Diğer bir husus ise Rusya'nın resmi şekilde bu şirketleri desteklemesidir. İsrail Rus şirketleri de dahil olmak üzere, gaz sahalarının geliştirilmesi konusunda geniş deneyime sahip tüm şirketlere açık olduğunu her fırsatta dile getirmektedir (Globes, 2016).

6.3.3. ABD'nin Bölgeye Yönelik Stratejileri

Küresel enerji pazarı ve enerji tüketiminde Amerika Birleşmiş Devletleri ilk sırada yer almaktadır. Bu sebepten dolayı ABD dış politikasında enerji güvenliği vazgeçilmez öneme sahip olmakta ve ABD politikalarını bu vizyonla oluşturmaktadır. ABD'nin enerji talebinin yüksek olması dünyanın farklı bölgelerinde hidrokarbon kaynakları üzerinde söz sahibi olma girişimlerinin sebebi niteliğini taşımaktadır. ABD enerji güvenliğini sağlamak ve stratejilerini o yönde geliştirmek için çeşitlendirme politikaları yürütmektedir. Bu çeşitlendirme politikası tek bölge ve tek ülkeye bağımlılığı azaltarak enerji güvenliğini sağlamaktadır. Amerika'nın enerji güvenliği sağlamak amacıyla geliştirdiği bir diğer politika ise, az maliyet ve güvenli taşımacılıktır (Akbaş ve Pala, 2014: 236).

Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklarının keşfinin ABD için stratejik etkileri olmaktadır. ABD şirketlerinden özellikle Noble Energy, Doğu Akdeniz enerji kaynakları

üzerinde arama ve üretimde kilit bir rol oynamaktadır. Amerikalı yetkililer ABD, İsrail, Ürdün ve Mısır'ın yakın ilişkilere sahip olduğu enerji güvenliğine ve genel güvenliğe ortak bir anlaşma ile gerek duyduklarını belirtmektedirler. Amerika'nın bölgeye olan ilgisi özellikle Rusya'nın bölgeye inmesiyle Suriye ve Irak'taki çatışmanın yayılmasıyla daha da artmaktadır. Doğu Akdeniz bölgesindeki gaz keşiflerinde gerçekleşen büyük atılım bölgedeki ülkeler arasında gerginliği artırmıştır. Hidrokarbon kaynakları, ABD'nin Doğu Akdeniz gaz keşiflerine yönelik tutumlarına yansıyan yeni bir bölgesel çatışma kaynağı haline gelmiştir. Bu nedenle, ABD'nin Akdeniz gazı vizyonu üç ana belirleyici faktör etrafında genişlemektedir:

- a) İlk faktör bölgedeki enerji kaynakları üzerindeki çatışmadan barışa doğru gelişme olarak doğalgazın ve İsrail'in güvenliğinin sağlanmasıdır. ABD, İsrail-Filistin barış süreci çerçevesinde doğal gazı kullanmaya ve adapte etmeye çalışmaktadır. Bu, ABD Dışişleri Bakanı John Kerry tarafından Mayıs 2013'te Batı Şeria'da ekonomiyi geliştirmeyi amaçlayan "Filistin Toprakları için Ekonomik Plan" veya "Filistin Ekonomi Girişimi" olarak adlandırılan öneriye yansımaktadır. İsrail-Filistin çatışmasını sonlandırmak için kapsamlı bir siyasi anlaşmanın temeli olarak bu gelişmeler gösterilmektedir. Bu girişim ayrıca gaz konusuna da odaklanmakta ve Gazze Şeridi'nde dört enerji santrali inşa etmeyi kolaylaştırmak için her iki taraf arasında "Gazze Deniz" alanını belirlemek için müzakerelerin başlatılması gerektiğini önermektedir (De Micco, 2014: 20).
- b) İkinci faktör doğrudan İsrail güvenliği düzeyinde olup ABD, Akdeniz'de doğal gaz sondaj tesislerini savunmak amacıyla 26 Mart'tan 5 Nisan'a kadar İsrail ve Yunanistan'ın yanında denizde bazı askeri manevralar gerçekleştirmektedir (Gabe, 2012).
- c) Üçüncü önemli faktör ise, ABD bölgedeki müttefiklerini yakınlaştırmak için bir araç olarak enerji kaynaklarını kullanmaktadır. Doğu Akdeniz bölgesinin enerji kaynakları kıyıdaş ülkeler arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilediğinden ABD bölgeye yönelik kendi politikalarının başarısız olmaması için bu ilişkileri iyileştirmek istemektedir. İsrail-Türkiye ilişkileri düzeyinde, birçok ABD yetkilisi, ilişkileri iyileştirmek için ön planda yer almaktadır. ABD Enerji Bakanlığı'nın özel temsilcisi Amerikan diplomatı Amos Hochstein'in 21 Ağustos 2016'da doğudaki büyük miktardaki doğalgazın Akdeniz bölgesi, bölge ülkeleri için, özellikle İsrail ve Türkiye için önemini vurgulayarak, İsrail Leviathan Sahası'nı geliştirmeye devam ettikçe ve İsrail gazını Türkiye üzerinden Avrupa'ya ihraç etmek için bir boru hattı inşa etme olasılığı arttıkça, ilişkilerini güçlendirmeleri için gerçek bir fırsat teşkil etmektedir diye bu ilişkileri yönetmek için çabalamaktadırlar (Wainer, 2016).

ABD Doğu Akdeniz bölgesindeki politik menfaatler ve kazançlar elde etmek için bölge ülkeleri ile ilişkilerini daha da geliştirmektedir. Bu bağlamda ABD, İsrail ve GKRY kıyılarında gaz yatırımları ve Blok 12'de yer alan "Afrodit" alanı üzerinde Nobel Enerji şirketi vasıtasıyla kontrolü sağlamaya çalışmaktadır. Ancak Amerikan şirketleri özellikle Lübnan deniz bölgelerinde, her ne kadar arabulucuk çalışmaları yürütse de İsrail-Lübnan çatışmasını sona erdirmeyi başaramamaktadırlar. Lübnan'ın Amerikan şirketi olan Noble Energy ile bu yatırımlardan memnun olmadıkları görülmektedir. Üçgen bölgede (İsrail-Lübnan arasındaki anlaşmazlığın olduğu bölge) özellikle Lübnanlı yetkililer, Amerikan şirketi Nobel Energy'nin İsrail ile tartışmalı alanda herhangi bir arama faaliyeti yürütmesi konusunda ABD'li yetkilileri uyarmaktadırlar (De Micco, 2014: 20). ABD'nin Doğu Akdeniz bölgesi üzerindeki politik menfaatleri ve kazançlar elde etmek amacıyla

yürüttüğü siyaset bu bölgenin bazı devletleri için olumsuz algılanmakta ve bu gelişmeler ise bölgesel güvenliği olumsuz yönde etkilemektedir.

SONUÇ

Tarihsel olarak enerji kaynakları insanlığın varoluşu süresince her daim önemini korumuştur. Küresel olarak enerji kaynakları üzerinde mücadeleler yaşanmış, bu süreç sanayileşmenin artmasıyla daha da derinleşerek günümüzde de etkisini göstermektedir. Enerji kaynakları, uluslararası sistemde üretimin en önemli girdisini oluşturan, devletlerin sosyal refah düzeylerini ve ekonomilerini geliştiren birincil faktör olarak değerlendirilmektedir. Dünyada enerji kaynaklarına sahip olan bölgelerin coğrafi konum olarak önemi her zaman korunmaktadır. Özellikle enerjinin üretilerek pazarlandığı konumlar coğrafi bölgenin jeopolitik önemini artırmaktadır. Enerji jeopolitiği ülkelerin çıkar maksimizasyonunda önemli argümanlardan birisidir. Zira ülkeler, enerji bölgelerinde maksimum fayda elde etmek üzere farklı çıkar politikaları geliştirmektedirler. Enerji kaynaklarının politik etkisi, bazı bölgelerde refahın ve üretimin gelişmesi yönünde artarken, bazı bölgelerde anlaşmazlık ve kaosun ortaya çıkmasına sebebiyet veren olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Enerji kaynaklarına sahip olmak küresel ve bölgesel anlamda ülkenin jeopolitik konumuna katkı sağlarken, bu kaynakların geliştirilmesi ve uluslararası piyasaya arz edilmesi enerji konusunun en önemli aşaması olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda özellikle Doğu Akdeniz'in enerjide transit konumu ve bu bölgede yer alan enerji kaynakları, kıyıdaş ülkeler ve bölgesel güçler tarafından hayati önem taşımaktadır.

Çalışma, Doğu Akdeniz'de yer alan enerji kaynaklarının bölgesel güvenliğe olan etkileri ve bu etkilerin incelenmesi doğrultusunda ele alınmıştır. Bu kapsamda araştırmada, Doğu Akdeniz enerji kaynaklarından maksimum düzeyde fayda elde etme amacının bölgesel güvenliği etkilediği sonucuna varılmış ve bölgesel güvenliği etkileyen ana faktörler belirlenmiştir. Bu faktörler arasında bölgesel güvenliği etkileyen en önemli unsurun, yeni keşfedilmiş enerji rezervleri olduğu düşünülmüş ve Doğu Akdeniz'de yer alan enerji rezervlerinin kıyıdaş ülkeler arasında anlaşmazlıklar ve çekişmelere neden olduğu tespit edilmiştir. Öyle ki son yıllarda, Doğu Akdeniz'de keşfedilmiş enerji rezervleri konusunda bölge ülkeleri tarafından ortak bir anlaşmanın sağlanamaması ve enerji alanları hususundaki ihtilaflar bölgesel güvenliğin olumsuz yönde etkilendiğini kanıtlar nitelikte olmuştur. Çalışma sırasında Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının bölgesel güvenliğe etkileri hususunda bir sıra bulgular ortaya çıkarılmıştır.

Bu bulgulardan yola çıkılarak, Doğu Akdeniz'e kıyıdaş olan ülkeler yani GKRY, KKTC, Mısır, İsrail, Yunanistan, Libya, Lübnan, Türkiye ve Suriye özelinde incelemeler yapıldığında bilhassa bölge devletleri arasında bölgesel güvenliği etkileyecek ciddi problemlerin olduğu görülmüştür. Bu duruma söz konusu ülkeler arasında tarihsel olarak süregelen çeşitli anlaşmazlıkların da olması katkı sağlamıştır. Bölgesel güvenliği etkileyen bu anlaşmazlıklar ise bölgedeki enerji kaynaklarının aranması, geliştirilmesi ve uluslararası piyasaya çıkarılması konusunda sorunlar yaşanmasına neden olmaktadır. Özellikle İsrail ve Lübnan arasındaki çekişmeler bölgesel güvenliği etkileyerek, bölgede yer alan enerji kaynaklarının güvenliğini etkilemektedir. İsrail ve Lübnan arasındaki tarihsel sorunlar, 1948 yılında İsrail'in bağımsızlığını elde etmesinden sonra başlamaktadır. Lübnan'ın Arap Birliği üyesi olarak İsrail ile savaşması ve İsrail'i devlet olarak tanımaması iki ülke arasındaki çekişmelerin esas nedeni olarak görülmektedir. Son yıllarda, İsrail'in Lübnan'ın deniz yetki alanlarında sondaj faaliyetleri yürütmesi ve ciddi miktarlarda enerji rezervlerine rastlaması, Lübnan ve İsrail arasında gerilime neden olmaktadır. Lübnan'da yer alan Hizbullah terör örgütünün İsrail enerji sahalarını tehdit etmesi ve ardından hedef gösterilmesi, bölgenin enerji jeopolitiğini ve enerji arz güvenliğini olumsuz yönde etkileyerek bölgesel güvenliği tehdit etmektedir.

Doğu Akdeniz’e kıyıdaş olan ülkeler arasında bir diğer tarihsel anlaşmazlık Kıbrıs konusudur. Kıbrıs adası, Doğu Akdeniz’de jeostratejik ve jeopolitik olarak önem arz etmektedir. Kıbrıs adası hususundaki anlaşmazlık Türkiye, Yunanistan, KKTC ve GKRY arasında çekişmelere neden olmaktadır. 1974 krizi ve KKTC’nin 1983 yılında Ankara tarafından tanınması, Türkiye’nin Yunanistan ve GKRY ile ilişkilerini olumsuz yönde etkilemesiyle sonuçlanmıştır. GKRY, KKTC’nin haklarını hiçe sayarak Kıbrıs çevresindeki enerji sahalarını Kıbrıs’ın tek temsilcisi olduğunu varsayarak ihalelere çıkarmaktadır. Bu anlaşmazlık ve KKTC’nin haklarının ihlal edilmesi, Yunanistan, Türkiye ve GKRY arasında Kıbrıs’ın bağımsızlığı konusundaki tarihsel anlaşmazlığın yeniden ortaya çıkmasına neden olmuştur. Enerji kaynakları kapsamındaki bu anlaşmazlıklar ise bölgesel güvenliği etkileyerek enerji kaynaklarının kullanımı ve geliştirilmesinin önüne geçmektedir.

Çalışma sırasında Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının bölgesel güvenliği etkilemesi kapsamında ortaya çıkan bir diğer önemli bulgu ise, bölgedeki silahlanma yarışıdır. Doğu Akdeniz’de 2000 yılından bu yana özellikle son yıllarda keşfedilen enerji kaynakları ve bu kaynaklardan maksimum faydalanma yönünde bölge ülkeleri arasında farklı politikalar ve anlaşmazlıklar ortaya çıkmaktadır. Enerji kaynakları yönündeki çekişmeler, ülkeleri silahlanmaya teşvik etmektedir. Özellikle ABD Altıncı Filosu’nun bölgedeki azalmış varlığı, sadece kıyıdaş ülkelerin değil bölge dışı güçlerin de Doğu Akdeniz’de donanma kapasitesini artırmasına sebep olmuştur. Doğu Akdeniz’de enerji kaynaklarından maksimum derecede faydalanmaya çalışmakta olan İsrail, sadece sondaj çalışmaları ile değil, denizde güç kapasitesini güçlendirmek yönünde de önemli adımlar atmaktadır. İsrail’in denizde güç kapasitesini artırması güvenlik ikileminin ortaya çıkmasına böylece diğer kıyıdaş ülkelerin de denizde silahlanma ve güç kapasitelerini artırmalarına neden olmaktadır. Doğu Akdeniz’e kıyıdaş olan Mısır ve Yunanistan da son yıllarda donanma kapasitelerini yükseltmektedir. GKRY’de bölgedeki silahlanma yarışında aktif rol almaya çalışmaktadır. GKRY Doğu Akdeniz’deki güç kapasitesini artırmasının nedenini, enerji rezerv alanlarını koruma ve güvenliğini sağlama politikasına bağlamaktadır. Doğu Akdeniz’e kıyıdaş olan ülkeler, kendi “deniz yetki alanlarını” korumak üzere yaptıkları bir diğer adım ise MEB anlaşmaları imzalamaktır.

Doğu Akdeniz’de KKTC ve Türkiye arasında MEB anlaşması imzalanmıştır. Türkiye, garantör ülke konumunda yer almaktadır. GKRY KKTC’nin haklarını ihlal etmekte Türkiye ise KKTC’nin haklarını korumak üzere tatbikatlar düzenlemektedir. Doğu Akdeniz’de enerji kaynaklarından azami olarak faydalanma çabası ve bölge ülkeleri arasındaki deniz yetki alanları konusundaki anlaşmazlıklar, kıyıdaş ülkelerin ve bölge dışı güçlerin bölgedeki silahlanma faaliyetleri ve donanma kapasitelerini artırmalarına yol açarak bölgesel güvenliğin etkilenmesine neden olmaktadır.

Doğu Akdeniz’de bölgesel güvenliği etkileyen en önemli faktör enerji kaynaklarıdır. 1990 yılının sonundan günümüze kadar, Doğu Akdeniz’deki enerji kaynakların da önemli ölçüde artış görülmüştür. Doğu Akdeniz’de 2009 yılında Tamar, 2010 yılında Leviathan, 2011 yılında Afrodit, 2015 yılında Zohr, 2018 yılında Calypso ve 2019 yılında Glaucus enerji sahaları keşfedildikten sonra, bölge ülkelerinin ve bölge dışı güçlerin enerji politikaları değişime uğramıştır. Doğu Akdeniz’de yer alan bu enerji alanları farklı ülkelerin deniz yetki alanlarında yer almaktadır. Enerji alanlarında hâkim olmak üzere ülkeler arasında deniz yetki alanları tartışması başlamıştır. Kıyıdaş ülkeler kendi enerji sahalarını korumak ve ihlal edilmemesini sağlamak üzere bu alanları güvenlikleştirmektedirler. Güvenlikleştirme sürecinde en önemli faktör söylemsel olarak tehdidin ele alınmasıdır.

Güvenikleştirme, bir aktörün belirli bir konuyu güvenlik gündemine eklememesi ve söz-edimi doğrultusunda gelişen olağanüstü tedbirlerin meşrulaştırılmasıdır. Doğu Akdeniz’de Kıbrıs adasında yer alan GKRY’nin adanın tek temsilcisi olarak kendini uluslararası topluma tanıtmaya ve adanın Türk kısmının temel değerlerinin hiçe sayması KKTC’nin güvenliğini olumsuz yönde etkilemiş ve acil önlemler almasına neden olmuştur. Türkiye, KKTC’nin garantör ülkesi olmasından dolayı, söz edimi yoluyla KKTC’nin deniz yetki alanlarının ihlal edilmesine karşı çıkarak GKRY’yi uyarmış daha sonra da savaş gemileri ve askeri uçaklarla GKRY gemilerini alandan uzaklaştırmıştır. GKRY ise söylem olarak Türkiye’nin askeri gemilerini kendi deniz yetki alanlarını ihlal ettiği ve enerji sahalarının güvenliğinden endişe duyduğunu açıklayarak bu alanları güvenlileştirme çabası içerisine girmiştir. Öte yandan benzer amaçla hareket eden İsrail de, Hizbullah terör örgütünün İsrail enerji sahalarını tehdit ettiğini öne sürerek bu alanları güvenlilestirmeye çalışmıştır. Ancak güvenlileştirme faaliyetleri ve deniz yetki alanlarındaki bu anlaşmazlıklar, bölgesel güvenliği etkilemekte ve çatışmalara yol açmaktadır.

Doğu Akdeniz’de son yıllarda keşfedilmiş enerji rezervlerinin etkileri bölge ülkeleriyle sınırlı kalmayıp bölge dışı güçlerinde dikkatini çekmektedir. Doğu Akdeniz enerji kaynakları, AB ülkelerinin Rusya Federasyonu’ndan enerji bağımlılığını azaltma noktasında ve AB ülkelerinin enerji çeşitlendirmesi noktasında önem arz etmektedir. AB, Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji zenginliğinin, Avrupa’nın Rus gazından yaptığı ithalatın üçte birinden fazla olması nedeniyle Avrupa’nın Rus enerji kaynaklarına aşırı bağımlılığın kurtulmak için büyük bir fırsat olduğunu görmektedir. Böylece Avrupa Birliği, Doğu Akdeniz’deki enerji kaynaklarından faydalanma yönünde politikalar geliştirmektedir. Doğu Akdeniz enerji sahalarında Avrupa merkezli büyük şirketler, enerji alanlarının geliştirilmesinde etkin katılım sağlamaktadırlar. Avrupa kökenli enerji şirketleri, Doğu Akdeniz’de sadece Mısır ve GKRY ile anlaşmalar imzalamaktadırlar. Avrupa’nın ayırım gözetmekte olan politikaları diğer bölge ülkeleri tarafından olumsuz karşılanmaktadır. AB’nin Doğu Akdeniz’de sadece Mısır ve GKRY ile işbirliği yapması diğer bölge ülkelerinin Rusya, ABD ve diğer bölge dışı güçlerin enerji şirketleriyle işbirliği yapmalarına neden olmaktadır. Bu gelişmeler bölge dışı güçlerin bölgedeki enerji sahalarında söz sahibi olmalarını sağlamaktadır. GKRY’nin KKTC’nin haklarını ihlal ederek adanın tek temsilcisi gibi KKTC’nin deniz yetki alanlarını ihaleye çıkarması ve ihalelerin AB kökenli şirketler tarafından alınması ciddi problemleri beraberinde getirmektedir. Avrupa’nın taraflı politikaları GKRY, KKTC ve Türkiye üçlüsünde çatışmaya neden olmaktadır. Doğu Akdeniz’de bölge dışı güçlerin bölgede çıkar politikaları yürüterek aktif rol almaları bölgesel güvenliği etkilemektedir.

Doğu Akdeniz enerji rezervleri AB’nin enerji çeşitlendirme politikasında hayati önem taşımaktadır. AB’nin çeşitlendirme politikası yürütmesinin temel sebebi, Rusya’nın kendi kaynaklarını politik olarak kullanmasının önüne geçmektir. AB’nin Doğu Akdeniz enerji kaynaklarından arz sağlaması durumunda, Rusya Federasyonu’nun AB üzerindeki tekelciliği sarsılmış olacaktır. Rusya’da AB’nin çeşitlendirme politikasının önüne geçmeye yönelik stratejiler üretmektedir. Bu nedenle, Rusya Federasyonu’nun desteklediği enerji şirketleri Doğu Akdeniz’deki enerji sahalarında aktif rol almak üzere yatırımlar yapmaktadır. Bu durum ise Doğu Akdeniz’e kıyıdaş ülkeler tarafından olumsuz karşılanmaktadır. Rus kökenli enerji şirketleri Doğu Akdeniz’de son on yıl içerisinde birçok projelere dahil olarak, bölgedeki enerji sahalarından hisseler almaktadır. Lübnan devleti, Moskova’ya yaptığı ziyarette, ülkesinin Rusya’nın doğal gaz arama ve geliştirme faaliyetlerine izin verdiği Rus tarafı ile enerji alanında bir işbirliği anlaşması imzaladığını belirtmektedir. Rusya, Doğu Akdeniz’de

sadece Lübnan değil İsrail ve Mısır'la da anlaşmalar imzalamaktadır. Rus şirketlerin Doğu Akdeniz'de önemli rezervlere sahip olan İsrail ile anlaşma yapmak istemesi ve İsrail'in buna olumlu bakmamasına rağmen yine de Rus devletinin desteğiyle Gazprom, 2013 yılında İsrail tarafını işbirliği yapmaya ikna edebilmiştir. İsrail'in Rus kökenli şirketlerle anlaşma imzalamasının temel nedeni Hizbullah terör örgütünün İsrail enerji sahalarına karşı terör eylemlerinin önüne geçmek olmasıdır. Böylece İsrail sadece enerjinin ekonomik yönleriyle değil, aynı zamanda siyasi ve jeostratejik amaçlarla enerji alanlarında Rus yatırımlarına kapı açtığını belirtmektedir. Rusya'nın Doğu Akdeniz'deki stratejileri yatırımlarla sınırlı kalmayıp Suriye'deki iç çatışmadan faydalanarak, Doğu Akdeniz'de Suriye'nin Blok 2 olarak adlandırılan kıyılarını 25 yıllık sözleşmeyle kiralamıştır. Doğu Akdeniz'e kıyıdaş olan ülkeler, Rusya'nın desteklediği enerji şirketlerinin bölgede aktif rol almasını istememektedirler. Çünkü Rusya Federasyonu'nun bu bölgedeki çıkara dayalı politika ve stratejileri bölgesel güvenliği etkilemektedir. Ancak Doğu Akdeniz'e kıyıdaş ülkelerin enerji sahalarını geliştirecek yeterli teknolojilerinin olmaması ve Rus destekli terör örgütlerinin bu bölgedeki enerji altyapı güvenliğini tehdit etmesi yönündeki endişeler Rusya'nın bölgede aktif olmasına neden olmaktadır.

ABD'nin küresel enerji pazarında ilk sırada yer alması ve enerji ihtiyacının yüksek olması, ulusal ve bölgesel politikalarını da bu yönde şekillendirmektedir. ABD'nin enerji pazarındaki konumu politika stratejilerini de bu vizyonda oluşturmaya ve dünyanın farklı bölgelerinde hidrokarbon kaynakları üzerinde söz sahibi olma girişimlerinde bulunmasına temel oluşturmaktadır. Böylece Doğu Akdeniz'deki hidrokarbon kaynaklarının keşfi ABD için stratejik olarak önem arz etmektedir. ABD şirketlerinden özellikle Noble Energy, Doğu Akdeniz enerji kaynakları üzerinde arama, üretim ve geliştirme noktasında kilit rol oynamaktadır. Amerika'nın bölgeye olan ilgisi, Rusya'nın bölgeye inmesi ve Suriye'deki çatışmanın yayılmasıyla daha da artmaktadır. ABD'nin Doğu Akdeniz'de İsrail'i desteklemesi diğer bölge ülkeleri tarafından olumsuz karşılanmaktadır. ABD'nin, Lübnan ve İsrail arasındaki tartışmalı alanda herhangi bir arama faaliyeti yürütmesi Lübnan tarafından tepkiyle karşılanarak uyarılmaktadır. Lübnan hükümeti, ABD kökenli şirket olan Noble Energy ve İsrail arasındaki yatırımlardan memnun olmadıklarını belirtmektedir. ABD'nin bölgedeki enerji kaynaklarına yönelik çıkarları ve bölgede İsrail'i destekleyerek Lübnan'ın haklarının ihlal edilmesi bölgesel güvenliği etkilediği gerekçesiyle, bölge ülkeleri tarafından dile getirilmektedir.

Çalışma sırasında Doğu Akdeniz enerji kaynakları yönünde elde edilen bulgular, uluslararası kuruluşlar tarafından yayınlanan verilerle desteklenmiştir. Böylece Doğu Akdeniz'de yer alan enerji kaynaklarının önemi ortaya konularak değerlendirilmiştir. Doğu Akdeniz'e kıyıdaş olan ülkeler tarafından bölgesel strateji ve işbirliği oluşumunun önündeki en büyük engel, enerji kaynaklarının bölgesel güvenliğe olan etkisidir. Doğu Akdeniz'de kıyıdaş ülkeler arasındaki tarihsel anlaşmazlıklar ve yeni keşfedilmiş enerji rezervleri, bölgede enerji arzının siyasi etkilere karşı özellikle savunmasız olduğunu göstermektedir. Enerji projelerine ilişkin kararların özellikle politik hususlardan etkilenmesi bölgedeki enerji sahalarının geliştirilmesinin önüne geçmektedir. Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının bölgesel güvenliğe olan etkileri ise; deniz yetki alanları konusundaki çekişmeler, kıyıdaş ülkelerin denizde güç kapasitelerini artırması, Kıbrıs sorununun yeniden ortaya çıkması, tarihsel çatışmaların yeniden alevlenmesi, bölge dışı güçlerin bölgeye yönelik stratejik politikaları olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda çalışmada; "Doğu Akdeniz'de enerji rezervleri, kıyıdaş ülkeler arasındaki tarihsel anlaşmazlıkları yeniden ortaya çıkarmış ve bölge dışı güçlerin bölgedeki

faaliyetleri bölgesel güvenliği olumsuz yönde etkilemiştir”, “Doğu Akdeniz’e kıyıdaş ülkeler arasındaki deniz yetki alanları hususundaki anlaşmazlıklar bölge ülkeleri arasında gerilimi artırmakta ve ülkeler arasındaki silahlanma yarışına neden olmuştur” ve son olarak “Doğu Akdeniz ülkeleri arasındaki çekişmeler, mevcut enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve uluslararası piyasaya çıkarılmasını engellemektedir” hipotezleri doğrulanmıştır.

KAYNAKÇA

- ACHARYA, A. ve JOHNSTON, ABİ., 2007. *Crafting Cooperation: Regional International Institutions in Comparative Perspective*, Cambridge University Press, Cambridge, 318s.
- ACHARYA, A., 2007. "The Emerging Regional Architecture of World Politics", *World Politics*, 59(4), ss.629-652.
- AĞIR, O., ve BALCI G., 2018. "Türkiye'nin Enerji Nakil Hatlarına Yönelik Stratejileri", VII. Uluslararası Sempozyum İdealden Gerçeğe Toplum, Siyaset ve Ekonomi Sempozyumu, Tam Metin, E-kitap, 12-13 Ekim, Malatya, ss. 127-134.
- AKBAŞ, Z. ve PALA, E., 2014. "ABD'nin Küresel Hakimiyet Rekabetinde Kaya Gazının Yeri: Engeller ve Avantajlar", *Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Tam Metin Bildiriler Kitabı*, Kocaeli, ss.232-247.
- AKÇAM, M., 2017. "Doğu Akdeniz'de Enerji Savaşları", 4 Haziran 2017, <https://www.stratejikortak.com/2017/06/dogu-akdenizde-enerji-savaslari.html>, (23.12.2019).
- AKDEMİR ve KUŞÇU V., 2012. "Küresel Enerji Eksenleri ve Türkiye'nin Coğrafi Konumu", *Marmara Coğrafya Dergisi*, (26), İstanbul, ss. 82-107.
- AKSOY, M., 2015. "Gerilimin Yeni Adresi: Doğu Akdeniz", *İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi*, https://insamer.com/tr/gerilimin-yeni-adresi-doguakdeniz_240.html, (02.05.2020).
- AL JAZEERA TURK., 2015. "Akdeniz'deki Kavga'nın Kronolojisi", <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/akdenizdeki-kavganin-kronolojisi>, (02.05.2020).
- ARENDS, J.F.M., 2009. "Homeros'tan Hobbes ve Ötesine: Güvenlik" Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları, *Uluslararası İlişkiler/International Relations*, ss.3-33.
- ARI, T., 2014. *Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, DORA Basım, Bursa, 573s.
- ARIK, F. ve TURAN, S., 2006. "Nükleer enerji raporu: nükleer santralin Konya'ya kurulabilirliği, getirileri ve götürüleri", *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi*, 19(217), ss. 25-32.
- ARMAOĞLU, F., 2014. *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- _____, 1983. *20. yüzyıl siyasi tarihi 1914-1980*, (Vol. 17), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 851s.
- ATTİNA, F., 2001. "The Study of EU Politics: What Is It and Who Does What?", *In International Conference New Trends and Perspectives in European Studies*, Beijing, ss. 8-27.
- AVRUPA KOMİSYONU., 2016. *Clean Energy for All Europeans - unlocking Europe's growth potential*, http://europa.eu/rapid/pressrelease_IP-16-4009_en.htm, (28.12.2019).
- AYDIN, L., BOLAT, İ. VE YAVUZ, M., 2014. "Uluslararası Enerji Siyasetinin Dinamikleri ve Türkiye'ye Yansımaları", *Rapor No: 2014-3*. Ankara Strateji Enstitüsü 48s.
- EDWARD, A., 1986. "Protracted International Conflicts: Ten Propositions" in *Azar Edward & Burton John (Ed). International Conflict Resolution Theory and Practice*, Colorado: Boulder, ss.28-39
- BAKAN, Z., 2007. "Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Güvenlik Teorileri ve Türkiye'nin Güvenlik Algılamaları", *21.Yüzyıl Dergisi*, ss. 35-50.

- BALCI, A., 2017. "Realizm", Uluslararası İlişkilere Giriş, (Ed.), Şaban Kardaş-Ali Balcı, Küre Yayınları, İstanbul.
- BALCI, G., 2018. "Enerji Naklinde Türkiye'nin Önemi", Siyasi İlimler Türk Derneği XVI. Lisansüstü Konferansı, Özet Metin Kitapçığı, E-kitap, 7 Aralık, Gaziantep, ss.119-120.
- BALKAL, U., 2009. Doğu Akdeniz'deki Deniz Alanlarında Jeopolitik Değişimler ve Türkiye'ye Yansımaları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- BALZACQ, T., 2005. "The Three Faces of Securitization: Political Agency, Audience and Context", European Journal of International Relations, Sage Publications and ECPR-European Consortium for Political Research, 11(2), ss.171-201.
- _____, 2011. A Theory of Securitisation: Origins, Core Assumptions, and Variants, Balzacq T (Ed.), Securitization Theory: How Security Problems Emerge and Dissolve, Routledge Publishers, London, ss.1-30.
- _____, 2015. "The 'Essence' of Securitisation: Theory, Ideal Type, and a Sociological Science of Security" International Relations, 29(1), ss.103-113.
- BALZACQ, T., LEONARD, S. ve RUŽICKA, J., 2015. "Securitization Revisited: Theory and Cases", International Relations Journal, Sage Publications, 30(4), ss.494-531.
- BARNETT, M. N. ve FİNNEMORE. M., 1999. "The Politics, Power and Pathologies of International Organizations" International Organization, 53(4), ss.699-732.
- BASEREN, S.H., 2010. "Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyusmazlığı", Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi (SAREM), 8, ss.129-184
- BAUER, S., 2006. "Does Bureaucracy Really Matter? The Authority of Intergovernmental Treaty Secretariats in Global Environmental Politics", Global Environmental Politics, 6(1), ss.23-49.
- BAYLIS, J., 2008. "Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı", Uluslararası İlişkiler Dergisi, 5(18), ss. 69-85.
- BBC TÜRKÇE., 2019. "Doğu Akdeniz: Türkiye-Libya Anlaşması Bölgede Dengeleri Nasıl Etkiler?", <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya50682215.%2025%20Aralik%202019>, (01.05.2020).
- BEHNKE, A., 2006. "No way out: desecuritization, emancipation and the eternal return of the political. A reply to Aradau", Journal of International Relations and Development, 9(1), ss.62-69.
- BELLAMY, A J., 2004. Security Communities and their Neighbours: Regional Fortresses or Global Integrators, Palgrave Macmillan, UK, 221s.
- BİAMOURİDİS, A. ve TSAFOS, N., 2015. Financing gas projects in the Eastern Mediterranean, German Marshall Fund of the United States, 14s.
- BİLGİN, P., 2002. "Beyond Statism in Security Studies? Human Agency and Security in the Middle East", Review of International Affairs, 2(1), ss.100-119.
- BİRSEL, H. ve DUMAN, O. Ö., 2015. "Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Enerji Sorunsalı", Uluslararası Tarih Kongresi, Lefke Avrupa Üniversitesi, ss.1-12.
- BİRDİŞLİ, F., 2014. Teori ve Pratikte Uluslararası Güvenlik. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 207s.
- BLANCHE, E. ve CHALK, P., 2002. "Terror attacks threaten Gulf's oil routes", Janes Intelligence Review, 14(12), ss. 6-11.
- BLANTON, S.L. ve KEGLEY, C.W., 2020. World politics: Trend and transformation, Cengage Learning, 592s.

- BOYCE, R., 1974. "The Opec agreements and economic development" Doctoral dissertation, Master thesis, McGill University, Faculty of graduate studies and research.
- BOZDAĞLIOĞLU, Y., 2007. "İdealizm", Uluslararası İlişkiler Giriş, Kavram ve Teoriler, (Ed.), Haydar Çakmak, Platin Yayınları, İstanbul, ss.135-138.
- BP, ENERGY OUTLOOK., 2018. <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/energy-outlook/bp-energy-outlook-2018-country-insight-russia.pdf>, (22.03.2020).
- BP, STATİSTİCAL REVIEW OF WORLD ENERGY., 2018. 67th Edition, <https://www.bp.com/content/dam/bp/business-sites/en/global/corporate/pdfs/energy-economics/statistical-review/bp-stats-review-2018-full-report.pdf>, (22.10.2019).
- BRESLİN, S ve HİGGOTT, R., 2000. "Studying Regions: Learning from the Old, Constructing the New", New Political Economy, 5(3), ss.333-352.
- BRİTİSH PETROLEUM., 2017. "BP statistical review of world energy June 2017", Energy Outlook, London, availableat: www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review-2017/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-full-report.pdf, (01.05.2020).
- _____, 2018. "BP in Egypt", www.bp.com/en/global/corporate/what-we-do/bp-worldwide/bp-in-egypt.html, (01.05.2020).
- BRYZA, M., 2018. "East Med Energy: Restoring Squandered Opportunities", Turkish Foreign Policy Quarterly, 17(3), ss.81-88.
- BUZAN, B. ve WAEVER, O., 2003. Regions and Powers: The Structure of International Security, Cambridge University Press, Cambridge, 564s.
- BUZAN, B., 1983. People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations, Wheatsheaf Books Publishers, UK, 262s.
- _____, 1989. "The Future of Western European Security", Waever, O. Lemaitre. P ve Tromer. E (Ed.), European Polyphony: Perspectives beyond East-West Confrontation, The Macmillan Press, USA.
- _____, 1991. "New Patterns of Global Security in the Twenty-First Century", International Affairs, 67(3), ss.431-451.
- _____, 1991. People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era, 2.Print, Lynne Rienner Publishers, Boulder, 393s.
- _____, 2004. From International to World Society? English School Theory and the Social Structure of Globalisation, Cambridge University Press, UK, 320s.
- _____, 2007, People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in The Post-Cold War Era, ECPR Press, 311s.
- BUZAN, B., WAEVER, O. AND DE WİLDE, J., 1998. Security: A new framework for analysis, Lynne Rienner Publishers Boulder, Londra, 239s.
- CEYHUN, G.Ç., 2014. "Türkiye, Kıbrıs ve İsrail Üçgeninde Doğu Akdeniz'in Güvenlik Sorunları", (Ed.) ÇOMAK H. ULTAN M Ö, Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı, 1, ss.28-43.
- CLAUDE, G., 2007. La Méditerranée: géopolitique et relations internationales, Ellipses, 266s.
- COATS, C., 2014. "Russia finds path into Mediterranean gas through Syria", www.forbes.com/sites/christophercoats/2014/01/16/russia-finds-path-into-mediterranean-gas-through-syria/#2beeff1b2a62, (01.05.2020).

- COHEN, H., 2015. "Cypriot President to visit Israel for gas talks", Available online at: <http://www.globes.co.il/en/article-cypriot-president-to-visit-israel-for-gas-talks-1001080015>, (02.05.2020).
- COŞKUN, B. B., 2011. *Analysing Desecuritization: The Case of the Israeli-Palestinian Peace Education and Water Management*, Cambridge Scholars Publishing, UK.
- CROPSEY, S. ve BROWN, E., 2014. *Energy: The West's strategic opportunity in the Eastern Mediterranean*, Hudson Institute, 47s.
- CYBER INFRASTRUCTURE SECURITY (CISA)., 2019. <https://www.cisa.gov/>, 02.05.2020.
- ÇELEBİ, Ö., 2007. "Güvenlik", *Uluslararası İlişkiler Giriş, Kavram ve Teoriler*, (Ed.), Haydar Çakmak, Platin Yayınları, İstanbul, ss.70-76.
- ÇELİKPALA, M., 2014. "Enerji Güvenliği: NATO'nun Yeni Tehdit Algısı", *Uluslararası İlişkiler*, 10(40), ss. 75-99.
- ÇETİNKAYA, Ş., 2019. *Enerji Güvenliği Rusya-Batı Gerilimi ve Türkiye (1997-2016)*, Gece Akademi Yayınları, İstanbul.
- DAVUTOĞLU, A., 2001. *Stratejik derinlik*. İstanbul, Küre Yayınları, 600s.
- DE MİCCO, P., 2014. "The Prospect of Eastern Mediteranean Gas Production: An Alternative Energy Supplier for the EU?", *European Union*, 24s.
- DE WİLDE, J., 2008. *Environmental security deconstructed*, Brauch, H.G., vd. (Ed.), *Globalization and Environmental Challenges: Reconceptualising Security in the 21st Century*, Print. 3, Springer Verlag, Berlin, ss.595-602.
- DEESE, D.A., 1979. "Energy: economics, politics, and security", *International Security*, 4(3), ss.140-153.
- DEFAY, A., 2012. *La Géopolitique (Geopolitics)*, 2nd edn, Presses Universitaires de France, Paris, 128s.
- _____, 2013. *Geopolitique du Proche-Orient*, Presses Universitaires de France, Paris, 128s.
- DELOÏTTE., 2017. "Russia and Italy doing business together", Deloitte CIS Research Center, www2.deloitte.com/ru/en/pages/research-center/articles/russia-and-italy-doing-business-together.html, (01.05.2020).
- DENİZ, U. K.T. 2015, Ekim. "Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı.", <http://alternatifpolitika.com/makale/enerji-kaynaklari-mucadelesinde-dogu-akdenizhavzasi-ve-deniz-yetki-alanlari-uyusmazligi-adresinden-alinmistir>, (28.12.2019).
- DUNNE, T. and BRIAN C. SCHMİDT., 2008. *Realism*, Baylis, J. Smith, S. and Owens, P., *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*, Oxford University Press, Fourth Edition, USA, ss.90-108.
- DURSO, J., 2016. "The Syrian conflict has also been affected by the regional energy competition in many ways, The Natural Gas War Burning Under Syria", Available online at: <http://oilprice.com/Energy/Energy-General/The-Natural-Gas-War-Burning-Under-Syria.html>, (02.05.2020).
- EBEL, R. ve MENON, R., 2000. *Energy and conflict in Central Asia and the Caucasus*, Rowman Littlefield Publishers, 286s.
- EIRAN, E. ve RUBIN, A., 2017. "Israel and the Eastern Mediterranean. In S.Chorev ve E. Gonen (Ed.), *A maritime strategic assessment for Israel Haifa: Haifa Research Center for Maritime Strategy and Policy*, ss.65-74.
- EIRAN, E. ve ZUR, Y., 2013. "Israel's missing naval strategy: The Jewish state turns to the sea", *Foreign Affairs*. Retrieved from

- <https://www.foreignaffairs.com/articles/cyprus/2013-03-18/israels-missing-naval-strategy>, (04.05.2020).
- EIRAN, E., 2014. "Israel's navy transforms itself for a 21st century power projection", *World Politics Review*, Retrieved from [https://www.worldpoliticsreview.com/articles/13743 /israel-s-navy-transforms-itself-for Dweling at the 21st-century-power-projection](https://www.worldpoliticsreview.com/articles/13743/israel-s-navy-transforms-itself-for-Dweling-at-the-21st-century-power-projection), (02.05.2020).
- _____, 2017. "Between land and sea: spaces and conflict intensity. Territory", *Politics, Governance*, 5(2), ss.190-206.
- ELBASSOUSSY, A., 2018. "East Mediterranean gas: a new arena for international rivalry", *Review of Economics and Political Science*, ss.70-87.
- ETKB, Doğalgaz., <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Dogal-Gaz>, (22.03.2020).
- EURYVİADİS, M., 2012. "Dünyanın merkezi jeostratejik noktası olarak Akdeniz", http://www.logiosermis.net/2012/05/blogpost_586.html#ixzz2wWSvbgoX, (22.03.2020).
- FAWCETT, L., 2005. "Regionalism from a Historical Perspective", Farrel M, Hettne B, ve Langenhove L., (Ed.), *Global politics of regionalism: theory and practice*, Pluto Press, London, ss. 21-38.
- FIERKE, K. M., 2013. "Constructivism", Dunne, T., Kurki. M. and Smith. S (Ed.), *International Relations Theories: Discipline and Diversity*. Oxford University Press, UK, ss.189-196.
- FLOCKHART, T., 2012. *Constructivism and Foreign Policy*, Smith, S., Hadfield, A. and Dunne, T (Ed.), *Foreign Policy: Theories, Actors and Cases*, Oxford University Press, Oxford, ss.78-93.
- FRAZIER, D. ve STEWART-INGERSOLL, R., 2010. "Regional powers and security: A framework for understanding order within regional security complexes", *European Journal of International Relations*, 16(4), ss.731-753.
- GABE, F., 2012. "Joint Israeli-Greek military drill seen by some as rebuff to Turkey", [www. timesofisrael. com/israel-greek-us-military-run-joint-exercises-ineastern-med/](http://www.timesofisrael.com/israel-greek-us-military-run-joint-exercises-ineastern-med/), (01.05.2020).
- GALLİE, W.B., 1955. "Essentially contested concepts. In *Proceedings of the Aristotelian society*", Vol. 56, Aristotelian Society, Wiley, ss. 167-198.
- GHISELLI, A., 2017. "China's Mediterranean interests and challenges", *The Diplomat*, <https://thediplomat.com/2017/05/chinas-mediterranean-interests-andchallenges/>, (02.05.2020).
- GIANNAKOPOULOS, A., 2016. *Energy Cooperation and Security in the Eastern Mediterranean: A Seismic Shift towards Peace or Conflict?*, Tel Aviv University, Israel. 127s.
- GRATZ, J., 2011. "Common Rules without Strategy: EU Energy Policy and Russia", In *Toward a Common European Union Energy Policy*, ss.61-85.
- HAARETZ., 2011. "Lebanon Will Not Let Israel Seize Its Natural Gas", July 14, 2011, <http://www.haaretz.com/news/diplomacydefense/hezbollah-lebanon-will-not-let-israel-seize-its-natural-gas-1.373201>, (28.12.2019).
- HAFNER, M., 2016. "Towards an Eastern Mediterranean gas hub?", in: *Italian Institute for International Political Studies, Leaving the storm behind: ideasfor a new Mediterranean*, 103s.
- HANSEN, L., 2000. "The Little Mermaid's Silent Security Dilemma and the Absence of Gender in the Copenhagen School", *Millennium-Journal of International Studies*, 29(2), ss.285-306.

- _____, 2012. "Reconstructing desecuritisation: the normative-political in the Copenhagen School and directions for how to apply it", *Review of International Studies*, 38(3), ss.526-546.
- HAY, C., 1995. *Structure and Agency*, Marsh, D. and Stoker, G (Ed.), *Theory and Methods in Political Science*, Macmillan, London, ss.189-206.
- HENDERSON, S., 2011. *Turkey's Threat to Israel's New Gas Riches*. The Washington Institute for Near Eastern Policy,
- _____, 2013. "Natural gas export options for Israel and Cyprus", *Mediterranean Paper Series*, 1-18.
- HERZ, M., 2006. "Regional Security-A Critical Perspective", Paper presented at the 47th ISA Annual Convention, Unpublished Manuscript, USA.
- HETTNE, B ve F. SÖDERBAUM., 2000 "Theorising the Rise of Regionness". *New Political Economy*, 5(3), ss. 457-473.
- _____, 1998. "The New Regionalism Approach", *Politeia*, 17(3), ss. 6-21.
- HETTNE, B. İNOTAİ. A. ve SUNKEL. O., 1999. *Globalism and the New Regionalism*, Palgrave Macmillan, London, 270s.
- HETTNE, B. ve ANDRAS, I., 1994. *The New Regionalism: Implications for Global Development and International Security*, World Institute for Development Economics Research, Helsinki, 92s.
- HETTNE, B., 2001. "Communication and non-communication in a regional system: the pathological cleavage pattern of South Asia", Paper for the SASNET Workshop on Global Networking in South Asian Studies, <https://www.sasnet.lu.se/conferences/sasnet-conferences/international-workshop-on-global-networking-2001>, (19.03.2020).
- _____, 2002. "The Europeanisation of Europe: Endogenous and Exogenous Dimensions", *European Integration*, 24(4), ss. 325-340.
- HILL, C., 2016. *Foreign Policy in the Twenty-First Century*, 2. Print, Palgrave, London, 396s.
- HOBBES, T., 2006. *Leviathan*, Dover Publications, USA, 416s.
- HOLSTİ, K.J., 1991. *Peace and War: Armed Conflicts and International Order, 1645-1989*, Cambridge University Press, Cambridge, 400s.
- _____, 1995. *International Politics-A Framework for Analysis*, 7. Print, Prentice-Hall, London, 399s.
- HOUGH, P., 2004. *Undertsanding Global Security*, Routledge Publisher, London, 293s.
- HUNTINGTON, S. P., 2002. *The Clash of Civilizations: And the Remaking of World Order*, 7 Edition, Beijing Xinhua Publishing, 288s.
- HURRELL, A., 1995. *Regionalism in theoretical perspective*, Fawcett, L. and Hurrell, A. (Ed.) *Regionalism in World Politics: Regional Organization and International Order*, Oxford University Press, Oxford, ss.37-73.
- _____, 2009. "On Global Order: Power, Values, and the Constitution of International Society", *Oxford University Press*, 23(2), ss.211-213.
- IGI POSEİDON., 2018. "Eastmed: a direct link to new sources for Europe", available at: www.igi-poseidon.com/en/eastmed, (01.05.2020).
- İNDEO, F., 2016. *The Levant energy basin: a geopolitical game charger in the Eastern Mediterranean*, The Center for Energy Governance & Security Working Paper, Berkeley, 43s.
- JABBER, P., 1978. "Conflict and cooperation in OPEC: prospects for the next decade", *International Organization*, 32(2), ss.377-399.

- JAFFE, M ve MANNİNG R., 2000. "The shocks of a world of cheap oil", Foreign Affairs, (79), ss. 16-29.
- JEFFREY L, W. ve A MORAVCSİK., 1999. "Is Anybody Still a Realist?" International Security, 24(2), ss. 5-55.
- JOHN, B., STEVE, S. ve PATRİCİA, O., 2011. The globalization of world politics: an introduction to international relations, Oxford University Press, Oxford, 648s.
- JUTİLA, M., 2006. "Desecuritizing minority rights: Against determinism" Security Dialogue, 37(2), ss.167-185.
- KANT, I., 1795. Perpetual Peace: A Philosophical Sketch, 114s.
- KARABULUT, B., 2015. Güvenlik, Küreselleşme Sürecinde Güvenliği Yeniden Düşünmek, Barış Kitabevi, Ankara.
- KARAGİANNİS E., 2015. "The Emerging Gas Region of the Eastern Mediterranean", ss.1-17.
- KARAGÖL, E. T., 2014. "Doğu Akdeniz'de Enerji Satrancı", Yeni Şafak, <https://www.yenisafak.com/yazarlar/erdaltanaskaragol/dogu-akdenizudeenerji-satrancı-2006422>, (01.05.2020).
- KARAKASİS, V.P., 2015. "Energy Security and the Cyprus Question", Politikon: The IAPSS Journal of Political Science, 27, ss.5-35.
- KARDAŞ, T., 2007. "Güvenlik: Kimin Güvenliği ve Nasıl?", Uluslararası Politikayı Anlamak Ulus Devletten Küreselleşmeye, ed. Zeynep Dağı, Alfa Yayınevi, İstanbul, ss.125-152.
- KATZENSTEİN, P. J., 2015. A World of Regions: Asia and Europe in the American Imperium. Cornell University Press, New York, 320s.
- KAUNERT, C. ve LEONARD, S., 2011. Reconceptualising the Audience in Securitisation Theory, Balzacq, T. (Ed.), Securitization Theory: How Security Problems Emerge and Dissolve. Routledge, Abingdon, ss.57-76.
- KEARNS, G., 2009. Geopolitics and Empire, The Legacy of Halford Mackinder, Oxford University Press, New York, 320s.
- KEDİKLİ, U. ve DENİZ, T., 2015. "Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası", Alternatif Politika, 7(3), ss.399-424.
- KELLY, P.L., 1986. "Escalation of regional conflict: testing the shatterbelt concept", Political Geography Quarterly, 5(2), ss.161-180.
- KESER, U., 2006. "Kıbrıs'ın Stratejik Önemi Bağlamında Adada Askeri Faaliyetler ve İlgili Tarafların Askeri Gücü", Güvenlik Stratejileri, 2(3), ss.114-147.
- KİSSİNGER, H., 2000. Diplomasi. (Çev. İ. H. Kurt), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.
- KOCAMANOĞLU, A., 2005. Türkiye Açısından Doğu Akdeniz'in Stratejik Önemi, Deniz Basımevi, İstanbul, 284s.
- KOSTİS, G., 2014. "EU Eyes east Med Gas South Stream Alternative", New Europe, <http://www.neweurope.eu/article/eueyes-east-med-gas-south-stream-alternative>.
- KRAUSE, K. ve WILLİAMS, M., 1996. "Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods", Mershon International Studies Review, 40(2), ss.229-254.
- LAGANE, G., 2012. Premiers pas en Géopolitique (Basic steps in geopolitics), Paris, 326s.
- LAKE, D.A. ve PATRİCK M.M., 1997. Regional Orders: Building Security in A New World, Penn State University Press, USA, 416s.
- LAKES, G., 2012. "Kıbrıs Deniz Hidrokarbonları: Bölgesel Siyaset ve Servet Dağılımı. (Rapor No. 1)", Peace Research Institute Oslo ve Friedrich Ebert Stiftung, Oslo.

- LAMY, S.L, J.S. MASKER, J., BAYLİS, P., OWENS ve S., SMİTH., 2011. Introduction to global politics, Oxford University Press, New York, 366s.
- LEBANİDZE, E. ve RAMSBROCK, D., 2011. "Guide to developing a cyber security and risk mitigation plan", The National Rural Electric Research Network.
- LEE, G.W., 1976. "North sea oil and Scottish nationalism", The Political Quarterly, 47(3), ss.307-317.
- LESSER, O. I., 2005. "Greece's New Geopolitical Environmentll. Southeast European and Black Sea", Studies, 5 (3), ss.347-363.
- Lİ, X., 2005. "Diversification and Localization of Energy Systems for Sustainable Development and Energy Security", Energy Policy, 33(17), ss. 2237-2243.
- LİNKLATER, A., 2005. English School, (Ed.), Scott Burchill vd, Theories of International Relations, Palgrave Macmillan, London, ss.84-110.
- LUFT, G. ve KORİN, A., 2009. Energy security challenges for the 21st century: A reference handbook, Praeger Security International, 372s.
- MANSFIELD, H D. ve MİLNER, H V., 1999 "The New Wave of Regionalism", International Organization, 53(3), ss.589-627.
- MARCHAND. H, MORTEN B ve T M. SHAW., 1999. "The Political Economy of New Regionalisms". Third World Quarterly, 20(5), ss. 879-910.
- MARGHERİ, M., 2017. "The East med pipeline project: a project of common interest for the diversification of gas supplies to Europe", http://www.eurogas.org/uploads/media/EDISON_MargheriEastMed_EP_8.03.2017.pdf, (01.05.2020).
- MCSWEENEY, B., 1996. "Identity and Security: Buzan and the Copenhagen School", Review of International Studies, 22, ss.81-93.
- MEARSHEİMER, J. J., 1995. "The False Promise of International Institutions", International Security, 19(3), ss.5-49.
- _____, 2006. "Conversations in International Relations: Interview with John J. Mearsheimer", International Relations, 20(2), ss.231-243.
- MEİER, D., 2013. Lebanon's Maritime Boundaries: Between Economic Opportunities and Military Confrontation", St. Anthony's College, University of Oxford, 13s.
- MİLLER, B., 2009. "Between the Revisionist and the Frontier State: Regional Variations in State War-Propensity", Review of International Studies, 35(1), ss.85-119.
- MONTGOMERY, S., 2014. "Küresel Enerjiye Yön Veren Güçler", TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları, Birinci Basım, Ankara, 514s.
- _____, 1978. "Politics among Nations, the Struggle for Power and Peace", Fifth Edition, New York, ss. 4-15.
- MORSE, E. L., ve JAFFE, A. M., 2005. "OPEC in Confrontation with Globalization. Energy and Security: Toward a New Foreign Policy Strategy", ss. 65-96.
- MOTEFF, J. COPELAND, C. ve FİSCHER, J., 2003. "What Makes an Infrastructure Critical?", <https://fas.org/irp/crs/RL31556.pdf>, (22.05.2019).
- MROUE, B. ve ABDUL-ZAHRA, Q., 2017. "Iran extends reach with fight for land link to Mediterranean", <https://www.timesofisrael.com/iranextends-reach-with-fight-for-land-link-to-mediterranean/>, (04.05.2020).
- MUSLİM BROTHERHOODS., 2010. "Requests Ending of Gas Exports to Israel to Accommodate Egypt's Demands", the Muslim Brotherhood Official English Website, <http://www.ikhwanweb.com/article.php?id=26148>, (28.12.2019).
- MUSTAFAYEV, Z., 2015. "Enerjinin Ulusal Güvenlik Üzerindeki Etkileri: Hazar Havzası ve Azerbaycan Örneği", Yüksek Lisans Tezi, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- NACHMANİ, A., 1999. Turkey and the Middle East, Begin-Sadat Center for Strategic Studies, Bar-Ilan University, 29s.
- NEUMANN, I. B., 1992. Regional Great Powers in International Politics. Springer, London, 208s.
- NOBLE ENERGY., 2009. 2009 Annual Report, <http://investors.nblenergy.com/static-files/85116cf3-04ad-4a36-bb92-57faf9195452>, (23.12.2019).
- _____, 2010. 2010 Annual Report, <http://investors.nblenergy.com/static-files/8313afb5-9ced-44a5-9b65-e49aa0ea7b03>, (23.12.2019).
- NORDQUİST, M., 1993. United Nations Convention on the Law of the Sea 1982, Volume II: A Commentary, 1042s.
- NYE, J., 1968. International Regionalism, First Printing, Little, Brown and Company, Boston, 428s.
- NYMAN, J., 2013. 'Securitisation Theory' (Ed.), Shepherd, Critical Approaches to Security: Theories and Methods, London and New York, Routledge, ss.51-62.
- OFER, D., 1996. "Holocaust survivors as immigrants: The case of Israel and the Cyprus detainees", Modern Judaism, ss.1-23.
- OĞUZLU, T., 2007. "Dünya Düzenleri ve Güvenlik: Ulus Devlet Güvenlik Anlayışı Açılıyor Mu?", Güvenlik Stratejileri Dergisi, 6 Number, ss.1-35.
- OSBORN, A., 2016. "Russia to build permanent Syrian naval base, eyes other outposts. Reuters", Retrieved from <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syriarussia-tartus/russia-to-build-permanent-syrian-naval-base-eyes-other-outposts-idUSKCN12A0W6>, (04.05.2020).
- ÖZGEN, C., 2013. "Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliğine Yönelik Bir Girişim: Akdeniz Kalkanı Harekâtı", Akademik Orta Doğu, 8(1), ss.101-114.
- PAASİ, A., 2009. "The Resurgence of the "Region" and "Regional Identity": Theoretical Perspectives and Empirical Observations on Regional Dynamics in Europe", Review of International Studies, 35(1), ss.121-146.
- PARKER, G., 1985. Western geopolitical thought in the twentieth century, Routledge, 199s.
- PHYTHIAN, M., 2009. Intelligence Theory and Theories of International Relations: Shared World or Separate Worlds?, Gill, P., Marrin, S. ve Phythian, M. (Ed.), Intelligence Theory: Key Questions and Debates, Abingdon, Routledge, ss. 54-72.
- PİSCA, I., 2016. "Outlook for EU gas demand and import needs to 2025", The Hague, Clingendael, 27s.
- QUEMADA, J.M.M., GARCİA-VERDUGO, J. ve ESCRİBANO, G., 2012. Energy security for the EU in the 21st century: Markets, geopolitics and corridors. Routledge, New-York, 338s.
- RAİNES, T. ve TOMLİNSON, S., 2016. "Europe's Energy Union: Foreign Policy Implications for Energy Security", Climate and Competitiveness. Chatham House for the Royal Institute of International Affairs, 27s.
- ROBERT, K., 2007. Security theory in the "New Regionalism". International Studies Review, 9(2), ss.197-229.
- ROE, P., 2004. "Securitization and Minority Rights: Conditions of Desecuritization" Security Dialogue, 35(3), 279-294.
- _____, 2008. "Actor, Audience(s) and Emergency Measures: Securitization and the UK's Decision to Invade Iraq", Security Dialogue, Sage Publications, 39(6), ss.615-635.

- RUBİN, A. ve EİRAN, E., 2015. "Dwelling at the Haven of the Sea: Maritime Strategic Report for Israel 2015", Haifa Research Center for Maritime Strategy.
- RUSSETT, B M., 1967. *International Regions and the International System: A Study in Political Ecology*, Rand Mc Nally-Company, Chicago, 252s.
- SANDIKLI, A., BUDAK, T. VE ÜNAL, B., 2013. "Doğu Akdeniz'de Enerji Keşifleri ve Türkiye", İstanbul, Bilge Adamlar Stratejik Araştırma Merkezi, ss.120-138.
- SERBEST, M.B., 2017. "Süveyş Kanalı'nın Ulusallaştırılması Sorunu ve Süveyş Bunalımı", MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6(4), ss.689-711.
- SHAFFER, B., 2009. *Energy Politics*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 200s.
- _____, 2009. *Energy politics*, Philadelphia University of Pennsylvania Press, 187s.
- SHAW, T ve SODERBAUM F., 2003. *Theories of New Regionalism*, A Palgrave Macmillan Reader, London, 255s.
- SHAY, S., 2017. "Egypt's naval forces received South Korean corvette. Israel Defense", Retrieved from <http://www.israeldefense.co.il/en/node/31569>, (01.05.2020).
- SKEET I., 1988. *Opec: twenty-five years of prices and politics*, Cambridge, Cambridge University Press, 276s.
- SLOAN, G., 1999. "Sir Halford J. Mackinder: the heartland theory then and now", *The Journal of Strategic Studies*, 22(2-3), ss.15-38.
- SMİTH, S., 2005. *Critical security studies and world politics*, Ken Booth (Ed.), *The contested concept of security*, Lynne Rienner Publishers, Boulder, ss.27-62.
- SNYDER, J., 2004. "One World, Rival Theories", *Foreign Policy*, Washington, ss. 55-62.
- SOVACOL, B. ve BROWN, M., 2010. "Competing Dimensions of Energy Security: An International Perspective", *Annual Review of Environmental Recourses*, (35), ss.77-108.
- _____, 2010. *The Routledge Handbook of Energy Security*, Routledge, 446s.
- _____, 2011. *The Routledge Handbook of Energy Security*, Routledge, New York, 413s.
- SÖDERBAUM, F., 2003. "Introduction: Theories of New Regionalism", Söderbaum. F. ve T. M. Shaw (Ed.), *In Theories of New Regionalism*: Palgrave Macmillan, London, ss.1-21.
- SPUTNİK NEWS., 2013. "Russia-Lebanese ties strengthen ahead of disputed gas fields tender", available at: <https://sputniknews.com/russia/20131011184062056-Russia-Lebanese-Ties-Strengthen-Ahead-of-Disputed-Gas-Fields/>, (01.05.2020).
- STERGİOU, A., 2017. "Russia's Energy and Defense Strategy in the Eastern Mediterranean", *Economics*, 5(2), ss.101-119.
- STERN, J., 2006. "Natural Gas Security Problems in Europe: The Russian-Ukrainian Crisis of 2006", *Asia-Pacific Review*, 13(1), ss. 32-59.
- _____, 2005. *The future of Russian gas and Gazprom*, Oxford University Press, USA, 298s.
- STRİTZEL, H., 2007. "Towards a Theory of Securitisation: Copenhagen and Beyond", *European Journal of International Relations*, 13(3), ss.357-383.
- SUTCH, P. ve ELİAS, J., 2007. *International relations: the basics*, Routledge, 224s.
- T.C. RESMİ GAZETE., 2019. "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Libya Devleti Ulusal Mutabakat hükümeti Arasında Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına Yönelik Mutabakat Muhtırası", <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/12/20191207-3.pdf>, (01.05.2020).
- TABANSKY, L., 2011. "Critical Infrastructure Protection against cyber threats", *Military and Strategic Affairs*, 3(2), ss. 61-78.

- TAMÇELİK, S. ve KURT, E., 2015. “Değişen Doğu Akdeniz denkleminde Mısır’ın hidrokarbon politikası ve Türkiye’ye yansımaları”, I. Uluslararası Avrasya enerji sorunları sempozyumu bildiriler kitabı. İzmir: Kâtip Çelebi Üniversitesi, ss.445-462.
- TAMÇELİK, S., 2009. Kıbrıs' ta güvenlik stratejileri ve kriz yönetimi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Geliştirme Vakfı, 460s.
- TANCHUM, M., 2015. “A New Equilibrium: The Republic of Cyprus, Israel, and Turkey in the Eastern Mediterranean Strategic Architecture”, Occasional Paper Series, 14s.
- TAŞDEMİR, F. 2012. “Kıbrıs Adası Açıklarında Petrol ve Doğalgaz Arama Faaliyetleri Kapsamında Ortaya Çıkan Krizin Hukuki, Ekonomik ve Siyasi Boyutları”, Ankara Strateji Enstitüsü, Rapor, 26s.
- TAVARES, R., 2004. “The State of the Art of Regionalism. The Past, Present and Future of a Discipline”, Gothenburg University, ss.1-29.
- TAYFUR, M.F., 2002. “Akdeniz’de Bir Adanın Kalın Uçlu Bir Kalemle Yazılmış Hikayesi: Kıbrıs. Akdeniz’de Bir Ada: KKTC’nin Varoluş Öyküsü”, Ankara: İmge Kitabevi, ss.13-51.
- THE DAILY STAR., 2013. “Hariri Slams Hezbollah Involvement in Syria as Crime Against Lebanon”, April 24 2013, <http://www.dailystar.com.lb/News/Politics/2013/Apr-24/214853-hariri-slamshezbollah-involvement-in-syria-as-crime-against-lebanon.ashx#axzz2mZx0JhGW>, (28.12.2019).
- THE ORGANISATION FOR ECONOMIC COOPERATION AND DEVELOPMENT (OECD)., 2020. <https://www.oecd.org/>, (23.12.2019).
- TÖRE, Z., 2020. “Doğu Akdeniz Enerji Politikalarının Kıbrıs Üzerinden Türkiye’ye Etkileri”, (İ. Tonguç, Röportajı Yapan) Lefkoşa, KKTC.
- TUATHAIL, G., 1996. Critical Geopolitics, Routledge, London, 326s.
- US ENERGY INFORMATION ADMINISTRATION., 2013. “International Energy Outlook 2013”, <http://www.eia.gov/forecasts/ieo/world.cfm>, (23.12.2019).
- USGS., 2010. “Assessment of Undiscovered Oil and Gas Resources of The Levant Basin Province, Eastern Mediterranean”, U.S. Department of the Interior, U.S. Geological Survey (World Petroleum Resources Project). <http://pubs.usgs.gov/fs/2010/3014/pdf/FS10-3014.pdf>, (23.12.2019).
- ÜSTÜN, N., 2016. “Doğu Akdeniz’de Enerji Politikaları ve Kıbrıs Müzakerelerine Etkisi”, Konya Ticaret Odası Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü Araştırma Raporu, Konya, 12s.
- VAMVAKAS, P., 2014. “Global stability and the geopolitical vortex of the Eastern Mediterranean”, Mediterranean Quarterly, 25(4), ss.124-140.
- VAYRYNEN, R., 2003. “Regionalism: Old and New”. International Studies Review, 5(1), ss. 25-51.
- VOGLER, S. ve THOMPSON, E.V., 2015. “Gas discoveries in the Eastern Mediterranean: Implications for regional maritime security”, The German Marshall Fund of the United States Policy Brief, 9s.
- VUORİ, J. A., 2011. “Religion Bites: Falungong, Securitization/Desecuritization in the People's Republic of China”, Balzacq Thierry (Ed.), Securitization Theory: How security problems emerge and Dissolve, Routledge, London, ss.186-211.
- WAEVER, O., 1989. “Security, the Speech Act: Analysing the Politics of a Word”, In Working Paper, edited by Centre for Peace and Conflict Research, Copenhagen, ss.1-56.

- _____, 1995. *Securitization and Desecuritization*, R. D. Lipschutz (Ed.), In *On Security*, Columbia University Press, New York, 233s.
- _____, 2000. "The EU as a Security Actor: Reflections from a Pessimistic Constructivist on Post-Sovereign Security Orders", Morten Kelstrup ve Michael Williams (Ed.), *International Relations Theory and the Politics of European Integration: Power, Security and Community*, Routledge, London, ss.250-294.
- _____, 2004. "Aberystwyth, Paris, Copenhagen New 'Schools' in Security Theory and their Origins between Core and Periphery", *International Studies Association*, ss.1-26.
- _____, 2008. *The Changing Agenda of Societal Security*, Brauch, H.G., vd., (Ed.), *Globalization and Environmental Challenges: Reconceptualising Security in the 21st Century*, Print. 3, Springer Verlag, Berlin, ss.581-593.
- WAEVER, O., BUZAN, B., DE WİLDE, J., 1998. *Security-A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers, London.
- WALT, S., 2003. "Güvenlik Çalışmalarının Rönesansı", *Avrasya Dosyası*, 9(2), ss.71-106.
- WALTZ, K. N., 2001. *Man, The State and War: A Theoretical Analysis*, Colombia University Press, USA, 263s.
- _____, 2013. "Yeni Gerçekçilik Kuramına Göre Savaşın Kökeni", Çev. Ezgi Yağ, *Uluslararası İlişkilerde Anahtar Metinler*, (Ed.), Esra Diri, Uluslararası ilişkiler Kütüphanesi, İstanbul, ss.443-455.
- _____, 2010. *Theory of international politics*, Waveland Press, 251s.
- WAYNE, P., 1972. "Toward a New Generation of Systems Models in Political Science, Polity", *Polity*, 4(3), ss.272-300.
- WENDT, A., 2003. *Social Theory of International Politics*, Cambridge University Press, UK, 429s.
- WİLKINSON, C., 2007. "The Copenhagen School on Tour in Kyrgyzstan: Is Securization Theory Useable Outside Europe?", *Security Dialogue*, 38(1), ss.5-23.
- WİNTER O. ve LİNDENSTRAUSS G., 2019. "Beyond Energy: The Significance of the Eastern Mediterranean Gas Forum", *The Institute for National Security Studies (INSS)*, (Erişim Tarihi: 25.12.2019).
- WORLD EKONOMİC FORUM (WEF) in Partnership with Cambridge Energy Research Associates., 2006. "The New Energy Security Paradigm", Geneva, 37s.
- YAYCI, C., 2012. "Doğu Akdeniz'de Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye", *Bilge Strateji*, 4(6), ss.1-70.
- YEFET, N., 2017. "Exits in Israel totaled \$7.44 billion in 2017, and the average exit was \$106 million", <https://en.globes.co.il/en/article-pwc-israeli-exits-up-110-in-2017-1001217180>, (01.05.2020).
- YERGİN, D., 1988. "Energy Security in the 1990s", *Foreign Affairs*, 67(1), ss. 110-132.
- _____, 1991. "The Prize: the epic quest for oil, money, and power. Simon and Shuster", New York, ss. 570-594.
- _____, 2005. "Energy Security and Markets", John Hopkins University Press, ss.51-64.
- _____, 2006. "Ensuring energy security", 85(2), *Foreign affairs*, ss.69-82.
- YILDIZ, A., M., 2015. "Türkiye'nin Doğu Akdeniz'i Güvenlikleştirilmesi", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 3(1), ss.1-25.
- YILMAZ, S. ve KALKAN, D.K., 2017. "Enerji güvenliği kavramı: 1973 petrol krizi ışığında bir tartışma", *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(3), ss.169-199.

- ZEIGER, A., 2013. "Israel, US, and Greece begin annual naval exercise. The Times of Israel", <https://www.timesofisrael.com/israel-us-and-greece-begin-annual-naval-exercise/>, (: 01.05.2020).
- ZEMACH, S., 2016. Toward an Eastern Mediterranean Integrated Gas Infrastructure?. German Marshall Fund of the United States, www.gmfus.org/publications/toward-eastern-mediterranean-integrated-gas-infrastructure, (01.05.2020).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı : Mammad MAMMADLI
Doğum Yeri ve Tarihi : Azerbaycan/ 26.07.1995

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Kahramanmaraş Sütçü-İmam Üniversitesi Kamu Yönetimi
Yüksek Lisans Öğrenimi : Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Doktora Öğrenimi :
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri : Ağır, O., ve Memmedli, M., (2018), Hazar Havzası Enerji Kaynaklarının Naklinde Azerbaycan'ın Rolü ve Önemi, Kayes. 556-564.

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar :

İletişim

E-Posta Adresi :
Tel. :
Tarih :